Ms. 133.

Dan Csiszer

Ms. 133.

Csiszer Sopron

1785

Ihs. 133

Introductio in philosophiam Empyricam.

De notione philosophiæ.

In omni disciplina, quam quis addiscere vult, proponere sibi debet has questiones: 1o quid intelligitur per illam scientiam? 2o que sit criteria ejus per que ab aliis distinguitur? 3o que objecta ejus? 4o que partes? et que extensio, et denique que ejus utilitas? Sic et in Introd ad philos cognoscenda sit hæc: quid sit philosophia et que ejus criteria, que objecta, que partes et que utilitas? quæritur itaque Quid per philosophiam intelligatur? Philosophia est pars cognitionis humanæ et quidem cognitionis scientificæ.

Que sunt criteria cognitionis hujus scientificæ? Hanc questionem a primis initiis philosophiæ varii vario modo tentarunt resolvere, h.e. varii vario modo tentarunt notionem philosophiæ varie modo determinare, ita quidem ut secundum has determinationes varia sit condita systhemata, que valde a se invicem differunt: ita et quoad notionem philosophiæ varia erat dissensio inter philosophos, convenerunt in eo: quod sit cognitio scientifica, sed in quo consistat hæc cognitio, magna fuit dissensio, nam sphæra sphæ habuit sectatores: convenerunt in eo, quod denotet studium sapientiæ, sed in quo consistat differunt. Etymologia itaque vocis philosophia hic nil proprie decernit. Indocti homines nil sub hoc termino sapientiæ intelligunt: multi multas de nocendi sapientia dederunt explicationes, sed que inter se differunt.

Ex historia philosophiæ possumus demonstrare ingentem illam dissensionem, que repe-

Jhs. 133

reperitur de hõne philosophia: multa exti-
runt systhemata philca, sed diversa a jeimi-
cem.—
Quod 1am quæstionem attinet: ad hanc resol-
vendam varij sunt modi a recentioribus m
xime usitati: nos inquiremus in duos modos
v. vias, utraque vid ducunt nos ad hõem
philã vel si non accuratissime accurate tn
1a Via est quam tenent ões philosophi præter lñ
cos.
2a quam tenent ipsi lnitici vel si non ões saltim
multi ex illis, auctor philosophiæ Lnitica Lant et im
diati ejus discipuli.—
Quod 2am viam attinet notandum Tres sũ spe
cies cõnis hñe scil Intellectus hñus, cujus
junctio est cognoscere res sive objecta Tpli
modo cognoscit.— 1o Intellectus hñus cognos-
cit res Historicas—
Quid cognitio Historica?
Intellectus hñus attendit ad ea, quæ in rerum
nãa sũs v. externos v. internos afficiunt, co-
gnoscit õia corpora, quæ impressiones faciunt
in organa nostra sive nudis, sive armatis se
sibus sint, perceptibiles: porro cognoscit eã e
quæ sũ objecta sũs nostri interni h.e. illas
mutãones, quæ fiunt in ãa hominis, perci-
pit, attendit ad ea, quæ peragunter in homin
h.e. cognoscit statum suum sanum, jucund
appetitũ, aversationem, cognoscit tt ita ut seri
sũs vel internos v. externos, talis cõ vocat
Historica, nam in hac cõne Intellectus hñus
nil præter modificãones cognoscit, non atten
dit ad relãonem unius rei ad aliam, sed co-
gnoscit, ita tt ut afficiunt sũs nostros. Cõ h
est infimus gradus cõnis, est communis
cum infantibus, cum brutis. Brutis np: tt
buimus hanc cognitionem, nam ea qũ in

internoscunt sua objecta, distinguunt ab aliis, sed è cogni
appetunt, aversantur certa objecta. 2o Intellectus tionis
hñus non est contentus hoc gradu cõnis ten- veritatis hic gradus
dit ad gradum nobiliorem cõnis, hinc in valoris
plerisque rebus, quæ sũ objecta cõnis nostræ
ad est certa quantitas v. certa proprietas, quam
nos vocamus magnitudinem v. speciem, hanc
peculiarem quantitatem secernit Intellectus
hñus ab aliis criteriis rerum, hanc investigat
et ex hac investigãone oritur alia species
cõnis, quæ plus est quam Historica: compu-
tat Intellectus hanc proprietat et hinc exsur-
git alia cõ, quæ vocatur Mathematica. Obj huius
Omnes res habent hanc proprietat ad est cõnis Mat
in õibus corporibus quantitas, non tt arbores, sed thematicæ
sed et elementa, ut aër, ignis admittunt quan- obj mensuram
titatem, non tt res, sed gr̃ales ejus proprietat
es, ed alia et actiones egt. gravitas admittit
mensuram: non tt res et gr̃ales ejus proprie
tates, sed alia et nõnes, ut hñc spatium, ha-
bens speram, admittunt cõem Mathematicam:
Itaque cõ nostra de
quantitate rerum vocatur Mathematica.
Quia õis occupatio Matheseos consistit in sub-
putãone hæc est 2a species cõnis hñe.—
Intellectus hñus cognoscit res Historicas
primi impressiones faciunt sc quantitatem
rerum, unde cognitio Mathematica è cõ de quan-
titate rerum. 3e sed his duabus speciebus co-
gnitionis hñe datur alia perfectior, atque
nobilior scil Intell hñus non ea tt cognoscit
quæ fiunt, quæ existunt, neque attendit tt
ad nudam quantitatem, sed impulsu nãali
fertur cognoscere relãonem, quæ est inter res,
emittit cognoscere, quomodo una res dependeat
ab alia, et quare hæc res ita sit et non aliter,

perconseq

Jhs. 133

perconſequens nititur ~~et~~ cognoſcere et hãc rem
eãdependentiam, ~~non~~ ~~quo~~ napowcãa mutãonem
producet, ~~aliis rebus producit eãdem~~. Hæc
+ nobilitatur cõ philoſophica, s. ſcientifica.
mentis oc. capãt
groſcit res dicitur cognoſcere philoſophice. Ita
Intellectus hũus cognoſcit prima prout res
apparent, in hac nõne nil occupatur rão h
minis ad hæc requiritur attentio facultat
cognoſcitiva.-
~~ctia 2ã cõ~~ Methematica que ſupponit abſtractionem
hic jam occupatur n
quæſtio et maxime acumen ingenii. 3ã ſpecies
~~multo~~ perfectiſſa cõmis quia occupatur ſuprema
facultas hominis.-
De his cõniõb; obſervare debemus ſequen
1ã Quod mens hña non ſubſiſtat in cõne re
hiſtoricam s. h.e. non ſubſiſtit in eo, ut cog
ſcat res ita uti ſẽs noſtros afficiunt. Se
in rebus hiſtorice cognitis obſervat Intellꝰ hũs
certam convenientiam, v. diſconvenientiam
notat ſimilitudinem et diſſimilitudinem
cõs en res reales habent inter ſe aliquid ſim
le certo quod reſpectu, et cõs hæ res hũs int
ſe aliqd diſſimile, habent quod hña comm
nia, ſed hũs et diverſa, hæc hña tã ſimilia,
quam diſſimilia homo nox percipit et co
gnoſcit per impreſionem: ſic infans dignoſci
matrem ab alĩs perſonis per meram impreſſi
nem: ſed Intellectus hũus res a ſe diverſas ẽt cog
gnoſcit per alia hiteria, quæ non ſẽ ita ſẽ ualia
obſervat hiteria tam ſimilia, qm diſſimilia.
perconſequens res a ſe invicem diſtingvit, et
per hæc hña ſimilia et diſſimilia redigit Int
hũus res hiſtoricæ cognitas in ordinem, ſpeciẽ
atque claſſes: res en quæ communia hũs hña,
ut ~~res~~ ſingulares, individuales, vocat ſpecies, em
(comm. hña habentes)
diverſas ſpecies vocat gra, genera ordinem et ord
nem vocat

nem vocat Claſſem. Ex individuis quæ commu
nia hũt hiteria fecit limeus unam ſpeciem,
ex pluribus ſpeciebus unum gnus, ex pluribus
gribus ordines, ex ordinib claſſes: hanc functio
nem hũi vid in Logic. s. hãc operãone Intellectꝰ
hũi cõ hiſtorica redditur perfectior, nam ope
hujus non ẽt cognoſcimus, ſed plus ẽt cognoſci
mus in rebus, quia redigimus res in ſuas claſ
ſes, ordines, ſpecies, et gra. Sed hic non ſubſiſtit
Intellꝰ hũs, quia non eſſet cõ noſtra ſcienti
fica, ſed plura adhuc requiruntur, ut reddat
cõem quam ſcientificam. Intellectus eſt vi
perfectior, quam ut in hoc gradu ſubſiſtat, ſed
ulterius tendit, attendit itaque in rebus hiſtoricæ cogni
tis ad hña rẽ, nam ope hñor ſit cõ, inter hæc
hña ſunt multa talia, quæ rebus modo inſunt,
modo vẽ non adſunt, hæc hña vocamus in do
gica immutabilia non accidentalia, ſẽ vẽ et
alia hña, quæ ſẽ magis conſtantia, ſẽ immu
tabilia, quæ ſẽ hña eſſentialia, ad hæc hña Int
hũs ſerio attendit, hiteria hæc mutabilia
diſtingvit a hiteriis permanentib, hæc inmu
tabilia magis magisque cognoſcere in rebus
per conſequens ope hor hñor acquirit ſibi Intꝰ
de rebus nõem accuratam, determinatam,
plenam, præciſam, et ſic cõem perfectionem:
Nõ en quælibet accurata requirit, ut habe
at hõ repreſentãonem de hñs conſtantibus
ut hõ habeat nõem determinatam ad re
quiſitus, ut in hõe nil ſit ſuperfluum, ſed ut
ſint hiteria, quæ rem ab alĩs diſtingvant. ſic
ergo Intellectus cognoſcat hña conſtantia et
diſtingvat a mutabilibus: tunc acquirit de
rebus nõem plenam, præciſam, determinat
adequatam; Hoc modo cõ noſtra redditur
perfectior, et ſic propius accedit hõ ad cõem ſci
entificam.

3

Jhs. 133

entificam. complexus hrŭ essentialium efficit essentiam rerum, quia hæc criteria essentialia atq; litates essentiæ rerum, hinc complexus qualitatum essentialium rerum efficit essentiam, sic ei Intellectus nititur cognoscere essentiam internam rerum, quam constituunt criteria essentialia quatenus possibile. Dum hoc modo cognoscit Intellus redit eõem multo perfectiorem, ita pedetentim ascendit hõ quousq; pervenit ad eõem scientificam. Res historicæ cognitas esse in continua mutaõne, variatione, modificaõne. —

Intellus observat res historicæ cognitas esse in continua mutaõne, variatione, modificaõne. — Summamus objecta externum elementa arborea, plantas, quodlibet aal, hæc õia sũ in continua mutaõne. His mutaõnibus quæ nit Intellus eam

Jmud, nos hõ sũm mutaõnum in rebus vocamus virtutem rõis mutaõnes, quas subeunt objecta eõmis dñs habere sũm, quia sine hõ nullam mutaõnem observare possumus. Jmdũm hõ reale mutaõnum vocamus virtutem, sic ergo õibus rebus, quæ subeunt mutaõnem tribuimus virtutem, neque sine vi ulla modificaõ existere pt. Una vis plures producit mutaõnes, has mutaõnes vocamus effectus, et his effectibus concludimus ad vires ipsas, sic ergo Intellectus cognoscit vires rerum. Has vires, quæ operantur in rebus et producunt mutaõnes, sæpe in operaõnibus nostris tenent certum ordinem, uniformitatem constanter, ita ut nos credamus vires has aliter operari non posse, sed debere necessario ita operari, hanc constantem uniformitatem vocamus leges naãles rel naãlium. ẽgõ constanter observamus quod libet corpus sibi relictum deorsum tendere, et quia nos constanter ita observamus hanc operaõnem virtutum nãa vocamus legem gravitatis. —

Si attendamus ad operaõnes Intellus hũi observamus quod Intellus hũus in cogitaõnibus, judiciis, ratiocinijs observat certam uniformitatem, et hanc uniformitatem vocamus leges cogitaõnis, Judicii raõcinii. Sic ergo Intellus non tm vires rerum, sed et leges nãa nititur cognoscere, unde videre est perfectiorem esse hanc eõem, quam meram Historicam. Verum neque hic subsistit Intellectus hũus. —

4to Observat res seu visibiles v. invisibiles variis modis, vario nexu inter se esse conjunctas, atq; connexas: observat unam rem producere aliam et unam rem produci ab altera, uti filius a patre, planta a semine, lux a sole, hi nexus valde excitat attentionem. Id quod aliquid producit vocatur caa, quod aut producitur effectus v. causatum. Una caa sæpe plures habet effectus, sus sol quod corpora contrahit, alia dilatat, et unus effectus plures caas concurrentes, ut humectaõ terræ non tm ex pluvia fit. Intellus hũus observat unum esse plura fit. Intellus hũus observat unum esse eum supponere caam, et iterum producere aliam, sic itaque nititur reducere per nitere ad primariam caam et hinc tm ad ppãalem. Porro effectus multi non tm unam hũs ppãalem caam, sed ad effectum aliquem producendum plures concurrunt caæ et inter has plurimum consert una ad rem et ea tenus vocatur caa ppãalis, uti sol inter caas ad proveniendum concurrentes plurimum confert, vocatur caa ppãalis, sic eõ Intellus nititur cognoscere caam ppãalem, sed simul nititur cognoscere caas socias, non tm sed et nititur eõ cognoscere relaõnem illam, quæ est inter caam et effectum, sic ergo Intellus hũus dum hos actus committit cognoscit res multo accuratius, multo perfectius, quam per nudam eõem historicam, et hæc eõ e perfectior, et hac vi Intellus hũus præstat p.e. hoc modo superat brutaõia, v. res quæ tm in rei nãa cognita et hac vis soli hõi competit, has solus cognoscere hõa, essentiam, vires, leges, caas, effectus, atque relaõnes inter caas et effectus, et has eõnes Intellus vocat Veritates hõales. Inter

uniformitatem

Ms. 133

Inter has veritates quas Intellus hūc hoc modo cognoscit, atque emuit, si quedā talis, quae plurimum conferunt ad alias veritates cognoscendas, ex cognita vi ꝑ deducendo ꝓfectum aliarum vires ceteri ignoti, itaque hujus modi veritates quae plurimum conferunt ut ex his alia cognoscantur vocantur veritates v. ꝑncipia, ex hoc ꝑncipio alia veritates cognoscimus, jam investigādo cōo ordine talium ꝑncipiorum, vocatur occupatio Intellus humani Theoretica. Theoretice vō occupatur, tunc quō nititur cognoscere causam ꝑncipiorum hinc veritates ꝑmarie vocantur Theoreticae veritates. Suberius in Metaph. ꝑ. Jam Intellus per Theoreticam veritatem nititur cōoscere quid sit, qualis sit, sed has veritates Intellus et rō applicare solet ad ꝑticulares casus ad ꝓnomena non solum sed et ad actiones suas dirigendas p. e. ex his cognitis emuit leges secundum quas dirigat actiones suas et cōo talis vocat' Practica. ergo Intellus hūc Theoretice nititur cognoscere hōem ipsum, ū quod in hoc ꝓstantissimum est i. e. vires corporis, ad naam rationis, voluntatis et postquam hoc modo cognovit hōem emuit leges quas hō observare dt in suis actionibus et hac lex vocatur Practica et applicatio Theoriae. est ergo per naam factus jam hō rationalis percognoscens debeo secundū leges naales vivere temperanter, humaniter, si velim esse hō rationalis debeo me ipsum perfectiorem reddere, hac est Practica. Cōo ergo veritates per Intellus et rationem cognitae vocantur Theoreticae v. Practicae. et secundū hanc ductionem erit Philosophia. talis jam ductio vocatur cōo rel. et ē ꝓstantissima et talis audis ꝑncipia dicendi, ꝑncipia, quia hae hā locum in oīb disciplinis severioribus, hoc modo dt eō Intelligi cōꝑncipia.

Jam simus quid sit cōo Ens jam videamus de speciebus. Cōo Mathematica ꝓprie non est objectum ex his rationibus. Omnia Matheseos sive Mathesis cōo occupatur cum peculiari ꝓprietate rei

quae

mensuram sit scitu cum quatte. Philosophia vō occupatur cum qualitatibus rei scitu cum effectibus, rationibus, causis, adeoque cōo Mathesis ꝓprie nō è objectum Philosophiae.

2o Campus Matheseos est omnis amplus, justo major effectus quam ut ꝑcia illum complecti posset. Hinc fecit antiqui et recentiores Mathematici separarunt a Philosophia scientiam per se. et observarunt sequentia. 1o quod cognitio ꝑcia rei distet multo accuratior ope cōnis Mathesis quam in se et per se. —

Nam 1o ope Matheseos cognoscuntur rationes accuratissime et determinantur leges et veritates in rebus naturalibus, effectus. ita ut sine Mathesi non possent determinare, et esset cōo confusa. — mus hoc determinare et esset cōo confusa. — Ope Matheos accuratius determinantur gradus aëris, caloris, frigoris, et sine cōone Mathematica esset cōo nostra imperfecta. quidquid nos in ꝑcia cognoscimus fit ope Matheseos et dispantiam corporum celestium, motum ꝑiodicum, diurnum, determinamus ope Matheseos.

2o Ope Matheseos inventa ꝑ et constructa instrumenta ad artes, disciplinas perfectiores reddendas, ad vitae necessitatem et jucunditatem necessaria exigi. Mechanica. —

3o cōo Mathesis habes usum formalem ad percipiendum ingenium. requirit enim us de rebus formandum ingenium accurato, determinato, pleno, precisa, non indeterminata, vaga et studium Matheseos non admittit. sic ergo praescribit, ut Intellus hūc discat, cogitet, repraesentet, res in ordine nexu, in dependentia solide cum fundō, unde videre est tendere ꝑper ad Systhematicam v. scientificam cōoem, quae necessarium requirit. Hinc factum est, quod ꝑcipium antiqui Pythagorae, Plato, et vita necessariam esse dicerent cōoem Mathesis ad cōem ꝑcipiorum. Unde nullum discipulum receperunt, qui aliqua Matheseos cōone instructus non fuerit. Nō itaque vel si semel paremus a ꝑcia dicemus hō esse necessariam. —

Quod coem

Jhs. 133

quod cõem ℔ticam attinet, notand.
1o cõ ℔storica in ea relaõne est ad cõem ℔icam, ut basis v. fõdam ad ædificium, sil. nos debemus cognoscere res s. objecta existere per experientiam, nam realis existentia probatur unice per experientiam. Res illæ, de quibus nulla est nobis experientia, realitatem quid habere possunt, sed nos revera existere nescimus; per rãonem quid conjicimus, sed cognoscere quales, simpliciter non possumus. Alia võ experientia docet aliquid existere v. non existere, hinc ii, qui velunt philosophari adeoque querere vires, scopum, finem, cãas, sequelas, atque effectus rerum debent habere cõem ℔storicam. cõ enim ℔storica est fundamentum aliar cõum est data rãam de qua probabilis est cõ ℔ica; Unde õis nostra cõ, quæ multo imitiùs fõdõ, per experientiam vera est vera, est proprie fides v. opinio i. e. cõ plus minus probabilis, sed non vera, non apodictica. Hinc talia systhemata ℔ica, quæ pro fõdõ experiam habuerunt, omnia corruerunt, commenta enim delere soler dies, quæ aut per experientiam probata si illa nãa est ipsis confirmant, talis cõus audiunt nãe Judicia. Qualibet ergo cõ vera et solida probari d℔ per experientiam, quo est quasi lapis lydius, quo investigatur, examinatur, atq probatur veritas cõonis alicujus.-

De ℔ica et cõone notand. ex superioribus, quæ cõem ℔icam eousque se extendere, quoad cõ lia adeoque ad õia obj per experientiam cognita, de õib enim rebus per experientiam cognitis, quærere possumus listeria essentialia, vires, cãas, sequelas, & verbo de õib cõonis nostræ possumus habere cognitionem ℔icam, in quant lia, cãæ, essentiam &. enim nos et vel si cavere non possumus, quærimus saltem cavere, unde philosophari possumus. cõ ergo ℔ica si se eousque extendere, quoad massa cõonis hãe, et per se rem ipsi latius adhuc se extendit: multa enim si in rerum nãa, quæ hãt cõem cõem ℔icam, cãæ eæ non dum si detectæ, sed possunt adhuc detegi. Sic detectæ si multæ qualitates rerum, quæ antiquos philos latebant. –

℔ica et cõ philosophica differunt a se invicem; nam possumus de multis objectis ℔ari, quæ proprie non pertinent, ad ℔icam, ℔ica aut determinatum obj, consequenter peculiarem scientiam in se continet; ergo ℔ica est angustioris extensionis v. sperae, qm cõ ℔ica cujus campus valde latus est. Completitur ea quidquid sub experientiam venire si, adeoque oes artes et disciplinæ, unde quælibet disciplina suam habet ℔icam ea cõ ℔ica habet locum in historia civili et ℔isali, ubi ea enarrantur præcipua facta, quærumtur spes cãæ eventuum, sequelæ, mutaõnes quod sit ℔icæ. Sic multi ℔icam dederunt ℔iam, uti Lisbon anglus qui inter ℔icam dederunt historiam, uti Lisbon anglus qui inter historia cadensis Imperii Rmi quæsivit cãas mutaõum et hinc ostendit sequelas Roberzon ex descripsit historiam destructionis Americæ. Hüme ℔iam Anglicæ, Renard ℔iam commercii Europeor. apud Indos ℔icæ descripserunt, sed tñ ℔ica eorum non est ℔ica. Sic et Politici politicam scam, Juristæ juris prudentiam, Medici medicinam, ℔icæ exponunt, ubique ea certa cãæ et sequelæ exponuntur, nec tñ hæc õia proprie si ℔ica, quamvis revera politica ad partem philosophiæ practicæ referatur. Hæc exempla docent, ℔iam angustioris extensionis esse, qm cõem philosophicam.

Itaque quæritur: quid est? in quo conveniunt et in quo non conveniunt ℔ica et cõ philosophica. ℔ica habet commune cum alijs õibus disciplinis, consequens, et cum cõone ℔icæ, quod philosophica et prouti oes alia disciplinæ ponat objectum, porro quod quærat lia rei essentialia, nitatur cognoscere cãam cujuslibet rei, quoras cãas, sequelas, effectusque cãas hæc si communia in his conveniunt cum alijs disciplinis, uti politica, Jurisprudentia, ℔ica medicina &. Differt

Jhs. 133

Differt aut a cõne phĩca et ab alijs disciplinis pecho quõd cẽs alia disciplina preter phiam cum rebus hu libus cum Phenomenis occupatur, et et si recedent ab his pibus in vicinia saltem spualitatis subsistunt at phĩa neque in rebus spualib, neque in vicinia spu alit atis subsistit, sed maxime recedit a pibus et asce dit ad altiõres veritates, que sũ pro ppijs cõum nostra cõum; phĩ vocans veritates receptaneas, usuales, mut biles. egõ historia, Jurisprud, medicina Chemia, phĩa nãlis, cõ rerũ nãlium et cẽs empyrica disciplĩ, ne occupantur cum Phenomenis cum rebus spualibus, phĩa aut recedit a pibus. historicus ens quidvis cãs factorum; sed quę sũ spuales.

Jurista exponit leges reipp alicujus ad has a plicat facta hõum, et ita judicat num sint justa v injusta, quod fit per phĩs. phus aut investigat leges nãe, ad eoque nãm justi et injusti, non quę sit esta hae actio justa, sed quid justum? Medicus attendit ad statum corporis, ad phĩa et cãam morbi, et ubi invenit veram cãam ulterius non ascendit: at phus nititur cognoscere nãm corporis, quaevis proprietates, medicina — unde videre est phiam altius ascendere, quam aliarũ disciplinarũ, non subsistere in sphera sẽo nis, sed accuratius facere observationes de objectis, has resolvere, a se distinguere, emere lĩa essentialia com binare, certis superstruere ppijs, in systhema redigere, objecta ergo phĩa veritates usuales, quę sũ petita cõnis hĩe, unde quaeritur — 2. Quid philosophia.

Phĩa est complexus ppior v. elementorũ cõnis hĩe ra tiocinando cognitorũ & eruitorũ. atque in hac definitione ad sũ omnia lĩsenia essentialia. — Per hae elementa principia intellexit Feder veritates primarias, unde objectum phĩe dixit vires, leges atque scopum v. finem rerum nãlium — Unde definivit phiam per cõem soli dam virium, legum atque finis v. scopi nãe: hic per ve tates intelligere debemus altiores usuales; sed hae defini tio non satis clara et confundi posset cum alio

phior

philosophorũ uti platonis, aristotelis & definitione.

Ex hac definitione et ex supra dictis cõpei et de terminari possunt et partes v. extensio phiae earũ ex quę supra vidimus patet certas veritates phi sophicas conferre ad res v. objecta cognoscenda, quę vocantur Theoretica alias vẽ tradere regulas leges, quas hõ in vita communi observare debet, eum ex finem, ut vivat rãoni conformiter, quę vocantur veritates Practica — Cẽs ergo veritates in phiã v. sũ Theoretica v. Practica. Illae con se sunt ad cõem acquirendam, hae ad legs et regu las emendas. Tota itaque phĩa in duas partes dispescitur in Theoreticam et Practicam. In 1ã parte quaeritur, quomodo et in quantum possumus cognoscere res, h. e, vires, leges et fines nãe. In 2ã quomodo instituamus actiones nostras, quomodo dirigamus h. e. qdo debeamus vivere, ut rãoni no conformiter et felices, beatique esse possimus. Hãe conformiter et felices, beatique esse possimus. Hãe duas quaestiones, quarum cum prima Theo retica, cum altera Practica phĩa occupatur, resolvere nititur sibi si ego res accuratius cognosco, si ego rationi convenien ter vixero, quid pssum sperare de statu futuro ppue post mortem? has quaestiones ppue ultimam in Metaphysica tractabimus.

Totus philõ campus s. ut jam vidimus, dis pescebatur in duas partes Theor et Practicam, ast jam campus ex hic phĩa Theoretica dispes citur in plures partes minores de quibus no tandum. 1ã Inter veritates, notiones, principia, et quę efficiunt objectum phĩae Theoreticae dantur certa veritates, quę respiciunt hõem ipsum, v. cõem hõis ipsius, et in specie facultates, vi res, operationes ppuas hõis per quas sentit, re praesentat, imaginatur, assimilat, & et quas

Ihs 133

et quas vocamus vires mentis v. animæ has vires et facultates mentis nititur cognoscere Phiă Theoretica. Jam complexus illarum cognitionum, quæ respiciunt vires, qualitates, et facultates cognoscitivas hôis doce sprimam partem Phiæ Theoretica, Psychologiamque tradit illas regulas, quas tenes hôo in operaônibus suis, in quantum autem has vires aõ nititur cognoscere per sûm internum, per experientiam, vocatur Psychologia Empyrica seu scientia de aõ per experientiam acquisita, h.e. scientia de viribus, facultatib, operib et operaônibus aõ per experientiam acquisita. Attendendum enim est ad ea, quæ in nobis peraguntur, unde concludimus ad vires aõ in quantum per sûm internum seu per experientiam percipimus eõem. Hæc Psychologia Empyrica distinguitur ab alia, ubi nil fit per experientiam, sed per rationem. Hæc Empyrica pars præmitti debet, quia antequam hôo tendat ad alias res cognoscendas, debet primam suam naãm raõnalem atq; facultates aõ suas cognoscere, cognitio ea nostra, nisi has vires habeamus cognitas nunquam erit ita perfecta, quam alias esse posset. atque hæc est caã quare præmitti debet. Psychologia Empyrica patet facultatem cognoscitivam hûjs duplicem esse Inferiorem scil et Superiorem cujus distinctionis et raões reddentur. Ad inferiorem pertinent Sensaõ, repræsentaõ v. intuitus. Imaginaõ, memoria, attentio Facultas distinguendi et assimilandi fictiva. Ad Superiores pertinent altiores facultates vis cogitandi vis judicandi atque ratiocinandi. —

2o Hæ vires nobiliores atque præstantiores aõ observans in operibus suis certas leges

leges atque regulas, sine quib Intell recte et vere cogitare, vis judicandi recte judicare et raõ bene ratiocinari nunquam possunt.

Jam complexus harũ regulaũ atque legum constituit aliam partem Phiæ np: Logicam quæ tradit leges cogitaõnis judicii et ratiocinii. Has leges mens ope Logicæ exquisit, in abstracto proponit in ordinem scientiæ redigit, atque harũ regulaũ complexus est Logica. Ope Logicæ aliæ et leges possunt erui atque colligi, quæ observari possunt in dijudicandis Phænomenis, has pariter tradit Logica. Hæ leges plurimum conferunt, ut hôo reddat cognitionem suam perfectiorem, solidam, plenam, præcisam, verbo Logica est, quæ tradit modum cogitaõnis perficiendæ. —

Logicam non omnes Phi referunt ad Phiam, uti Aristoteles, Epicurus et omnes Epicurei; sed habuerunt proscientia instrumentalis, organica, in quantum hic traduntur scientiæ, subsidia, ope quorum aliæ disciplinæ citius, facilius, atque utilius possunt addisci. Unde Aristoteles Logicam suam vocavit organon. Sed Stoici referebant inter partes Phiæ. Nos possumus separare in quantum hæ regulæ applicantur ad phenomena, sed in quanty occupatur cum legib eõnis et has nititur eruere, eatenus est pars Phiæ Theoreticæ. Habet enim objectu abstractum, h. e. leges eõnis. 3o Dantur certe proprietates corporum aliarumq; rerum extra nos positarum, quæ sibi sc. perceptibiles, quæ per naãm gratas excitant sãtiones, absque cupiditate et inclinaõne. Hæ proprietates vocantur pulcritudo unde id quod exponit hûa pulcri, vocatur Phiæ pulcri in quanty ad hôo facultatem sentiendi, et hoc fit per sãtionem

vocati

Jhs. 133

vocatur Ontica.–

Hodie non referimus inter empyricam partem, nam pulcrum cognoscitur ope vis judicandi, vis vō judicandi est superior saltās cognoscitiva, adeoque hic non habes locum. Duæ ergo sē hucusque partes determinatæ, quæ occupantur cum hoc ergquid cum facultate mentis inferiore et superiore.–

IIo Eas veritates quas Jhica tradit pt hoc applicare ad cognoscenda accuratius objecta, extra hōem posita, uti ad corpora, ergo Leges, regulas, Logica possumus possumus applicare ad res extra nos positas ppne ad mātales, cum aut applicantur ad vires et proprietates corporum essentiales cognoscendas, ex complexu harum veritatum oritur alia pars Jhysica, quæ indagat et exponit cpor essentiales vires ppietates necessarias, grales leges corpor, caās mutatōnum in cporibus, atque alias ppietates. Tales veritates sē vis gravitatis, attractio elasticitatis &.

Notand non quamlibet cōem referri ad Jhysicam, nam ita omnis disciplina esset pars Jhis, sed Jhysica occupatur cum viribus atque propietatibus grālissimis, cum legibus motus, quæ veritates constituunt illam Jhysicam, quæ est pars Jhis. sed Jhica notand, quod per se ita ampla sit, ut scientiam efficiat, hinc jam pridem Operarunt a Jhia et seorsim tradiderunt, per consequens non pertinet ad Philosophiam.–

IIIo Verum habemus aliam Jhis Theoret partem, quæ multo altius ascendit et quæ ponit pro objecto cōnes altissās et brsales de rebus, quæ pars vocatur Metaphisica itaque est scientia, quæ agit de nōib altissimis maxime necessariis et de obj his nōibus respondentibus. Maxime aut recedit a sēnsibus quia ob

quia objecta non sē sēnsualia, sed rationis, ratiocinando vero pervenimus ad veritates et notiones altissimas, quæ hic ita altissæ sē, ut in massa cōni hnē nullibi altiores reperiantur, unde dicuntur necessariæ veritates, propterea est, quia innituntur tis v. ppio contradictionis v. ppio exclusi medii inter duo contradictoria.–

Altius ascendit Metaphisica, quam Psychologia, nam hæc agit de viribus, facultatib et operibus aē per sēsum perceptibilib, Metaphisica aut obj ratiocinando sē possumus cōpere v. saltem conjecere. In Psychologia Insell attendit ad operāones mentis internas, ex his colligit vires, quas vocat vires mentis; Metaph aut non quærit de viribus mentis, sed quid ppiæ vis. adeoque objecta Metaph sē remotiora, et altissima, quia aut Metaph agit de rebus transcendentalibus h.e. quæ transcendunt sēnsus nostros, vocatur Jhysica transcendentalis. Quia porro nōones altissimæ et illis res providentia objecta sē diversa, hinc Metaph dispescitur in IIos partes.–

Ia IIa pars, quæ agit de ente et de ppietatib grālissimis est necessarissima, cujus nō ita altissa est, ut easier non detur, et cujus nō ōes alias nōones, quæ continentur in massa cōni sub se complectitur vocatur Ontologia ppietates entis grālissima necessaria sē, ut necessario competant enti, ergo Ens ens vel est possibile v. contingens, v. necessarium, & ex his v. una v. altera necessario competit.

IIa alia pars Metaph, quæ agit de aā hōis in est per se consideratā, de nāa et ppietatibus ejus essentialibus vocatur Psychologia Rāōnalis in quantum hic sēnsus nil juvat, sed objecta ejus abstractissima non sēnualia per rationem cognoscimus.–

Feder et alii multi Jhis hanc Psychologiam latius extendebant, intelligebant ea sub hac doctrina de Spiritibus in gre, quorsum pertinet ea

aā hna

Jhs. 133

ää hña, sicque magis poterant psychologiam
rãonalem referre ad Metaphiz. verum hodie de
spiribus in Psychologia non agitur, sed de ää hu-
mana in se et per se, et de atributis ejus necessa-
riis, qualia sũ realis existentia, simplz, identitas.
3ª dicum Metaphiz summus pro obj mundum ll.,
niversum h.e. complexum õium rerum creatar
et existentium, ita ex pmietates Ulrsales et nãm
mundi, vocatur Cosmologia Transcendentalis qu
a hac ex obj transcendunt sẽus. Duæ sunt objecta
Cosmologiæ in Metaphz vidimus Scil. num mundu
sit finitus, an infinitus, num contingens v. neces-
sarius, num unus sit v. plures, num in mundo
sint varia connexa v. minus. &c.
4ª Summus Metaphz pro objecto primariam seu
pmãlem õium rerum, mundi, rerum, ää et entium
cãam, quam vocamus Deum. Hæc nõ est valde ab-
stracta et altissa, objectum autz est ita transcen-
dentale, adeoque rationale, respiciens ens perfe-
ctissimum, hæc doctrina vocatur Theologia nãalis
est agis de nõne Dei, de existentia reali, de perfec-
onibus ejus &c. Quatuor ergo hz Metaphz partes
Ontolz Psychologiam rãonalem, Cosmologiam et Theolo
nãalem. - Philia autz Theoretica pmie Psychologiam
Logicam et Metaphz, nam Esthetican et Physican
vidimus pmie non pertinere ad Philam, qd et aristi
qui Phi ita probarunt, nisi quod de logica disputsit.
Jam videnda sũ ex partes Philæ practicæ. In di
visione Philæ vidimus contineri, in Philia inser
veritates primarias tales ex quæ exponunt legs
atque regulas, quas hõ in actionibus observat,
eum in finem, ut rãoni conveniente vivat, ut
felix beatusque ee possit. Jam complexus har
regularum erat Philia practica, sed legis et regul
quas tra

quas tradit Philia practica hominii, involvunt ea
tas obligãones et offa, ubi ex dantur leges et norma
dñs dari ex obligãones ata offa, quæ homo præstare,
et quibz satisfacere debet. Verum obligãones et offa di
vejam sũt vim, quod ex obligãones per nãm sũ
tales ad quas præstandas hõo vi externa cogi non
pt, motiva quidz spes ad sũ, quia rão hõem interne
obligat, sed alius cogere simpliciter non pt, tales
obligationes sũ multæ, quæ vocantur offa atque
obligãones imperfectæ. ego. Rão ipsa obligat sine
dubio hõem quemlibet ut succurrat alij miserise
egenis, sed hi obligare et vi cogere illum ad benefa
cium non possunt. Sunt et aliæ obligãones morales
quæ vocantur iterum imperfectæ in quantz hõo ad
eas præstandas vi externa cogi non pt. Jam com-
plexus õium horum officiorum atque obligã-
num dat unam partem Philæ practz, Ethicam
seu jsũ stricto Philam Moralem, 1ª ergo Philia practz
pars est Ethica, quæ agit de obligationibz imperfe-
ctis, seu moralibz vocatur et Doctrina de virtute
adeoque exponit admimicula virtutis. 2ª Inter obliga-
tiones es offa sũ et talia, ad quæ præstanda hõo vi
et externa adigi pt, si nolit præstare, unde hæ obli-
gationes vocantur perfectæ. ego. perfecta est obli-
gatio hominis, ut imus alterum non lædat, bona
ejus in pcio illo non auferat, quod si tñ faciat re-
pisti illi pt, ut definat. Ita ex si quis alteri valde
promittat debitum certo tempore soluturum, est
obligatio perfecta, quia solvere debet, creditor ex
vi et externa cogere illum pt. Jam complexus
hõ obligãonum perfectarum dat aliam partem
Philæ practicæ Scil. Jus Naturæ in qua jura hõis
nãalia et obligationes atque offa cum coactio-
ne conjuncta exponuntur. Sed hæc pars jam, quia
hõo diversa et varia habere pt jura plures par-
tes habebit, D. Scil. partes distinguere a se invicem
possumus.

1ª Etlamus

10

Jhs. 133

1o Homo considerari pt secundum humanitatem, h.e. ut hõ absque õi relatione ad alios hões et dum hõ hoc modo consideratur, pt considerari in statu nãali h.e. sine patre, amico, hinc dependentia, extra õem societatem, uti eremita. Jam talis hõ qq habet certas obligãones, offa atque jura pe meram humanitatem competentia, quae vocantur jura nãalia originalia, atque connata, atque haec pars Iuris nãi, quae tradit jura hõis in statu nãali considerati vocatur Jus nãle pũ stricto.

2o Homo meter originalia nãalia et connata jura sibi acquirere alia et jura, et quid nãlia sũt. hõ et in statu nãali considerat⁹ habet jus acquirendi certa bona ad victum et amictum necessaria, ut et ad voluptat⁹ et jucunditatem vitae. eg⁹. si quis esset solus in Insula aliqua, habet jus non et ad feras se defendendi, sed et certa bona necessaria acquirendi, ut casam construendi, feras trajiciendi, & hujus modi bona secum ferunt certa jura, quae vocantur Jura acquisita et Status hic Status adventitius. Quia vo haec acquisitio supponit actus, hinc haec jura vocantur Hypothetica, sed tã nãalia, unde haec pars erit Jus nãle Hypotheticum h.e. complexus jurium hõnis nãlium hypotheticorum.

3o Homo non et certa bona sibi acquirere per nãm pt, sed et inire societatem cum alijs hõibus ut ex hõ nãali pt sibi ducere uxorem, unde statim init societatem, et quamprimum fit pater liberorum, dominus servorum, ancillarum &c., majora illico habet jura, sibi maritus habet jus in uxorem, liberos, servos, famulos, & qui iterum certas habent obligãones atque offa ad Dominum et Dominam. Talia jura vocantur socialia, et complexus hõ Jus nãle sociale pũ stricto, quae pars agit de juribus, officijs atque obligãonib⁹ socialibus, homines aut in civitate viventes cives, hi et dantur certa jura, quae singulis civibus competunt, quod complexus dat

Jus civile

Jus civile — Homo non et societatem inire cum alijs hõib⁹, sed et in societatem coire pt, quae societas vocatur civitas v. status h.e. hões plures possunt talem inire societatem, in qua singuli unitis viribus nituntur ad felicitatem solidatis promovendam et jam talis societas vocatur civitas seu status. Quamprimum aut considerat⁹ hõ in civitate vivere ex. gr. Nos vivimus in Transilvania in civitate, aut in collegio in societate: in triplici relãone pt considerari.

a.) In relãone status ad quemlibet civem h.e. in civitate status habens certa jura, quae cuilibet civi respectu concivium suorum competunt.

b.) In ea relãone, quae est inter civem et alios cives h.e. cuidam competunt respectu aliorum certa jura et unus alterius bona auferre v. illum laedere non potest. —

c.) Considerari pt una civitas respectu alterius civitatis, unde quaeritur, quod jura habeat una civitas respectu alterius.

Ex triplici hac relãone 3es species Iuris nãe orientur. —

4o Ex prima relãone oritur Jus publicum Universale, quod tradit jura totius civitatis respectu societatis ejusd. —

5o Ex secunda relãone oritur Jus civile Universale quod tradit Jura, offa, atque obligãones civium erga alios cives, ex. gr. Petrus et Paulus st cives, jam quaeritur quae jura habeat unus respectu alterius vel erga alterum. —

6o Ex tertia relãone, ubi quaeritur, quae jura competunt uni civitati respectu alterius, oritur Jus Gentium gentes jura hõis jura, quia quilibet concipitur in statu, unde Jus Gentium tradit jura unius gentis respectu alterius.

Ita porro

11

Jhs. 133

Hæ posteriores Juris nāe partes jummuntur
sūlationi et ſt minores partes ſphiæ practicæ.

Alia major pars ſphiæ practicæ 3ª Inter
veritates, quas tradit ſphia practica reperiun-
tur tali a ſpria, regulæ, atque legs, quæ appli-
cantur ad actiones nostras prudenter dirigen-
das, ad emplm statum, seu civitatem bene ad-
ministrandam. Jam complexus talium ver-
itatum &, quæ tradunt modum actiones nostras
commode dirigendi atque respubs melius ad-
ministrandi vocatur politica est pars ſphiæ
practicæ.

Porro inter veritates regulas, atque legs,
dantur certæ regulæ secundum quas quis res
suas melius administrare pōt, quæ doctrina vo-
catur Oeconomia, verum non admumeratur
hodie inter partes ſphiæ practicæ. Sivero hæ
veritates respiciant administrationem Rei-
publicæ v. reipubs erit politica. Jensu prudentia
ri seu prudentia politica. v. Ulpali hæc est pōt
esse pars ſphiæ, sed minime est elaborata, hæ tradit re-
gulas quomodo quis vitam suam inter hōes pruden-
ter dirigat. Talis est Knigge de conversatione hōum.

De ſſu criticorum.

critici sunt, rationem ſphandi nōem et partes
ſphiæ ex alijs ppijs determinarunt, et hæc est
2ª via ad nōem ſphiæ determinandæ. ſphia ex
mente criticor est scientia, scientia vō est cōō
systhematica, cōō vō systhematica est talis
cōō cujus hōes partes nexu tam arcto inter se
cohærent, ut unum totum efficiant, talis cōō
jam debet esse ſphia. - Sed hoc non sufficit:
ſphia debet esse scientia, scientia vō est cōō
ex rationibus subjectivis et objectivis orta - e-
go in ſphia tradi dnt scientifica ejus modi

veritates

veritates, quæ firmantur et roborantur ratio-
nibs objectivis sufficientibus. ſphia itaque est
scientia. -

Porro ſphia est scientia rationalis, ratio quæ
est in omnibus cōōnibs, sed ſphia est peculiar-
ter scientia rationalis, et quæ ex nōibs hinc
jam ōes nostræ nōnes ex mente hor ſphor v.
ſt a ſpriori v. a posteriori. Scientia quæ oritur
ex nōibs a ſpriori dat cōem, per consequens ſphiam
ſpuram, quæ vō ex nōibs a posteriori dat ſphiam
Empyricam. - ſphia ſpura quæ fundatur in no-
tionibs a ſpriori v. ponit pro objectis ejus modi no-
tionis, quibs respondent objecta, v. vō præscindit
ab ōibus objectis, et occupatur tt cum forma
cogitandi, hinc cōō illa scientifica bifariam
dividitur in ſphiam formalem, et Realem.

ſphia ſpura formalis est logica s. scientia
legibs cōōnibs necessarijs, quæ legs exhi-
bent formam necessariam cogitandi, repra-
sentandi &. Hæ legs non acquirentur per
experientiam, sed exponit Intellectus in ab-
stracto.

ſphia vō formalis ſpura v. occupatur cum ejus-
modi nōibs quibs respondent objecta v. vō
cum ejus modi nōibs, quæ exponunt quomo-
do aliquid fieri dēt, quod facit Metaphysica.
Hinc Metaph dividitur bifariam.

In Metaphisicam naturæ in qua traduntur ejus
modi nōes quibus respondent objecta. et in
Metaphisicam Morum in qua exponuntur
ea, quæ fieri debent. - Jam Metaph nāe
occupat 1º cum nōibs gralissimis ponit pro ob-
ens in gle et ex hac dis quisitione oritur
Ontologia. 2º ponit pro obj. entia Spiritual

Jhs. 133

Specialiter determinata, per rationem cognoscitiva, que objs vocantur transcendentalia, hujus modi objecta sũt 3a.

1m aã hna in se considerata hinc ptẽs rõnis

2m Obj. transcend. est hoc Ens in se et per se consideratum - hinc Cosmologia transcendens

3tm Obj est Deus seu Ens perfectissimum caã ptãlis Dum rerum hinc oritur Theologia naalis.

Hoc objecta non sũt Empyrica quia quidq est obj Empyr illud acquiritur per sẽs, hoc vò obj acquiruntur per puram rationem.

Metaphisica Morum agit de illis legibus quas a nobis fieri dnt occupatur itaque cum illis legibus, quas rõ hui prescribit et hõe practice dt, si velit esse Ens rationale.

In Metaphy Morum tradunter leges actionum necessariõ tales, quas ipsa rõ a priori hui prescribit. Jam hæ leges à ratione prescriptæ, v. gr tales, ad quas observandas alii nos cogere non possumus et complexus hã dat Jus nãa, leges hic prescribentes per puram rationem. gr tales ad quas prestandas alii nos cogere possunt, sed ipsa rõ impellit hõem et complexus hã dat Ethicam s. stricti Sensu Philam Moralem cgt neq; alterius bona augmt, hanc legem accipit hõe ab ipsa nãa.

At cum hõe solus vivere consideretur in insula aliqua cgt illic et ut præcaute vivat se adversus feras defendat, leges morales præscribunt. - In solitudine ergo si tales leges ad quas observandas unus alium cogere non pt cgt ad bene faciendum. Partes Metaphysicæ Politica, Oeconomica

Philosophia pura sit mihi per rationem et quia puram, in qua scil nil est quod experientia vel sensibus innitatur, sed soli rationi. Itaque est Philosophia pura elevari possit ad dignitatem et gradum scientiæ, hinc rõ ipsa investiganda Critici subjicienda atque ita examinanda, quid scil per vim suam et nãam et in quantum possit cognoscere et quid non possit, per consequens determinandi sũt limites ipsius rõnis, ultra quos nil est inter quos ẽia cognoscere pt. Hæc pars Philosophiæ quæ rationem hoc modo investigat, audit Critica pura rõnis, quia võ hæc pars peculiaris pura rõnis, quia võ hæc pars peculiaris aris Philosophiæ premittenda solet ẽis aliis partibus, aris Philosophiæ premittenda solet ẽis aliis partibus, vocatur a Philosophia scientia propedeutica h.e. tales scientia, quam quis addiscere debet, quum aggredi velit aliquam scientiam. Hanc partem Dogmatici neglexêre, at Cant scripsit Critic eam puræ rõnis in qua investigatur quid eam puræ rõnis in qua investigatur quid rõ per vim et nãam suam, et in quantum rõ per vim et nãam suam, et in quantum pt cognoscere et quid non pt, determinavit pt cognoscere et quid non pt, determinavit itaque sperat rõnis ultra quam nil vere itaque sperat rõnis ultra quam nil vere cognoscere pt, in hoc opere examinavit - cognoscere pt, in hoc opere examinavit - 1o et Qualitatis s. facultatem sentiendi, verbo 1o et Qualitatis s. facultatem sentiendi, verbo quid hõe per sẽs et in quantum pt cognoscere, quid hõe per sẽs et in quantum pt cognoscere, et quid non pt, hinc examinavit et formam et quid non pt, hinc examinavit et formam sentiendi objecta. Hæc forma sũt Spatium et sentiendi objecta. Hæc forma sũt Spatium et Tpus extra quæ nullum obj sentiri pt. De Tpus extra quæ nullum obj sentiri pt. De Spatio et Tpore diversa dederunt multi sibi Spatio et Tpore diversa dederunt multi sibi determinationes, at vagas. - determinationes, at vagas. -

2o Subjecit Critic Intellectum, cujus functio 2o Subjecit Critic Intellectum, cujus functio est formare notiones. Jam Cant demonstravit est formare notiones. Jam Cant demonstravit Intellectum cogitare, sed quum Intellectus hoc vult Intellectum cogitare, sed quum Intellectus hoc vult facere emit ex se certas notiones tales unitatis, facere emit ex se certas notiones tales unitatis, pluralitatis, totalitatis, affirmationis, negationis pluralitatis, totalitatis, affirmationis, negationis substantialitatis, actualitatis, possibilitatis, substantialitatis, actualitatis, possibilitatis, contingentiæ &, quæ ita sũt forma cogitandi, contingentiæ &, quæ ita sũt forma cogitandi, s. forma Intellectus. Has formas cogitationem s. forma Intellectus. Has formas cogitationem vocavit Cant Chategorias. - Ita ex vim vocavit Cant Chategorias. - Ita ex vim judicandi et ratiocinandi subjecit Critic, rõni judicandi et ratiocinandi subjecit Critic, rõni dedit certas notiones, quas vocavit id eas, ita ex dedit certas notiones, quas vocavit id eas, ita ex aliis legis definivit Cantius. Ex his sit pars aliis legis definivit Cantius. Ex his sit pars Critica rõnis una. Scil pars Philæ apud Critica rõnis una. Scil pars Philæ apud

13

Jhs. 133

apud liticos. – Sed omne nostra nõne v. ſc
empyrica v. pura, hinc phiã est, et empyrica
est pura. – phiã empyrica haurit eam ſua
ex ipſa experientia cujus cõnis obj ſt ſualia,
et que tandẽ rão per leges ſuas varie modo
combinat. – Oia objecta ſua ſualia ſt duplicis gris
v. ſt objs ssum externor v. internorum. Objs
ſsum externor ſt nãa mãalis, oês res mate
riales ſic hoês, ãalia, arbores, plantæ, metalla,
lapides, elementa, que conſtituunt nãam
mãalem. Ex his jam rebus mãalibus, quas
rão ſeparat et combinat oritur Scientia Na
turalis, v. phiã Nãalis, ſ. phyſica rãonis. –

Alia võ que immediate per ſus cognoſcitur, non ad phiam ſed ad Chimiam, phiam experimentalem et nãalem ãriam pertinent, ſed et nãa mãalia ſt ea, que per rãonem cognoſcuntur. eã lex Continuitatis &.

Objecta ssus interni ſt modificatões ãe ex ipſa ãa, in qua id quod per rãonem non per ſus cognoſci et inveſtigari pt, conſtituunt partem phiæ Pſychologiæ Nãalem; ea võ que per ſus internos ad eoque per experientiam cognoſci poſſunt pp. de facultate ſentiendi, appetendi, diſtinguendi, ſuave &c conſtituunt Pſychologiam Empyricam. Quia võ hæc pars reſpicit ipſum hoem vocavit Caut Antropologiam v. doctrinam de hoe per experientiam. –

In Metaphyſica Morum traduntur ejus modi obligões, offa, per rãonem præſtanda ad que unus alium vi externa cogere pt, unde oritur Jus Nãe. At dantur et tales obligationes ad quas rão et hoem obligat, unde oritur Metaphyſ Morum. Sed in Metaphyſ Morum dantur tales et veritates, que applicari poſſunt ad ſocietatem, atque ad actiones houm

in ſocie

in ſocietate; complexus hæ veritatum dat politicam. – Ille veritates que applicari poſſunt ad rem ſuam bene conſtituendam dant Oeconomiam. Atque hæ sunt partes phiæ liticorum. Sed quod ex his partibus occupantur cum ejus modi ppus et veritatibus, que conferunt ad id ſt nos objecta cognoſcamus, inde oritur phiã Theoretica, alia võ veritates complectens leges atq regulas, ſecundum quas committi debet aliquid, unde oritur phiã Practica; adeoq et apud liticos Lex = est phiã et ſere in oibus conveniunt cum Dogmaticis. – Differunt tn quod ad ppia et fundamenta. –

Jam de Nõne phiæ aliquid. – Oês phi

ante Socratem apud Græcos et Orientales vocabantur Sophi h. e. Sapientes, ſic illi hoes qui bantur Sophi h. e. Sapientes, ſic illi hoes qui occupabantur cum rebus ppis cum officiis atque obligãonibus hois nãalibus, verbo cum veritatibus hoem perficientibus v. ad felicitatem ducentibus vocabantur Sapientes. Tales fuere 7. Græciæ Sapientes, qui dicti Sophi. phiã jam ſignifi Studium v. amorem ſapientiæ. Hoc nomen Studio ſapientiæ dederunt v. Socrates ex modeſtia, v. võ aliqui ex ejus diſcipulis, ita ea modeſtia erant, ut non ſint paſſi ſe Sapientes, ſed Studioſos et ſapientiæ vocari. – Sed quid Sapientia?

In hunc finem ſequentes determinandi ſt hoes: 1o Hoc et multi hoes proponunt ſibi finem et ad hos obtinendos atque conſequendos eligunt media aptiſſima. Sed multi hoes proponunt ſibi malos fines et ad hos conſequendos media bona eligunt, qui hoc faciunt non poſſunt eſſe, neque vocari Sapientes, ſed audiunt Callidi atque Aſtuti.

At conveniunt cum Sapiente in eo, quod Sapiens et eligat v. propoſit ſibi finem quem ad modum callidus, at differunt in eo, quod ſi

14

Ihs. 133

quod fines callidorum sint mali, tendantque
ad destructionem et damnum aliorum et ad
bonum ipsorum. — Fines aut sapientis sit boni,
et communi hoīum utilitati inservientes.
2° ſpt hoc ponere fines et ad hos eligere me-
dia aptissima, hi fines possunt jam esse bo-
ni, nec tm tales et hoēs possunt dici sapientes;
nam hi fines boni quid pe se possunt respi-
cere statum tm externum h.e. felicitatem ex-
ternam, ut sanitatem corporis, divitias absque
lesione v. damno aliorum congestas. Hi ei
itaque studentes tm vocari possunt et qualis
haec studentia. Hi studentes conveniant cum
sapientibus in eo, quod quem ad modum sapien-
tes, ita hi et eligant fines bonos, et media
ad hos apta. —
3° Hoc ſpt proponere fines, et ad hos invenire me-
dia bona atque apta. At hi jam fines non tm
boni, sed tendunt et ad felicitatem hōis adeoque ad
perfectionem ejus. Talis hoc, qui tales ponit fines
audit Sapiens et qualis haec Sapientia. Dif-
ferunt ergo Sapientia a prudentia, et prud tia a
calliditate — Sapiens ſpr eligit fines per quos
interna ejus felicitas efficitur. Studium hujus
Sapientiae vocat ſphia a Socratico, quo aut
obtineatur talis finis, qui ducat nos ad talem
felicitatem, quae reddat hoēm post mortem et
felicem atque beatum, hoc jam exponit nostra
ſphia. —
In alijs lingvis, ut in Germanica et Unga-
rica audit Sapientia mundana, Weltweisheit
Világi böltsesség, Ugri a Gris accepve. Haec ex-
pressio originem habet a Theologis Xnis, illi enim
eos doctrinas, scientias atque disciplinas, quae
ppie non pertinent ad Theolog Xnam vocabant
Doctrinam mundanam, sic et ſphiam vocaba-

vocabant Sapientiam Mundanam. Hujus ex-
pressionis falsitas facile apparet, ſphia enim brevit
non tm ppia ad vitam necessaria tradit, sed et
tales veritates et ppia, quae duuntat ad perfectio-
nem, adeoque ad felicitatem. —

Utilitas et praestantia Studii ſphici. —

Ex iis, quae hactenus vidimus de partibus et obje-
ctis possumus cognoscere, et dijudicare utilitatem,
et praestantiam Studii ſphici v. ſphiae; etenim siquis
cognitas habeat partes ejus scire pt 1° et quid ſphi,
Logica tradat — ſprima v. ultima sibi coēnis hiae
ppia — Idea, elementa, sine quibus ppijs nulla pars
coēnis hiae, imo tota massa non pt esse vera, so-
lida, certa, sine quibus erit oēs coō vaga, indeter-
minata, confusa, adeoque fides tm vel opinio, aut nu-
llo vocat Commentum: hinc ergo dijudicare pt
utilitas, sed coō quae occupatur cum ppijs utilis et
simul praestans esse dt, ſphia vō versatur circa haec
ppia, ergo et praestans est. —
2° ſphia ipsa definit atque determinat limites
coēnis hiae atque ostendit quousque possint esse
extendere vires Intellus hūi et ubi debeant subsiste-
re, itaque describit limites, fines, atque spheram,
ultra quam nil veri, et certi est in coēne, in hunc
finem investigat ſphia, quid rāo et Intellectus
per naām suam efficiant, ppria aut investi-
gat et brevi subjicit falsitatem hōis cognositi-
vam in parte qua audit Logica rāonis — non tm
sed 3° ex ipsa naā Intellectus atque rāonis ſphia
eruit leges naales, et necessarias cogitationis,
judicii atque rāciniōs, quae vocantur leges
rāciniorum. ſphia distincte exponit coēm
coēm, quod non sit secundum has leges esse falsam

15

falsam et erroneam, fontes eō errōr ostendit, qd
fauit in Logica pura, ubi leges cogitatꝯ in syste-
mate exponuntur, nonne itaque utile et val-
de prestans intellectu atque rāone gaudere,
sine quib nulla veritas satis cognosci pt.
2o = Sphia ipsa ostendit atque docet quomodo hō
coēm suam, qm novam quotidie acquirit, re-
digat in nexum, atque ordinem bonum na-
turalem et lucidum, quomodo ex cōnis aggre-
gato, quae cō est Rabsodistica fauit coēndis-
thematicam, ut hic cō apte cohereat, ut
non vera sit sed et solida, proinsequens pfec-
ta sit. Hoc fauit Sphia in Logica Applicata v.
Methodologia, et jam tale studium hōis intelle-
ctu atque rāone praedito utique necessarium
esse dt, nam quo major est ordo in cōib no-
stris eo major perfectio hōis; destināo en et
claritas st criteria in perfectione nostra. Haec
et Philosophia praestat. –
3o = Ostendit Sphia qdo rāo in sphera experientia
incedat ut obj cognoscat, errores vitet, et ve-
rum cognoscat, hoc itē praestat Sphia in logi-
ca pte applicata dicta. –

Sunt praeter haec alia et majora momen-
ta ex quibus patet studium Sphiae esse utile, ne-
cessarium atque praestans. Sphia en ponit pro
objecto sibi id, quod in hūe est praestantissimum,
sc vires, facultates, hōis praestantiores, vis et
ā, et mentis dictas. Has vires in hōne inve-
stigat, atque distinguit, definitas exponit et

notas

notas homini reddit. Hae vires st vis repraesentan-
di, imaginandi, assimilandi, distinguendi, adeq
cogitandi s. intelligendi, judicandi et rāonandi.
Quomodo aut hae vires differant, quae objecta
sint cujusq libet vis, et quis finis harum oprāonum
haec distincte atque ordine scientifico exponit
in parte secunda in Sphia Empyrica. Cognosce-
re has sfāas atque oprāones prestat et inter nobi-
liora objecta Intellectūs, atque jam hoc praestat
Sphia. non tm sed porro –

Sphia ipsa ducit hōem h.e. Intellectūm ad
res extra nos positas māaliq atque nāaliq acura-
tius cognoscendas qm alia disciplina, notas ex
fauit Sphia leges nāe grāaliq, atque Sphia sine
quib nulla cō est possibilis. – Complexus
harum veritatum de rebus māalib et nāalib
audit Physica grāalis v. Sphia nāalis s. Scientia
nāalis in qua contineantur Sphia sine quibus
nulla cō perfecta est solida est possibilis. Haec
est promissis et praestat Sphia lucem ergo v. Intellectūs
assumit ad res cognoscendas, non tm sed

Sphia traducit hōem et mentem ejus a rebus
sibilibus et visibilib ad minus sensibilia ad invisi-
bilia et inter haec ad talia objecta spūe investi-
gāda et sentienda a quor investigāone rā
de praedicatis cuiscalibus atque necessariis, non en
subsistit in limitibus et circumstantiis, sed fertur
altius ascendere et investigare quale sit illud
spūale ~~in quo spūe consistat vita~~ mum volens, a
gens, cogitans, & quid sit illud spūale h.e. quid sit
ā in nobis? quae ejus praedicata, quae cognosce
duto pt, et quae et non pt? esque resultatum organizog

2

organizationis? sit ne substantia distincta a cor-
pore v. conjuncta cum corpore? utrum resolva-
tur a corpore, adeoque abeat in nihilum v. vi
ut substantia nobilis secundz leges suas sit in
mutabilis substantz et post ~~resolutionem~~ resolutionem
corporis? verbo unum hae substantia sit mor-
talis v. immortalis? de his quaerit Sphia, et expo-
nit rationes pro utraque parte.—

Ita et quaerit Sphia de mundo, de attributis e
jus gradibus, num sit scitz contingens v. neces-
sarium, num finitus v. infinitus; itaque nu
intereat, sic et num sit ens finitum v. in fi
tum — aeternum v. vo contingens.

Denique quaerit quae sit caa primaria omnium
rerum rsp. ens perfectissimum Deus? quibus
rationibus realis ejus existentia roborari pt.?
quae attributa et perfectiones ejus? in qua re
latione est hoo ad ens perfectissimum. Haec et
hujus modi exposita ft olim in Metaphysica ubi
stice exponuntur porro Sphia Sanctiora religio-
nis, atque ostendumtur offa et obligationes pro
standa respectu entis Supremi —. Quid ita
rao es Insell et in quant possumus cognoscere
omia tradit haec Sphia, nonne co utilis et pra-
stans est haec scientia quae talia objecta tradit.

Porro Sphia pro obj ponit hoem ipsum, atq
ostendit hoem esse rationale et morale, naam
itaque hois moralz est rationalz nisi vir cognos-
re et exponere, quam autz in hoc occupetur e
ponit et libertat et voluntatz hois, ita et
leges secundz quas obligatur hoo vivere, ut
rationi convenienter vivat, hae legs vocantur
Leges Morales. Ostendit Sphia quis sit finis
hois supremus? et validis argtis ostendit ~~hoj~~
finem hois

finem hois supremum esse virtutem et
cum hac conjunctam felicitatem, quomo-
do ergo vivat, ut sit virtuosus et felix. Haec
uberius exponuntur in Sphia Morali v. Ethi
ca ubi non leges tz sed et ad minutula
virtutis exponuntur hoc promittit et
praestat Sphia, non tz sed

Sphia ex naa hois rationali investigat
atque eruit jura hois naalia, jura pri-
mum quidz connata originaria deinque
acquirere pt de rebus —. Hac occasione
ostendit hoes hoes naa rationali esse prodi-
tos, et jura naaliter aequalia habere, ex-
ponit itaque jura aequalitatis et libertas
tis ista et alia multa jura. —

Jura naalia, connata pt fundta omnium
jurium societatis, reipubz adeoque totum
politices, unde leges positivae, quae non tam
dantur in naa hois rationali subsistere
quidz ad eam possunt, sed cito destruunt,
quidz ad finem ponunt, sed cito destruunt,
et prudentia et politica fundamenta
ois ergo Juris prudentia et politica funda-
ri debent in naa hois rationali et hoc pro-
misit et praestat Sphia, unde utilitas ejus
et praestantia evidens est. —

Calumnia contra Sphilosophiam.

Sphia spes habuit et habet obtrectatores
atque osores, inter quos maximi fuerunt
hoes superstitiosi, Tyranni, hoes malitiosi.
Hi infensissimi hostes fuerunt Sphiae, quia
Sphia superstitioni eorum acerrimum indi-
xit bellum, his larvam detraxit, quod os-
tendit historia Sphiae. Inter Socratis inimi-
cissimi hostes erant Sacerdotes superstiti-
osi hoes malitiosi, h. e. Sophista, quia Sphia

Socratis

Socratis illis opponebatur. Inter plura calumnias, quibus afficiebatur et deprimebatur Philia, fuere —

1mo Quod plurimos errores introduxerit in societatem, sed in hac accusatione, quod verum est, non respicit Philam sanioremq, sed malam erroneam, falsam, existimat eos homines, qui non erubescebant se Philos nominare, ut Sophistæ et Philosophi Græcorum. Verum errores ab his in societatem illatos profligavit, et repurgavit Philia Socratis salnior, a superstitione.

2) Calumnia hæc communis cum aliis disciplinis, nam quælibet scientia habuit sua fata adversa et prospera, ita et Philosophia, ego. apud Scholasticos et Sophistas reme habuit Epocham adversam, at habuit et prosperam, ut hodie etiam.

3.) Quod vo illam calumniam attinet, qd veritates Philæ mutantur, Philia itaque non est constans, hæc et calumnia communis cum aliis scientiis, nam alia et mutant formam excepta Mathesi, nimo et hæc Methodum mutare. Lex autem est in nra Intellectu hui, qui uniformitatem contemnam in rebus cognoscendis odit.

Quod vo objecta attinet, ea eadem apud Sophistas, variis quidem modis diversi Philosophi de illis cogitarunt. Quod Pretium attinet, Ipsa Historia docet ab antiquissimis apud illas gentes fuisse opibus valentiores, divitiis conspicuos, artibusque florentiores et felicior, ubi Philia viguit, v. ubi reges Philosophabantur, contra gentes Philæ expertes, maxima barbarie et superstitione laborasse.

De modo Philosophandi.

Is, qui debitam utilitatem capere vult ex studio Philiæ, debet certum modum atque mensuram tenere in studio Philandi, h.e. regulas quasdam salubres pre se habere, easque observare. 1a harum regularum qua constituitur ex salubritas Philiæ est, quæ hinc fluit: Sit ut certi fines et limites ultra quos vel nostra vagandi vis et intra quos maximam habeat Philia salubritatem. Horat. elegantur expressit: Quando eo Philandum sit, v. quando Philia colenda sit, ut debita inde utilitas capiatur, regulæ sequentes determinant. Sit-

Philosophandum est vitæ nostræ h.e. talis Philia discenda et colenda est, quæ discenti non Philia discenda et colenda est, quæ discenti non et quando discitur, sed et per totam vitam possit, et jam Philia hæc nostra, quam nos tractabimus talis est. Nam Philia hæc prodest cum discitur in quantum cognita facit Philia cognitionem hanc vera, perfecta atque solida, et ostendit quomodo hic primum superstitionem ejus nostra vel, non do hic primum superstitionem ejus nostra vel, non vi, sed quæ ostendit quomodo hoc nocumentum sanam, quam quotidie diversis modis acquirit, quomodo hanc mentem cognitionem rectificat, quomodo hanc mentem cognitionem rectificat in ordinem bonum et scientificum, quomodo in ordinem bonum et scientificum, quomodo do nocem reddat disjunctam, plenam, solidam, adæquatam, verbo eodem perfectiorem. Porro aperit modum et viam quomodo auxilio studii Philiæ, hoc alias disciplinas quas cumque cum fructu atque utilitate tractare possit et debeat. Jam vel si alia omnia quæ prospas dum discentes, omittantur, sine sine atque prosperitatem, de quibus jam vidimus, consideremus convincemur

de

de modo dicty, sily de utilitate ejus dum
dispiter.-

Sed prodesse ẽt per oẽm vitam,- In studio
eny sphiæ acquirunter sphia vri, boni, solidi,
justi, atque honesti; secundum que accom
modare debes hõe suas actiones, ut in hac
vita sit felix et beatus. In hunc finem co
gitemus ea, que vidimus de objectis de fine
ppõe sphiæ practica, quid sibi vult? ad quem
finem tendit? quo vult duere? nẽ ad virtutem
est cum hac conjunctam felicitatem, adeoq
ad finem supremum. Et his ergo videre est
sphiam prodesse, non ẽt quando dispiter, sed
per oẽm vitam, ei, qui uti vult his regulis,
et principijs. Talis itaque sphia addiscenda
Vo. Is, qui bene sphãri vult cognitos debet sibi
habere fines atque limites cõnij hmõ, ul
tra quos nulla vera certaque cõ locemur
bere pt, non ẽt, sed ẽt adire, investigare, atq
cognoscere dt fontes, et quibz haurinj pt vera co
gnitio, et quibz non nisi falsa cõ haurinj pt
ista et viam, que vitam nostram dirigit ad
veram et solidam cõdem et deria, quibz in
tellectus hmy facille a vero aberrare pt. Hac
secunda regula ẽt observari dt in sphia, nam
sy, qui hoc modo sphãtur, non evagatur et
tra limites, sed continet se intra speram, et
investigat, unus fontes sint pri v. impri.
yo hic pertinet et hac regula ad veram es
tomen sphãndi modernã: quod ẽt studiosy
sphiæ evitare dt ab una parte, nimium
Dogmaticismum, ab alia nimium Scepticis
mum adeoque mediam inter hæc duo ex

trema

trema debet observare viam. Ducũ hos hi termi
ni videndum -

Nimius Dogmaticismus est illa sphãndi rão
v. mala magy sphãndi conjectando, qdo quis
sine rãonibz et sufficientibz v. demonstrãonib
sufficientibus certis veritatibus nimiam vim
tribuit, atque putat se oẽs veritates posse put
ficienter demonstrare. Is ergo qui hoc modo
sphãtur vocatur Dogmaticus et hæc sphãndi
rão Dogmaticismus. Dogmaticus plurimum pec
cat in eo, quod putet se posse ejus modi verita
tes sufficienter demonstrare, quæ per rãnem intell
ẽt sufficienter demonstrari non possunt. In sphia Vol
fiana et plurimæ ẽt tales demonstrãones, quæ
bodie niallam habent probandi vim. -

Nimius Scepticismus est illa mala rão
v. conjectando sphãndi, qdo quis ibi, ubi pro ve
tis veritatibz licet sufficientes sint rãones
objective, non ẽt assentitur, sed dubitat de
veritate ẽorum rerum, et quæ sufficientes tibus
rãones pro veritate. Nimium hic originem
habet a Skeptici: dubitadi: / erat enim inter Græcos
sphos Pyrrho quidã auctor sectæ nimiæ, quæ sphi
am suam in eo collocabat, ut de omnibz rebus
et evidentibus dubitaret, hæc dubitandi rão vo
catur Skepsis et sphi tales Skeptici i. e. a seculo pro
xime præterito fuere duo ppũi Scepticis in fine
17i et initio Seculi 18i Petrus Bellus, qui habet
opera vastissima, sed in quibz Scepticismus
regnat - Lica medium Seculi 18i Hũmius
qui de ppũis veritatibz dubitabat: / Talis i
taque Scepticismus vitandus est.

Moderatus Scepticismus tenendus ergo, quia
ille modus sphãndi est, quatenus quis non tene
re adhæret cuilibet veritati propositæ -

Sed

sed dubitat eousque, quoad sufficientes videt rationes subjectivas et objectivas pro veritate rei, atque tum assentitur, v. g. ubi subjectivae ad sit rationes, ibi qq saltem credit, ubi vo utraque adsunt assensum probet. Cum hac ratione dubitare ergo necesse est, quia sibi ho non dubitat, credulus evadit, credulitas autem est morbus intellectus hui. —

Moderatus Scepticismus itaque antequam assensum praeberet, praeambulum dubitat, ubi vo plures videt rationes pro veritate rei, qm contra veritatem, sed non tm sufficientes, ibi rem habet pro probabili, ad eoque quaerit probabilitatem. Ubi tam pro veritate, qm contra aequaliter ponderis rationes videt, ibi nihil determinat, sed dubitat num sit res vera, aut falsa. Ubi vo videt eam non perspicientia rei, tatis v. falsitatis rei esse in defectu facultatis, ubi scit per vires naales mentis et intellectus hui videt rei veritatem v. falsitatem percipere non posse, ibi ignorantiam suam ingenue profitetur. Hujus modi regulae in Logica et propitetur. Hujus modi regulae in Logica ppne in Methodologia plbres tradunter. Jam ppne in Methodologia plbres tradunter. Jam

De Subsidijs Studii Philici.

cognoscere debemus ea subsidia certa studii Philici, quibus adjuti promovere possimus studium nostrum in Philia — hujus subsidia solent tradi in Encyclopaedia. Itaque

De Encyclopaedia eorumq Philica.

eo Encyclopaedica v. in gre Encyclopaedia eo Summaria v. brevis eorum, quae intellectus hui in disciplinis ppna invenit, detexit, et perfecit. Est duplex scil Encyclopaedia Universalis v. gralis, et Specialis. — Universalis complectitur Universam

universam doctrinam, h. e Encyclopaediam. — Gralis tradit rem cujuslibet facultatis, ita ea objecta, partes, limites, fines, et denique exhibet utilitatem, et ea libros de hac ma agentes. In speciali Encyclopaedia quae duplex est tradit disciplina quaedq, quae iterum sub se complectitur alias plures minores disciplinas i.e. ergo hic et determinatur eo limites, partes et fontes disciplinae alicujus figillatim, et quae opera seorsim agant de quibuslibet disciplinis exponuntur. — Talis Specialis Encyclopaedia habetur et de Philia h. e. talis eo Summaria, in qua primo et exponuntur eo Philia limites partes, et limites partium ad se invicem, porro partes distinguuntur et describuntur subsidia ad Philiam necessaria. Sed quoniam in Philia distinguuntur plures partes majores et minores, hinc datur et Encyclopaedia Specialior, Secundae, quae i.e. Species Encyclopaediae ut: Gralis Specialis et Specialior seu Encyclopaedia Philica. Quod gralem attinet de ea doctrina, adeoq de eis scientijs prolixius agere non nostrum est, agitur enim de hac in Arte Litteraria, nos indicabimus tm scripta ppna, quae continent Encyclopaediam gralem. Opera quaedq de Encyc grali: 1o Opera Bakonis de Verulamio just hic scriptor celeberrimus et ingly scripsit de augmentis scientiarum, adeoque de scripsit objecta limites, et partes scientiarum, addidit et ea, quae in qualibet disciplina desiderantur adhuc. Haec i.e. Encyc gralis prodiit Amstelodami 1661. 2o Encyc Magna Gallice h.e. Encyc seu Dictionnaire universel des sciences, artium, et mat ppnarum, per solicitatem meritor elaboratum prodiit

prodüt Parisijs 1751. Neo castelli aut 1766, jam habentur ultra 80 volumina in editione in 4° ultra 200. Hoc Encyclopodia Magna continet ōia ea, quae diversa Intellectus hūi vires invenerunt, h.e. vīi illi, qui hanc fecerunt, conspexerant mentem hūam tamquam arborem cujus rami sī rami ipsa mens est radix, unde prodeunt diversi rami, vis reprāndi, imaginandi, amen ingenii vis cogitandi, intelligendi, judicandi, memoria, verbo vires et fēltates mentis hūi docetur quelibet fēlta ex his quae produxit scientias ego. Phantasia produxit poēsin, pictvram, oratoriam, musicam, architecturam, verbo artes elegantiores. - Acumen ingenii produxit Mathesin, Philosophiam, et alias disciplinas severiores, est itaq hoc opus vastissimum breviter exponens ōes artes et scientias ut facilliorem quis et clariorem possit habere conceptum de iis. -

2° Huc pertinet D'Lamberts abhandlung von der Ursprung fortgang und verbindung der künste und wissenschaften. Opus hoc non est vastum sed compendium magis, fruit Pūs Parisiensis unus ex auctoribus Encycl Magnae. -

3° Opus vltum Encyclopodicum Joh. Georgii Sulzer sub titulo kurtzer begrif allen wissenschaften, ~~compendium ōia~~ und vndmorts faste der beredsamkeit. Prodüt Lipsiae 1779. -

4° Breve ōium disciplinarum et scientiar compendium in usum juventutis studiosae, auctore Formey dicto, qui fuit Phūs Berolinensis nāone Gallus, prodüt Berolini 1761 germanice ad sequenti. -

5° Joh. Matthea Gernei primeline Isagoges in eruditionem vtilem, edidit discipulus ejus Johannes Niklas Lipsiae 1774. -

7° Cursus studiorum Pūs Parmensis per Abbatem Condillac hinc inter alia opera scripsit Encyc in usum dicti Pūs, ut conceptum acquiras de ōibus disciplinis. Encyclopodia ex eam maximam habet utilitatem, quod juvenis acquirat de omnibus grātem conceptum, quum ōes exhaurire nemine possit. Encyclopodica igitur eō pertinet ad culturam ingenii. -

De Encyclopodia Speciali in specie de Philosophica. - Encyc Phica sī ōes ejusmodi opera, Philosophica stūlationi, quae agunt de auctoribus, nōne, extensione, partibus, atque subsidiis, cōnis Phiae. Sed Phia sumpsit stūlationi, et sī strictiori. Stūlationi pertinet ad Phiam aliae ex disciplinis ut Historia, Asthetica, Mathesis, aliaque eruditionis partes, adeo ut in Academiis in Germania, ōes sub titulo Phiae tradantur. Sī vō strictiori referuntur unice partes ejus. Stō latiori dantur Encyclopodiae. -

1° Initia doctrinae solidioris auctore Ernesto prodüt Lipsiae 1769, fruit hic litterator Philologus excellens, vixit Gēnia, ante 30 ānis, scripsit et de aliis possibus eruditionis. -

2° Baumgarten prodüt Halae 1777. -

3° Ency der Philosophischen historischen und Mathematischen wissenschaften von Reimarus, edidit abinde Georgius Büsch. -

Hae opera stō latiori exhibent Ency Phicam. Iam transeundum ad Encyclopodiam stī strictiori seu ad opera classica, et praestantissima maximorum virorum, qui dicuntur Phi primi ordinis v. classis. - 1° Opus Baconis Verulamii latine et anglice. 2° Opus Hobbesii cujus opera quid non pertinent ad Phiam Theoreticam, sed ad Practicam.

21

quae

que in sti praestantissã, unde dicit opus morale Politicum prodüt Londini 1757. Amstelodami aut. latine 1768, habet singulares opiniones. 3to Opus Petri Gassendi in Thomis 6, prodüt Florentiæ 1727, in folio, opus vastum, fuit hic Gallus, v. magis Italus. In Sphia practica major est Theoretica, scripsit commentariolum in Sphiam Epicuri. 4to Renatus Charlesius Gallus opera hujus Sphæ comprehensa prodierunt Amstelodami 1692. Sphia Charlesiana viguit Seculo 17mo fere in tota Europa, usti Volfiana Seculo 18vo in linguam et vernaculam translulerat Apatzai. 5to Joh. Locius Anglus Sphus, ex doctor medicinæ hic opposuit opinionibus Cartesii ipsius in Psychologia, de ideis innatis et multa felicissime de bellavit opera ejus classica hodie ex magni estimantur, prodierunt Anglice 1722. 3 Vol. Imi in 8vo in folio inter opera ejus praestantissimum est de Intellectu hno, quod in oes fere cultiores linguas translatum est, vixit fine Seculi 17mi et initio 18vi. 6to In Sphia Gulielmus Leibnitzius Hannoverianus fuit vir maximus in oni eruditionis partibus ipsius aut in Sphia et Mathesi, prodüt digestum ejus opus Geneva 1768, 6 Tomis, in 4to 7mo Sphiam Leibnitzianam in systhema redegit Christianus Volfius et quidem methodo scientifica distribuit in partes et perfecit Sphiam systhematicam, quæ audit Systhema Volfii fuit Professor Halensis circa initium et medium Seculi proximi preteriti, mortuus 1754. Vastissa ejus opera quæ prodierunt Halæ, Lypsiæ, Marburgi continent oes partes Sphiæ ita ut ante eum nemo ista in extenso tradidit. Notandus est hanc Sphiam Volfianam in tota Germania per multos aos viguisse. In Francofurtum et instauravit per C. G. Hannemann Lazæ discipulum ejus. Sphiam hanc in compendio exhibuerunt Böhmius et Baumeistrus. 8vo Montesquieu Sphus Gallus ante medium Seculi 18vi fuit vir acutissimi ingenii, major in Politicis quam in Sphicis, opus praestantissimum ejus est de spiritu legum, prodüt Amstelodami 1769. 4 Tomis in 8vo. Hi sunt Sphi primi ordinis post renatas literas, sed jam nostra ex ætate extiterunt, et existunt Sphi primi ordinis, talis est Carolus Bonnetus Sphus Gemensis Gallice scripsit ria opera, prodierunt Ivverdonii 10 volumi. in 4to 1779. Magna ex parte agunt de argtis Sphicis, sed sti ex multa, quæ respiciunt Sphiam naturalem. Praestantissã sti Psychologica ejus opera scil. tentamen Psychologiæ, ab inde tentamen Analyticum de facultatibus ad. porro consideratio nãe, ita ex Palingenesia ejus, in linguam ex Germanicam translatum. 10 Georg Tedens Professor Göttingensis Sphus Germanus, scripsit magis compendia, postrum latine, postrum Germanice. Practicam habet praestantem, in 4or tomis in 8vo de voluntate hna sub titulo, Untersuchung über den menschlichen willen. 11mo Plasner Professor Lypsiensis ex doctor medicinæ scripsit Philosophiæ aphorismen 2 Tomis in 8vo, ubi summe tradit, oes partes Sphiæ Theoreticæ et practicæ fuit Eclecticus habet ex Antropologiam, opus classicum 2 Tomis in 8vo.

Jam opera recentissimorum Philosophorum.

Lambertus Sphus Berolinensis nãe Gallus 1mo scripsit Organon in quo tradidit Institutiones Logicas. 2do Lamberts Architectonic quæ hic tradunter pertinens ad Metaphisicam. Scriptor classicus in Sphia Theoretica. – Huc pertinet Tittel, Tittels erläuterungen der Sphie nach Feders ordnung 2 Tomis in 8vo compendium Federii uberius tradidit, intellectu facilis

facilis est lectu.
Sulzze Grundriss d. ers philosophischen Wissenschaften
prodiit Vitembergæ 1790. 2tav. Tomj in 8vo. est compendi-
um usum, opus eruditum, solidum critico stilum.
que ad Psycholog. Log. Metaph. & pertinent in compe-
dio juso traduntur.

De phis Criticis.

Auctor phiæ Criticæ est Emmanuel Kant ante 25
annos, prodiit phia ejus 1o sub hoc titulo Critik
der reinen Vernunft - critica pura rationis 1781
Riga. In hoc opere subjecit crisi omnias veritat.
phiæ Theoretica ostendit insufficientiam phia-
morum Dogmatum et demonstrationem, perconf.
quens quod possit ratio hia, et in quattum cogno-
scere rebus, quid et in quanty non possit, unde
et vocatur critica pure rationis.
2o Idem ille scripsit practicæ rationis critica-
Critic der praktischen Vernunft, hi traduntur phiæ
phia phiæ moralis et Juris nat. prodiit Rigæ, 1788.
3o Dedit criticam vis judicandi Critic der Urtheils kraft
Rigæ 1790. hi traduntur phia Esthetices v. phia pul-
chri.
4o Dedit ex Metaph. morum Metaphisic der Sitten
hi traduntur phia ex pta nat moralitatis.
5o Denique criticam Juris nat Critic der Rechts
der Natur, adeoque oes partes phiæ examinavit,
ab ejus exore, qui hæc phia in phando tenebant
vocabantur Critici. — Jacob professor Halensis
secundj phiam Kantii exposuit phiam suam sub
titulo Grundriss der Logic v. Metaph. &, sed quo-
niam in phia Kantiana multa ft. Intellectu
phia. Invenibus difficilia et obscura, hinc mu-
ti hanc phiam criticam methodo peculiari
exposuerunt, Vale opus est. Versuch einer fasslic-
chen Darstellung der Kantischen Philosophie

der phi

der phiæ von Kiesewetter prodiit Berolini 1796.
In hoc opere: Tentamen expositionis facilioris
et peculiarioris de phiæ veritatibus criticæ phiæ
per Kiesewetterum exponuntur quæ ft phia in tota
phia Theoretica sit et practice et tota phia adhæ
tres quæstiones reducitur 1o quid possim ego et
mens mea per vires rationis de rebus et nat cogno-
scere - 2o quid debeam facere et agere h. e. quo
debeam mens rationale actiones meas dirigere, ut
felix sim? - 3o si ego coam quæ possum et face
quæ debeo, quid possum sperare in hac et futura
vita. Kiesewetter exposuit et phia esthetices v. pul-
chri, habes et Logicam. Vale opus. Faßlicher Vor-
trag der kritischen phiæ von Mutael. Hæc de ope-
ribus classicis usualiter.

Jam de iis in quibus phia et mat pertia.
examur et antiquioribus hinc pertinent:
1o Christian Volfius gesamlte kleine philosophische
Schriften. Halæ 1740. -
2o Characteristica morum comitis Shaftenburgi
Angli prodiit Germaniæ Lypsiæ 1776.
3o Tentamen philicum et politicum Davidis Hu-
me phij subtilis Anglus. prodiit Londini 1740. 2 vol.
4o Abrahami Kestners vermischte Schriften, quæ phi-
losophi Göttingensis ante 10 aor mortuus hi Mathesim.
5o Georg Sulzzes vermischte philosophische Schriften, professor
Berolinensis Lypsiæ 1773 2 Tomj in 8vo. Judex Helve-
tus auctor solidus, non criticus, sed eclectica liberta-
te phatus est. -
6o phiæ für die Welt von Engel Lypsiæ 1777 stylo ele-
gans, auctor est hujus diversi ft ut Mendelzon, Kant
Eberhardus edidit autem Engel.
7o Vermischte philosophische Schriften von Majners Lypsiæ

3. Tom

J. Thom. in 8vo 1775. –

8vo Der Philosophische Arzt auctor est Doctor Weikard T. Thom. in 8o 1782. –

Collectiones operum certor. diversor. eruditor. virorum de mäis Philicis. – In hujusmodi collectionib. continentur elaboratäones-breviores certar. mäar. philosophicar. et tandem eduntur cum aliis, ex his exstiterunt opera majora, et vocantur nox commentationes, nox Bibliotheca, nox Sammlungen, nox Journal: hujusmodi opera, hanc hnt utilitatem, quod certo mäa Philica fusius exponuntur, quam fieri possent in uno v. alio capite. Siquis in hujusmodi operibus, de una mäa fusius vult fieri repetiet: Tales collectiones Philica dantur plures. Hamburgisches magazin est duplex vetus atque novum, habentur ultra 40 Thomi in hac collectione non tm Philica mäa elaborantur, sed et quae pertinent ad alias disciplinas, maxime vo ad politicam, Economiam. –

Philosophische Bibliothec von Feder und Mejners. (Prof. Göttingens.) est collectio variar. dissertäonum ab ao 1788 continuata ad aum 1791 est mere Philica et maxime continentur ejusmodi elaboräones, quae agunt de critica Philia. –

Eberhards Philisches Magazin in hac et collectione continentur tm Philica mäa, sed continentur et disputäones cum aliis criticis Philosophicis. –

Magazin von Kirste und Richhamer Philosophi Lantiani in hac collectione reperiuntur mäa Philica elaborata secundum Philia critica Philia. –

Histmans Philisches magazin prof. Göttingensis natione Saxo, vir ingeniosissimus habet varia opera, sed incepit colligere diversas elaborationes peculiares de diversis mäis Philicis et vocavit Philisches Magazin in qua collectione reperiuntur mäa elaborata

borata ad Philiam. Hae dissertäones tm diversorum auctorum ipse collegit et edidit, tales tm mäa de vi, de Substantia; ipse non edidit ultra T. Thomos, quia mortuus est, sed haec collectio continuata est abinde. Dantur alia opera in quibus sub uno titulo diversa mäa pertractantur, quae tm unius auctoris, sed agunt sub uno titulo de diversis mäis huc pertinent.

Observationes de hoc per David Hartlein Anglus, prodüs Londini 1744 duob Thom. Germanice titulus est Hartlaj von der natur des Menschen prodüs Lypsiae 1777o. –

Kabinet de mäa continet magis Philiam näalem. Auis celebris maxime propter opinionem de gradatione näe, sed haec opinio est refutata, secundum hujus opinionem nulla dantur gra distincta a näa rerum sed exp. regnum minerale tranjit in regnum vegetabile, ita ut limites non sint distincti, ubi substitas regnum minerale est ubi incipiat regnum vegetabile. Finge ergo secundum ejus opinionem dantur plantae, quae non differunt ab aalibus.

Bazedows Philaleti J. Thomis in 8vo Altona 1764. In hac tm Philaletia continentur plures partes Philae non ita Systhematice. Systhema Theoreticum sane räonis. Licht der natur von Seark in hoc opere traduntur mäa Psycholo-gica et Logica. Ex hoc opere translata tm duae partes in linguam Germanicam, transtulit Ertzleben prof. Göttingens Revision der Philae. Revisio Philae per Christian Majners examinavit omnes partes Philae.

Sunt adhuc communitia scientiae Academicae Londini, Parisiis, Berolini, Petropoli, Göttingae, Stockholmi. Dantur Societates litterariae, quae vocantur Academiae, membra Academiarum certis temporibus conflunt, et quidem

et qualibet academia in sua arte elaborat certas materias, hujusmodi opera dantur, et ex editione hoc operum fiunt commentarii et vocantur ppria Transactiones, sed non continent ntz ppria, mas, sed diversa. In qualibet academia dantur IIor facultates, huc pertinent: Transactiones ppria academiæ scientiarum Londinensis. Miscellania Berolinensia, Commentationes academiæ scientiarum Berolinensis. Instituit Academiam Berolinensem Leibnitz 1710. quot annis exhibetur certa quæstio ppria pro præmio. In his commentatij reperiuntur opera excellentissa ad ppriam. Commentationes Academiæ scientiarum petropolitanæ in hac collectione dantur mas ppria, sed dantur et alia. – Commentationes academiæ scientiarum Gottingensis. Fundatio Stolpiana in Hollandia. Stolpius certam summam pecuniæ legaverat eum in finem, ut quot annis exhibeatur ma ex Theologia naali, pro pecunia, et opera illa, quæ reportant præmia colligantur. Hæc collectio continet opera Philosophica.

Psychologia Empyrica.

Psychologia pars Elementaris eaque ppria est Psychologia Empyrica; antequam enim hoc objecta alia extra se posita scientifice vellet cognoscere, debet cognoscere se ipsum h.e. in se vires atque facultates eas per quas alia objecta valet cognoscere. De his autem viribus atque facultatibus agit Psychologia Empyrica.

De Notione Psychologiæ

Objecta omnia cognitionis hæc possibilia, et realia, sc. v. objecta sui v. rationis h.e. hoc vel sibi sui, v. Intellectu, atque ratione cognoscit res; quod enim objecta per naturam sc. talia, quæ sibus cognosci

cognosci possunt, vocanturque objecta sui v. termino technico objecta Empyrica; Empyrismus enim nr significat, quam experientia, quæ locum habet in sibus. Alia sc. talia quæ sibus cognosci simpliciter non possunt, sed Intellectu, atque ratione, vocanturque objecta rationis v. obj Intellectualia et stilo recentiori objecta transcendentalia, quæ transcendunt sus et sgeam sui. Omnia ergo obj v. sc. sualia v. transcendentalia. –

Sus hui sunt v. externi v. interni. Objecta sui externorum sc. externa, tam ppria, quod his cognoscimus corpora extra nos posita, mas, et eas ppriætates mas, quam ppria, quod videri possunt. Horum jam objectis externorum complexus dat Physicam, quæ nihil habet commune cum Psychologia. –

Sibus internis hoc pprie non percipit objecta externa, sed eas mutationes, variationes, atque modificationes, quæ in te ipso peraguntur; quales sc. repræsentationes, sus grati, v. ingrati, h.e. sciones, cogitationes, imaginas, affectus vehementiores, v. leniores. Percipit vero hoc has mutationes sibus internis attendendo ad ea, quæ in se fiunt, et peraguntur. Complexus jam de mutationibus acquisitis per sum internum dat Psychologiam Empyricam; mutationes enim hæ tribuuntur ad, et vocantur modificationes ad, unde:

Psychologia Empyrica est scientia de modificationibus, mutationibus, v. operationibus ad, earumque conditionibus ac causis, quatenus sui in terno percipimus. Psychologia itaque Empyrica non est ppria scientia de ea in se et pr.e

per se h. e. de interna năa; nam quid sit aă per sūs cognoscere non possumus; verum per ra„ tionem; est itaque ⁊ eō de modificaōnibus aă, quatenus eas, sūs interno cognoscere possumus.

Sed- quid aă? num existat? num detur?

De his notand: modificaōnes prouti repraōnes, volitiones, sūones, appetitus, aversaōnes, propriē adsunt in homine; et percipiuntur sūs interno; jam his modificaōnibus debemus tribuere sub„ jectum aliquod; nam sine subjecto v. fūdo mu„ taōnes concipere non possumus; in hoc subjecto vocamus nos animam: unde aă pōt definiri per ppium internum oium modificaōum inter„ narum in homine. Sed —

Daturne aă realiter? modificaones, sē veri nominis mutaōnes in nobis; quid est autem ma„ gis năale, quam his mutaōnibus tribuere fūm quod est anima: Sed modificaōnes adsunt in ho„ mine realiter; năale itaque est his modifica„ ōnibus realibus supponere fūm v. ppium rea„ le, unde concluditur dari aăm realiter. Haec de sensibus,. Jam —

De fontibus cognitionis psÿchologicæ

Fontes ex quibus hauritur eō psÿchologica sunt diversi:

1us Fons uberrimus est accurata observaōnes hōnis de se ipso: siquis enim accurate non pote„ cognoscere, quid in se peragatur, nunquam ac„ curatam habebit eōem; qui vō accuratas facit observationes, in morbo, hillaritate, te„ dio, potest et de sua et de aliorum aă observaō„ nes facere; habet enim observaōnes jam et in statu aegritudinis, et in statu hillaritatis. —

2dus Scripta

2us Scripta virorum eruditorum, qui accuratas nobis tradiderunt observationes in quantum pōt in systhema redactas, haec scripta vocantur psÿcho„ logica. —

3us Scripta historicorum ppmorum, ex quibus iterum possumus acquirere eōem psychologicam; illi enim auctores v. vitam excellentium virorum, v. mores, caracteres, v. ceterarum personarum v. gen„ tium et naōum accurate describerunt. Tales au„ ctores sunt ex historicis Xenophon, Tacitus, J. Cæ„ sar; Plutarchus, Theophrastus; ex recentioribus Mon„ tan, Robertson, Hume, Gibbon, Volset, Fridericus 2us, Viland, qui in operibus suis caracteres, mores hōum accurate describerunt, atque nobis tra„ diderunt. Ita etiam ex itineratoribus possumus acquirere observationes; nam illi etiam tradunt consuetudines, mores, caracteres naōum. Et An„ tropologia etiam multa possumus cognoscere, ut etiam ex operibus fictis, ut pote comœdiis, tragœdiis; hi enim comici, et tragici caracteres, et sōones aliorum fictis personis accurate exponunt. —

De partibus psÿchologiæ Empyricæ.

Psychologi recentiores ordinarie dividunt psychologiam in tres partes. In

1.) agitur de facultatibus cognoscitivis.

2.) De sionibus h. e. de facultate sentiendi, v. percipiendi siones gratas, v. ingratas. —

3.) De facultate appetendi, atque aversandi, seu de voluntate, v. facultate volendi. —

At nos in duas partes dividemus. In

1ā cognoscemus operaōnes aă ordinarias, uti in statu sano, atque vigilia. In 2a

In 2a operaõnes aõ extraordinarias, s. inor-
dinarias, utri in statu deliquii. Hæc divisio fit
ex hoc fdto: quia de fiõnibus et voluntate agi-
tur in alia parte Philosophiæ: hic ergo agetur de
prima tñ parte, de facultatibus scil. cognoscitivis,
quæ sunt operaõnes mentis ordinariæ, et
extraordinariæ.

Per operationes ordinarias intelliguntur illæ
mentis operaõnes cognoscitivæ, quæ fiunt in
statu hõis sano, sobrio, atque vigilanti. Per
extraordinarias autem intelliguntur operaõ-
nes mentis cognoscitivæ, quæ peraguntur in
statu hõis ægroto, ebrio, atque non vigilanti.
Duo itaque hic erunt partes Psychologiæ. In
1a traduntur operaõnes mentis, ut repræsenta-
tiones, imaginationes, ordinariæ. –
2a Exponuntur operationes mentis extraor-
dinariæ; quæ fiunt in homine ægroto et mor-
bido. Duabus his partibus adjicitur etiam
brevis tractatus de animabus brutorum,
in quantum aliquid de his ex per experien-
tiam cognoscere licet, quamqm hic tractatus
ppríe non pertinet ad Psychologiam hmpp.

Pars prior Psychologiæ quæ agit de o-
peraõnibus mentis ordinariis, dividitur
in duas partes. In 1a parte agitur de facul-
tatibus, atque harum operaõnibus inferioribus.
In 2a de facultatibus mentis superioribus. –

De Subsidiis coõnis Psychologiæ.

Subsidia hæc sñt opera psychologica, libri bo-
ni, qui sunt v. instrumentales v. qui immé-
diate tradunt Psychologiam, tangunt scientiam
Instrumentalem.

Instrumentales sñt, qui tradunt Psychologiam. 27
Ex his jam acquirimus eõdem instrumenta-
lem, ac auxiliatricem ad Psychologiam. –

Psychologia est peculiaris disciplina de
constitũone corporis hũi, de functionibus or-
ganor, cordis, stomachi, in quantum hæc expe-
rientia cognita sunt. Est pars quidq medicinæ,
sed respicit cogniõnem corporis hũi. Hæc eõ
est valde manca, ut enim õis experientia
docet, functiones aõ nostræ dependent mul-
tis in partibus a statu organizaõne et sani-
tate corporis, ita ut si impediantur certæ fun-
ctiones partium corporis hũi, impediuntur et
functiones aõ: unde eõ nostra Psychologica
non possit esse perfecta sine Physiologia. Hanc
ob causam elaborata jam est Physiologia per
Philosophos et medicos.

Quod opera itaque ad Physiologiam no-
tanda. Auctor classicus in Physiologia est
Albertus Hallerus, qui circa medium seculi
proxime elapsi floruit. Fuit Helvetus pro-
fessor Göttingensis. opus ejq est extensum,
atque perfectum, sub titulo Alberti ab Haller
elementa corporis hũi. Tom. 8. in 4. prodiit La-
usannæ ab 1757 ad 1766. Ex hoc opere fecit au-
ctor compendium, quod diversis temporibus e-
ditum est.
2o Huc pertinent Erste Gründe einer Psychologie
der eigentlichen natur von Joh. August Unzer prodit
Lypsiæ, 1771. Hujus Unzerii opus psychol. post Haller
est præstantissimum. Fuit Doctor medicinæ Hamburgi.
Varias habet opiniones et Hypotheses de alijs et præter

Psycholog

Psychology rebus, ut aabus bruto. Mostnuy ante 3. v. 4 aos.

3o Inter recentiores huc pertinent Naje Antropologie fur Aerzte und Kunstr Platners. Fuit Platnerus Professor Lypsiensis Doctor medicinæ et Philos ante 20 aos hoc opus edidit – est opus præstantissimum. Habet hic etiam multas mas Psychologicas imo de Oeconomia Saonis, imaginaonis, atque memoriæ. Dolendum quod 1m tm Tomus prodierit. In eo culpatur quod nimis indulgeat hypothesibus. –

4o Post Platnerum recentissim omnes est: Institutiones Physiologicæ Blumenbachii Profr Göttingæ modo viventis, est auctor præstans, eruditus. Produit hoc opus Göttingæ ante 15 aos.

In hoc opere omnia ea, quæ v. antiquiores Phi prodiderunt v. quæ recentiores in hac ma invenerunt, tradita sunt sermone latino.

5o Arneman Profr Göttingensis junior Blumenbachio, hic proprie non scripsit Psychol, sed multa fecit experimenta cum aalibus vivis imo circa cerebrum.

6o Samuel Ratz J. Hungarie; est Profr Physiologiæ in Ufstate Pestiensi – opus ejus est præstans valde de Physiologia. Hæc erant opera ex quibus cō Instrumentalis Psychologia haurire potest. Sequuntur jam opera ipsa, quæ agunt peculiariter de ipsa Psychologia, et quidem secundum ordinem Chronologicum.

1o Et Mallebrans de inquirenda veritate. Fuit discipulus Cartesii Magni. Gallice Parisiis prod 1688. In Lat et Germ et translatum. Est auctor eminens in hac parte Phiæ seil in Psychologia.

2o Joh. Locchius de Intellectu hō. Scripsit Anglice, sed in omnes fere linguas cultiores translatum est. Fuit Doctor Medicinæ et Phūs in Anglia circa finem 17i et initium Seculi 18i in ea plane ætate, qua floruere in Matheſi et Phiâ Newton. M. Leibnitzius et alii. Dici potest hic reformator Psychologiæ Empyricæ. – 3o Eodem tempore floruit M. Leibnitzius Hannoveranus, fuit non tm Phūs, sed Historiographus, Jurista, Politicus, verbo fuit Polihistoricus, h. e. in oi gre eruditionis magnus. Habet opera multa præstantissima de diversis rebus. Præstantissimum est Tentamen Psychol.

4o Christianus Volfius, qui vestigiis Leibnitzii in Stitit, et opera ejus in Systhema redegit. In hoc Systhemate Volfiano Psychol et methodo scientifica pertractatus. Produit hoc opus Francofurti et Lypsiæ 1732, in 4o. Præter Psychologiam empyricam continetur hic et Psychol rationalis, sed pertinet ad Metaph, mostnus 1754.

5o Hartley de homine Betrachtung von Menschen Lat, considerationes de homine. Auctor solidus, ingeniosus, vixit post Volfium.

6o Abbas Condiliach auctor Gallus Scripsit tentamen de origine cōnis hūa 2. Tom: in 8vo v. 12o Utm. Helod 1746 Scripsit Analytica habet et opera.

7o Opera Davidis Hūme de Intellectu hūo. Est auctor Anglus, acutiss ingenii Phūs, in multis passibus scepticus. habetur Genuæ et 1755, 8vo. Præter hos memoria dignus est Condiliach de opusculo quod ex parte Psychol Saonem respicit, sub Titulo tractatus de Saonibus prodiit Londini 1754 2. Tom in 12o.

Illis recentiores st adhuc sequentes:

9o Caroli Bonneti Tentamen Psychologicum. Genevensis. opusculum hoc succinctum primo prodiit auctoris sine nomine Londini, sed ab inde immutuit auctorem esse Bonnetum. Translatum est in Gricum sub Titulo Philosophischer Versuch der Psychologie. Ante 18 aos mostnus. Habet et tentamen Analiticum de facultatibus ad 2. Tom: in 8vo majori. Genuæ sub Titulo, Analytischer Versuch von den Kräften der Seele. Est ad Psychol præstantissimum. prodiit 1o Genuæ 1776. postea aut diversis locis et temporibus. Ante ætatem Criticorum habebatur pro maximo Psychologo. –

10. Erfurtus

10= Erfahrungen und Untersuchungen über den Menschen für ihring prodüt Berolini 1777. 4 Tom: in 8vo
psychologiam eum in modum pertractat, quo
Condiliach et Bonnetus. Est liber valde populari,
prestans maxime imitientibus.
11= Weichard der philosophische Arzt 2 Tom. in
8vo Berolini. Est: prof: medicus Grius modo et vi,
vens, est auctor solidus, prestans, opus ejus est ma,
re philosophico psychologicum.
12= Philosophische Versuchung über die menschliche
Natur, und ihre Entwickelung, Lipsiæ 1777 Jon Nic.
Tetens. 2. Th. in 8vo est auctor valde acutus et inge,
niosus. –
13= Untersuchungen über den Ursprung der
Ditrich Tidemann. prof. Marburgensis prodüt Lipsiæ
1777. 2. Th. in 8vo præstat ppue in stria philica, polemi,
ce et critice h.e. disputando procedit in tradenda phi,
losophia non vo systhematice. Multum eruditio,
nis in se continet, de qualibet enim disciplina
recenset opiniones antiquorum. Præter hos notan,
di sunt: Sulzers Vermischte Schriften. Sunt Professor
Berolinensis. Continet ærgta a potiori Psyca. Et
recentissimis, qui sunt Criticis s. Cantiani sensi.
Abel Versuch über die Seelenlehre. Schmied Ermlan
bensis. Utraque hæc opera agunt secundm ppria phi,
losophiæ Criticæ. –
Jacob Grundriss der Erfahrung Erstlm Erfurt, professor
Halensis. prodüt Halæ 1791. Secundum hunc proceedi,
mus nos et in tradenda Psychologia Empyrica et
cepsis duabus posterioribus partibus.
Antropologia von Cant præter hæc opera dantr
subsidiaria et, quæ unam v. aliam psychologiæ par,
tem peculiariter respiciunt: talia opera sc:
Eberhard Theorea. Signis et cogitationis.

Buttke

Buttkeus de Ideis. In hoc opere exponitur quid
antiquiores per Ideas ppue Platonis intellexerint.
Kismars Magazin est collectio diversor tracta,
tuum. Habentur jam 7 Tomi, qui quidem oes
non respicimus Psychologiam. Hæc de subsidiis. Jam

De ipsa Psychologia Empyrica.

Agendum est 1o. et de facultatibus cognoscitivis
mentis ordinariis. – Sed quid intelligatur –
1= per facultates. 2= per facultates cognoscitivas
notandum est. –

Nos observare atque distingvere possumus
plures easque diversas modificaones, mutaony,
operaones in nobis, quæ diversæ sunt a modificaonib
mutaonibus &c. corporis nostri; Jam vo ubi nos
videmus experimurque has mutaones, operaones
atque modificaones per naam Intelly hnu suppo,
nimus his necessario pro fdto vires v. facultates.
Quia vo nos in nobis diversas mutaones per,
cipimus, hinc necessario his mutaonibus diversas
supponimus vires, ea ery est nea Intelly hnu, ut
nos operaones has sine fdto concipere non possu,
mus: si ergo dantur diversæ mutaones, modifi, ope,
raones &c. dantur et diversæ facultates – atque dan,
tur diversæ mutaones ut repraones, sfaones, ima,
ginaones &c. ergo dari debent et vires diversæ, ut
vis sentiendi, imaginandi, reprandi &c h.e. facultа,
tes his mutaonibus modificaonibus respondentes.

Sed præter recensitas mutaones dantur alia
et volitiones, appetus, aversaones, inclinaones
affectus &c. ergo his et respondere debent totidem
facultates, ut vis appetendi, aversandi, &c. unde
quoniam ppium absolutum oium mutaonum

est cea

est eãa per consequens datus anima.

Philosophi has facultates distinguunt in originarias et derivativas in quantum quod vires videntur originem accipere a prioribus usi exẽ. Vis intelligendi, cogitandi, judicandi, rãonandi, supponunt vim repãndi.

Ex priori disquisitione patebat dari diversas mutationes consequenter et diversas facultates, s. vires quibus gaudet ãa. Jam inter has mutãones et modificãones sũ quidam tales, quæ tendunt ad objs. seu res cognoscendas, ergo facultates et his modificãnibus respondentes debent tendere ad objs. cognoscenda; et hæ jam facultates vocantur cognoscitiva de quibus agit Psychologia empyrica 1mo et loco. Tales facultates cõscitivæ sũ vis repiandi, sentiendi, imaginandi, distinguendi, assimilandi, recordandi, quæ tendunt ad objs. in nobis, s. extra nos cognoscenda.-

Alia facultates in nobis, ut facultas appeterendi, aversandi &c. ppie non pertinent ad objs cõscenda, perconsequens neque vocantur facultates cognoscitivæ, sed facultates 4ta v. voluntates. Ex his itaque intelligi pt quare nobis tribuantur facultates et ppie facultas cognoscitiva.

Sed jam facultates cognoscitivæ in homine in duas classes distribuuntur in facultates cognoscitivas superiores et inferiores et hoc non sine fdto; nam 1o quædam facultates cognoscitivæ sũ cum brutis ãalibus communes, quia vũ bruta animalia sũ imperfectiora, hinc illas facultates quas bruta æquali cum hominibus gradu possident vocamus Inferiores exẽ. Sãõ vis imaginandi, et recordandi, tribuitur brutis etiam v. si non eodem quo hominibus gradu perconsequens hæ facultates sũ Inferiores, aliasvũ facultates, quas in brutis observare non possumus, ut vim cogitandi, judicandi, rãonandi, vocamus Superiores.

2do Quædam facultates cõscitivæ occupantur 4ta cum objectis sũum, itaque ad objecta sũalia, referuntur, aliæ vũ occupantur cum objectis abstractis, ut judiciis, rãoniis, hinc illas facultates, quæ versantur circa objecta sũalia vocantur Inferiores, quæ vũ versantur circa objecta abstracta, Superiores exẽ. Sãõ, imaginãõ, memoria, &c. occupantur cum objectis sũalibus, ut cum objectis visus, auditus, gustus, olfactus, &c. vis vũ cogitandi, judicij, cum judiciis, rãoniis.

3io Facultatibus quibusdam homo acquisit sibi mãam, quamtandem Superiores facultates elaborant, unde formant cogniãones perfectiores, hinc facultates quibus mãa acquiritur, vocantur Inferiores- illæ vũ quibus ex mãis perfectiores cõnes enascuntur vocantur Superiores exẽ. Sãõ, imaginãõ, memoria dant mãam 4ta, quam Intell, vis jud &c elaborat, et producit inde diversas cõnes. ergo Sãõ, imaginãõ, memoria pertinent ad facultates Inferiores. Intellectus ad Superiores.

4to Denique repãones acquisitæ per Sãones imaginãones sũ fdtũ cõum nostrarum, quæ producunt Intell et rãõ. Atque hoc est 3io ptocto demonstrari potest.

Ita sũ ergo rãones facultatis nostræ in Superiores et Inferiores distinguentes. Jam quæ sint Superiores et Inferiores facultates. ad hæc notandum:

Ad Inferiores referuntur: Sãõ, Imaginãõ, Memoria; et cum his conjunctæ facultates, ut felix

us facultas distingvendi sensitiva.

Ad Superiores vō referuntur: Vis cogitandi, v. intelligendi, vis judicandi, vis rāonandi, cum hisce, mis, ut facultas abstrahendi, Ingenium, s. similitudē rerum observandi, Acumen ingenii, Solidi, tas, Subtilitas.

Criteria distinctionis facultū Superiorū, et Inferiorū sunt:

1ō In opesāonibus facultatum Superē habet anima se semper magis Active. In inferioribus vō semper Passive, unde activitas in superiorib⁹ major, in inferioribus minor. egō in Sāone, imaginātione, habet homo se semper magis passive, debet ea ita repraesentare, ut Sūs nos afficiunt, ita in imaginātione ēt, nam repsāones renovantur in nobis ēt sæpe praeter voluntatem. Ita in functionibus ēt memoriæ non spēr secundum nostram voluntatem reproducimus. At dum Intellectus, vis judicandi, rāonandi, operatur in nobis tunc mens nostra liberius operatur, Selectum ea facimus inter ideas, illas colligimus, quæ pertinent ad scopum nostrum, alias vō omittimus. Ebehard hoc discrimen egregie exposuit.

2ō In repsāonibus facultatum Infer. v. Sūalibus major est vividitas. In repsāonibus vō facultatum Superiorum major est claritas et distinctio Seil⁹ in repsāone Sūum ppne crassiorum, ut gustus, olfactus, et tactus vividiores sē repsāones nostræ. In repsāonibus vō Intell⁹ et rāonis non est quid⁹ tā vividitas, sed major claritas, et distinctius repsāones percipimus, egō in tactu, in gustu repsāones vividius afficiunt or-

gana nostra, quam in rāone, sed hic clarius.

Hic exceptio est quo ad visum, et auditum, hic ea claritas ēt ad est, non tā vividitas, unde vocantur ea organa Intellectus. tamen hic ēt major vividitas, ut plurimum.

3ō In repsāonibus v. opesāonibus facultatum Inferiorum ordo, Series et Successio idearum v. repsāendorum ordo, Series est Successio idearum v. repsāendorum est magis accidentalis et contingens. In opesāonibus vō facultatum Superiorum ordo et Successio est magis voluntaria, egō. In Sāone series non a nobis, sed a circumstantiis dependet, dum vō operantur Intell⁹ et rāo ordo est magis voluntarius, dependet ea a nostra activitate; nos ea res pro scopō in ordinem redigimus. egō. Sūs sensibus proditus exteris debes volens, nolens, ita repsāre objectum, ut nos afficiunt: afficit ea natus odor aliquis, statim debemus repsāre, videmus aliquid sta, tim illud debemus repsāre, non ergo secundum voluntatem nostram in his repsāendis, sed contingenter. At dum ego meditor non sensus operantur, sed Intellectus et rāo, tunc ergo ego redigo cogitātiones meas in ordinem, adeoque ordo est magis voluntarius.

4ō Repsāones facultatum Inferiorum Sūs et imaginātiones non indigent signis, sub quibus repsentantur, at repsāones Intell⁹ et rāonis sine signis Symbolicis valde incommode possumus repsāre, egō. Dum ego audio sonum aliquem, vel gusto aliquid, ea sine signo possum hoc repsāentare, ita ea dum imaginamur possumus obj sine signo repsāre, at vō objecta abstracta, ope ēt signorum possumus nobis fingere, ut virtutem, horum.

5ō Inferiores facultates habemus cum brutis etiam communes. Superi-

superiores vero non. Hoc ſ. exterua que superio-
res et Inferiores distingvunt facultates. Jam primo
ex.

De Sensatione.

Homini tribuitur Sensualitas ꝑpterea, quia ho-
mini competit facultas de obj reprãones habendi
per impressiones. Talis facultas vocatur Sũalitas.
Hæc facultas est duplex:

Vel reprãmus objecta diversa a nobis que
vocantur externa et sũs his respondentes ex-
terni. Objectum externum est, quod differt a mea
egoitate, ut etiam corpus est objectum externum
diversum enim est ab anima.

Vel representamus modificãones mutãones
que petagunter in nobis, ego. Dolorem ꝑssumus
reprãre in nobis, que objecta vocantur Interna.
mode — Jam Sũo est v. externa v. interna. Ob-
jectum per Sũonem internam reprãtum vocat
Intuitio. In reprãonibus, ubi aliquid grativ. ingra-
ti conjunctum est vocatur Sensio ego. Rabarbarum
ingratam excitat Sũonem, que vocatur Sensio.

Porro homo gaudet facultate sentiendi, sed
ut hõ sentiat ad esse debent certe conditiones,
sine quibus impossibilis est Sũo. Conditio sũa-
tionis tam externe quam interne est, mundus
materialis, nam nisi existeret mundus mãalis
objecti non haberemus, sed hæc conditio est valde
ũsalis.

Alia conditio est corpus organicum sine quo
tam externum, quam internum Sũo est impossi-
bilis, unde corpus vocatur etiam organon anime.

Sed an totum corpus est organon ãe?

Utique est instrumentum ãe, nam ope corporis
agit ãa õia in mundo, sed ñ non ões partes.

Unde

Unde corpus dividimus in massam brutam et
organa anime. — Ad massam brutam perti-
nens illæ partes corporis in quibus nulla est
Sibilitas. — Ad organa vũ ãe in quibus est Sibilitas.
Ad massam itaque brutam pertinent 1o ex õia ossa;
2o massa sanguinis nulla enim in massa sangu.
est Sibilitas. ita ex in humoribus nulla est sen-
sibilitas. in carne ex nulla est Sibilitas, ita in
crinibus, capillis, ungvibus, et varijs humoribus,
per consequens pertinent ad massam brutam.

Notandũ ñ in his ex esse nervulos quosdã nu-
de diximus in esse his Sibilitatem. Ad organa
anime pertinent nervi, qui sunt funiculi me-
dulares plus minus albicantes, originem acci-
pientes ex medula oblongata, et dispersi sunt in
tota superficie corporis.

Hi nervi originem accipiunt ex cerebro. Sed
quid cerebrum? Est massa mollis sub cranio in
capite contenta, ad quam refertur ex spinador-
si, unde nervi originem ducunt.

Cerebrum 3e involucro tectum est. 1o Dura
matre s: Kemény hártya: 2o Aracnoidea, quod cereb-
brum tegit infra cranium Dura mater dictum
s: vékony hártya: 3a pia matre s: potyolat hártya:

Cerebrum in capite hõis 3ex est sitũ in anteriori
capitis parte continetur. 1.) Cerebrum majus in po-
steriori vũ contig. 2.) Cerebellum quod conjunctum
est cum majori per pontem. 3.) medula oblongata
protensa in spina dorsi. Ad eoque totum cerebrum
ex tribus constat partibus.

Substantia Cerebri pariter 3lex est 1a Substantia
cinerea s: hammuszínű que vocatur ex a Psychologis
et Anatomicis cortex cerebri. In infantibus et pue-

pueris fere fluida, in alijs vò mollis, crassior et compactior. – 2ª=Substantia alba s. fœtida v. albida. 3ª=Subst. Subalbida s. fœtida s. ö. s. atque ex his tribus substantiis constare docent cerebrum ões Physiologi maà tota est mollis. Sed diversitas inter nervos obtinetur, itaque illa exponenda.

Secundi Physiologos ões nervi originem accipiunt v. ex cerebro et cerebello v. vò ex medula oblongata scil. ões illi nervi, qui continentur in organis externis, ut oculis, auribus, palato, in cavitate pectoris, in corde, in stomacho atque intestinis originem accipiunt ex cerebro, v. cerebello in quo putabant punctum esse reunionis, quorsum confluunt ões nervi in quo puncto docebant considere et animam.

Alii vò nervi, qui in extimis partibus continentur scil. in manibus, pedibus non immediate ex cerebro accipiunt originem, sed ex medula oblongata, quæ jam in immediata connexione est cum cerebro, nam est ejus protensio.

Ita hi nervi sunt Interni et Externi.

Porro docuere de his nervis, ões hos nervos contentos in ötibus corporis partibus esse in connexione, ne v. mediata v. immediata, qui nexus vocatur Consensus nervorum, unde fit, quod ões motus communicentur cum vicinis nervis, unde fit quod si nervus aliquis vehementius afficiatur communicatus et cum stomacho, inde fit et quod dum unus nerulus afficitur non tota illa corporis pars, sed totum corpus percipiat dolorem. Hinc multa alia et phænomena explicari possunt eg. Medicamenta si recipiantur in stomachum corroborant caput. itaque affectio semper ibi est major ubi nervi in immediata connexione sit cum illa parte corporis, quo afficitur.

De Magnitudine cerebri.

Magnitudinem cerebri Anatomici æstimabant ex relatione illa, quo est inter massam cerebri et totum corpus, unde quo major est relatio inter volumen cerebri et totum corpus eo majus cerebrum est vice versa, quo minor est relatio, eo minus cerebrum est eg. si in aali quodam in ea relatione sit cerebrum ad corpus, ut unitas ad 100. parvum habet cerebrum. Sed observatur quod in piscibus minimum sit cerebrum, ita ut hi cerebrum ad totum corpus ut 1. ad 37,000 in iis – In avibus paulo major est. In minoribus vò aalibus, ut vermibus &c. vix ullum deprehenditur cerebrum. In vegetalibus multo major est cerebrum, quam in equis, asinis, quam in iis, quæ carne vescuntur eg. in leone, elephanto, lupo, vulpe &c. –

Unde multi Physiologi docebant illa aalia esse docilliora in quibus major est cerebrum, uti, eg. in elephanto, lupo; sed hoc asgtum cerebrum asini stupidissimi aalis maximum cerebrum habentis refutavit. Hoc quidem verum est, quod in homine maxima est relatio inter cerebrum et totum corpus, ita enim habet cerebrum ad corpus, ut 1. ad 30. Sed hic est contradictio est, in infantibus est ita est cerebrum ad totum corpus, ut 1. ad 28. nec tn illam habent facultatem, quam adulti; unde jam plures Phi ut Wriesberg Blumenbach et alii ad facultatem non ex magnitudine concludebant, sed conclusionem volebant deducere ex ponderositate cerebri et hoc experientia est ita docet, in infantibus enim minor est specifica gravitas et in senib

et in senibus et minor, quam in adultis, per conse-
quens minor etiam facultas animae.

Sed existit Theorea recentissima ex cerebro v. cra-
nio hominis, in qua nos aliter discimus determinare
facultates mentis. Hanc Theoream elaboravit Do-
ctor Gall qui post multas observationes detexit de-
facultates nobiliores habere duo organa res visus,
auditus, olfactus, imo et tactus pluribus nervulis
peragitur: Haec organa nihil aliud sit, quam par-
tes cerebri in diversis corporis partibus. Si jam quae
mentis facultates in aliquo in eminenti gradu re-
periantur, tunc organa illis respondentia in cra-
nio convexitatem efficiunt; si vero in parvo gradu
v. plane nullo reperiantur facultates convexio
nulla, imo etiam concavitas.

Similiter observavit Gall post multa experi-
menta, non sic in hominibus, sed et in aliis bru-
tis reperiri convexitatem in capite, ex qua conclu-
di potest ad existentiam cerebri.

Jam ab Antiquissimis docebatur cognoscitivas
mentis facultates in anteriori cranii parte repe-
riri; sed Doctor Gall non sic facultatem cognitivam,
sed alias et inclinationum organa ibidem detexit,
ut: audaciae, timoris, calliditatis aliorumque affectu-
um. –

Jam qualium facultum organa? et ubi reperian-
tur in capite videndum. Sic ab Antiquissimis Gre-
cis observat est in erecta et convexa fronte s: fele and-
kedett magos hombok s: maximas mentis facultat-
es reperiri, ita et Doctor Gall ibidem reperit cogno-
scitivas mentis facultates esse maximo in gradu
1o et inter duo supercilia, ess organon facultatis
loca cognoscendi s: ortsim, a hellyeket gyesmérő
tehetség s:

2o Super

2o Super Supercilio statim reperitur organon quoddam
in cerebro quod vocatur Erzinnyúhrsinytmit, for-
mál hatostehetség: –

3o Ab utraque Supercilii parte sub, in fine reper-
iuntur organa facultatis colores cognoscendi et
distinguendi s: Farbzinn:

4o Prope Supercilium alia organa reperiuntur s:
temp: ubi si convexitas reperitur in aliquo is
in Arithmetica excellit. Hoc organon vocatur
Jurtsinn. In quibus haec convexitas altius pro-
greditur, ii maximi sunt Mathematici.

5o Penes oculum in interiori parte s: Szemben lugá-
ban: iterum certa convexitas reperitur, in eoque
cerebrum quod eam implevit. Haec convexitas
Ylyet est. – Ea quae ex interiori parte oculi s: Szemben
gaj ábol: s: perspici non potest, supponit facultatem
diversas addiscendi linguas s: Nyelvsinn: quae ocu-
los et in quibus dam exstudiet.

Ea quae ibidem utringue reperitur supponit fa-
cultates diversas personas cognoscendi et distingue-
di s: Personenzinn: – duae vero supra facultas Verbo-
sinn reperitur, supponit facultatem voces addi-
scendi s: Vorzinn: quoniam vero haec organa ea
in anteriori capitis parte reperiuntur pertinent
ad facultates sensuales.

Superius his utringue prope Jurtsinn organ-
um reperitur organum Sonorum s: Sonzinn:
In quo convexitas haec in eminenti gradu reperit,
is facile artem musices addiscere potest.

Superius adhuc in fronte reperiuntur organa
facultatum superiorum, proprius supra Erzin-
nyúhrsinytmit, duo organa ingeniositatis s: Witz-
zinn: – Superius prope Witzzinn item duo organa
profundae ingeniositatis s: Tiefsinn: Hic me

Hic medio inser Vitzzim et Sifzin, est orga-
non Amminositatis s: Schafzim: s. Posterius his
penes utraque est organon Inductionis v. Judicii.
Supra his est organon facultatis proponendi
s: Barsthlings Wrmüvgnn: Hae si itaque organa
facultatum cognoscitiva, atque si in his locis con-
vexitates reperiantur facultates et dicta proba-
biliter reperiuntur, unde dici non pt nullam in
Physiognomia reperiri veritatem.

Sed Doctor Gall post multa experimenta ob-
servavit, non tm facultates cognoscitivas, sed et
varias inclinationes et affectus dominantes
habere sua organa et convexitatem in cerebro.
2o et observavit ponere organum Gaspzins reperi-
ri in quibusdz, certam convexitatem quae sup-
ponit facultatem artificiosi Kunstsinn: sus indi-
nationem ad Mechanicam v. alias artes.
2o Supra hoc organon immediate 4 Z. orga-
na Latronii si convexitates reperiantur s: Dib-
zin: s- 3o Post haec iterum duo organa tetrag
reperiuntur organa astutiae s: Schlauheit: s-
4o Supra haec supra aures utrinque item duae re-
periuntur organa Animositatis v. audaciae, si
sibi magnae sint convexitates. 6o Post organon
astutiae s: ravaszság: s est organon circumspectionis
s: vigyázoság: s 5o Post organon audaciae est orga-
non crudelitatis s: Mordzinn: s 7o Post hoc infra
organon Mordzinn est organon certandi: veszekedés
8o et tergo Supra occiput est organon Irae.
9o In apice capitis est organon pietatis s: ke-
gyesség: s. 10o Supra cerebello est organon erectio-
nis s: a magosban fel emelkedett elméség orga-
numa: s-

11o Supra occiput est organon Amoris s: a szerelme-
tessig organuma: s. Jam in quibus in dictis his lo-
cis magnae convexitates reperiuntur, in iis et
affectus dicti in eminenti gradu adsunt. Ast ex
his convexitatibus in pueris non possumus conclu-
dere ad hanc v. illam facultatem, quia facultates in
pueris nullam habent consistentiam, evolvuntur
et et roborantur per aetatem diversae facultates,
quum jam roboratae sint, tunc fiunt convexitates
ex quibus concludere possumus. In adultis et ex
convexitatibus supra cranio non possumus con-
cludere ad hanc v. illam facultatem, id enim ut
convexitates v. concavitates fiant capu et ali-
quo fieri potest.

Singulare est est in hac Theorea de Substantia
cerebri quod Seiz oës alii Physiologi habebant
cerebri pro massa molli, sed triplicem massam
confundebant, ut cineream, subalbidam et albam,
est non nisi colore a se invicem distinguebant.
Sed Gall detexit et ostendit Substantiam cerebri
non esse confusam, sed totam massam constare
ex lamellis fibriatis s: kissiny retekből: st de hac
Theorea.— Jam ad cursum redeundo.

Organa facultatum ad 4 nervi, quia nervi sc
partes cerebri prosenpi ex medula oblongata, Gall
docet pejorum internum ortum sui non debe-
re nos quaerere in cerebro v. majori v. minori,
sed in medulla oblongata- Sunt itaque nervi,
ubi ergo in toto corpore hae reperiuntur nervi ortus
sui, si nervi per impressionem afficiantur- ubi
vo nulli reperiuntur nervi, ibi et si fiant impres-
siones, nulla est sui- unde nervi soli st sibiles
partes corporis.

Sed hi nervi per totam superficiem corporis
st dispersi, adeoque si impressio fiat, paucis

pauciſſima ſt talia puncta, ubi ſäo non ſit. At in in maſſa ſanguinis, oſſibus, tendinibus et nulli reperiuntur nervi, perconſequens, et ſi affici„ antur non producunt ſäonem, hinc fit quod de„ tracta pelle et nulla ſäo, niſi impreſſiones vehementes fiant. Verbo ubi nulli nervi, ibi nulla ſäo, ubi vò ſunt, ibi et ſenſatio.

Nervi duplicem habent functionem ſuã functio 1ª Ut per hos nervos muſculi et aliæ partes corporis in motum agantur, hinc fit ut exiſten„ te voluntate in anima hũj primum et ner„ vi moveantur. hinc ergo per nervos fit ŏis in cor„ pore motus. Alia functio inde conſtat, qõd ſi nervi conſtringantur in aliqua corporis parte nulla ſäo in ea parte corporis, egſ. ſi apoplexi„ a membrum aliquod tangatur, tunc deſtructis membris nulla est ſäo. — 2ª Ut impreſſionem factam nervi deferant ad ſẽsorium commune, atque ibi ſäonem excitent v. ut ſäoni inſerviant.

Hinc fit quod ſi nervi hi diſpeſſi per totam corporis ſuperficiem afficiantur per impreſſionem oriatur certa mutãõ, quam nos vocamus ſäonem. Sed ut ſenſatio juſta per nervos producatur ſit certis conditionibus, quarum 1ª est neceſſ est. 1) Ut nervi ſint ſani bene diſpoſiti h. e. in eo ſta„ tu in quo ſäo fieri poſſit, nam ſi nervi debilita„ ti ſint exiſtente et impreſſione nulla fit ſäo. egſ. Si debilitentur nervi in oculis v. nervi optici, v. nervi in retina vitiũ nullũ ſit, nulla objecta nullas proprietates percipit. ita et ſi nervi in tympano conſenti male diſpoſiti et debilitati ſint, nullum ſonum audimus, ita et ſi palatum male affectus ſit, nulla fit ſäo juſta, ſic in ta„ ctu etiam. —
2) Non ſufficit ut nervi ſint ſani bene diſpo„ ſiti, ſed requiritur et, ut impreſſio ſit ſatis fortis, et durabilis nam ſi affectio nimis lenis fiat, nulla juſta erit ſäo, v. ne percipitur quidem, adeoque ſatis fortis debet eſſe, ſed nec valde for„ tis, deſtruuntur et organa, adeoque impreſſio re„ ceptivitati organorum accomodari debet. Et mo„ ra requiritur, ut ſäo percipi poſſit, nam ſi citi„ ſſime aliquid pertranſeat, ut globulus nihil percipit.
3) Porro requiritur, ut nervi affecti ſint in con„ nexione cum cerebro et aliis nervis per totum corpus; nam ſi v. conſenſus impediatur v. con„ nexio nulla ſit inter nervos et ſẽsorium com„ mune, nulla percipitur mutãõ, egſ ſi conſtrin„ gatur manus in digitis nullam percipimus ſäonẽ.
4) Commercium inter ãam et corpus adeſſe de„ bet, h. e. homo vivere debet; nam ſublato hoc commercio nulla est ſäo. egſ. Mortuus non ſenſit.

Säones ſi v. externæ v. internæ homo ergo ſentit externe et interne. — Per ſäonem exter„ nam percipimus certas proprietates corporum externorum — per ſäonem internam percipimus mutãones, quæ peraguntur in nobis — agemus

1º etiam de ſenſatione externa.

Säo externa est facultas qua nos per impreſſio„ nem de objectis externis eorumque propriet atibus v. realibus relãonibus et qualitatibus immediate repræſentem formare poſſumus.

Objectum externum nobis est oĕ id, quidqd ex„ tra nos exiſtens repræſentur v. quidqd diverſum a noſtra egoitate repræſentur. Oĕa obj externa repræſen„ tur tanquam in ſpatio, habent ea realitatem, perconſequens oĕa objecta extra nos poſita re„ præſe debemus in ſpatio. Corpus noſtrum, adeo„ que oĕs affectiones corporis externæ et internæ

pertinent

pertinent ad objecta externa; sic ergo varie affectiones gratæ v. ingratæ sē obj sūum externū; quia sē extra nostram egoitatem, et his certum spatium semper assignamus. per sūs itaque externos reprāmus immediate relāones reales reprāones, propietates qualitatesq rerum.

Sūs vō interna est illa facultas, qua nos mutāones internas h. e. in āa nostra existentes immediate iterum per impressionem percipimus eg. Nostras cogitāones in nobis adesse percipimus, scimus quod cupiamus, aversemur, irascemur, sed his modificāonibus locum assignare non possumus, per consequens sē objecta sūum internū. Homo ergo duplici facultate sentiendi np. externa et interna praditus est.

Facultas sentiendi externa vocatur et sūs externus, sed sūs hic non eodē modo, sed diversis percipit mutāones, pro qualibet proprietate certi requirentur sūs: unde in hominib distingvere possumus sūs externos, quibus S. organa peculiaria respondent. Ili S sūs sē: 1° = sūs tactus. 2. gustus, 3. olfactus, 4. auditus. 5. visus, qui vocatur ōcs sūs externi.

Andrebatur ante hæc tempora nonne hi plures sūs habeat homo sūs impeditos, sed existentes et effectus eorū producentes?

Hod Condiliach et alii phi affirmabant, et tenebant et explicare, sed sine fundō. Itaque hoc neque nos scimus, imo dentur et his plures pro certo, sed quod plures esse non credamus, neque audeamus affirmare habemus plures rationes sufficientes. Nam ōia phænomena, quæ habemus

habemus nos de objectis externis eorum qualitatibus explicare possumus ex his 5 sūbus, quos habemus, neque alias possumus reprāre mutāones v. phænomena, quæ ex his explicari non possent, et referri non possent v. ad tactum, v. ad aliud sūum. Nam quamquam sint in nobis singulares affectiones, referri tñ ea possunt v. ad tactum v. ad aliud sensum. —

Psychologi certi putabant sūm famis sitis v. titilationis fundari in singulari aliquo sū, sed titilatio v. pruritus nihil aliud, quam peculiaris irritabilitas, quæ est objectorum tactus. Unde philosophi non sine causa observant, quod si titillationi sensus aliquis assignatus peculiaris, ita et cuilibet alii affectioni adsignari deberet; adeoque nullum habemus fundūm, quare 6tum et sūm suponamus.

Ad hanc quæstionem quæ proponitur omnes plures sūs externi sint possibiles. Observare possumus, quod plures et sūs possemus habere possibiles, si natura ita voluisset, atque si hoc ita esset, multo perfectius res cognosceremus, quam hodie; cognoscimus enim et per visum ppius et auditum nāa itaque plures et potuisset dare sūs. Sed quare nāa plures dare noluerit de eo silemus. Sufficit nobis nāam 5 dedisse sūs, et nobis committere, ut his 5 sūbus utamur, et quo prudentius utamur, dedisse Intellectum et ratationem. Neque bruta pluribus sūbus sē prædita, itaque illa, quæ 5 his sūbus sē prædita, dicimus esse perfectiora, quæ vō non sē 5 sūbus prædita, dicimus esse imperfectiora.

Inter hos 5 sūs maxime elementaris et fundalis est tactus v. basis propterea est, quia in aliis sūbus pro fundō semper tactus est; eg. ut per olfactum percipiamus odorem, particulæ exhalantes impressionem in nasū facient. Ut fiat

Ut fiat sño per auditum sonus tremulus debet ferire tympanum aureum, adeoque hic pro sño est Tactus, ita in aliis etc sibus. – Sed in per tactum fit peculiaris sño, adeoq; est singularis sus per consequens agendum de –

De Tactu.

Tactus organon est ubique in corpore dispersum, ubi reperiuntur nervi in externa et interna superficie corporis, imo etc in carne reperiuntur nervi qui accipiunt impressionem, unde oritur sño tactus. Sed hujus sus Tactus organon reperitur ppne in extremitatibus digitor, v. quod nãa ita voluit, ut his partibus sibilitas se maxime exeras v. ppterea, quia hoc has extremitates digitor solent maxime exercere et hoc exercitio majorem sibilitatem acquirunt, et hoc est probabile, in extremitatibus etc conceditur nervi est, sed id etc verum est, quod hæ partes corporis sc maxime mobiles, adeoque Tactus organon ppne huc ponitur in extremitat digitor. Sed hoc per totum corpus sentis per tactum; nervi enim dispersi sunt per totum corpus.

Per tactum adeoque percipimus reprãones

1o Realem existentiam objor externor magis quam per alios sus; nullus etc sus est qui illusione magis careat, quam Tactus. egr. Visus nos semper per illusionem decipit, adeoque tactus alios sus emendat. –

2o Multas alias diversas proprietates objector exterorum quales sc in corporibus id quod nos durum vocamus v. quod molle est, v. quod teres est, v. quod asperum, angulare rotundum, adeoque figuram in corporibus, etc. quod grave est, porro quod fluidum est, v. quod habet consistentiam; non tc sed ope hujus sus acquirimus nos cognitionem de longitudine, altitudine, profunditate, de diversis distantiis, magis quam per ullos alios sensus. egr. De Matheseos accuratam habemus cognitionem per tactum quam per alios sus, quod probat exemplum cæci illius juvenis ad 20mum ætatis annum, quem Doctor Scheselden curaverat. Ita etc per hunc sum acquirimus nobis clariores de unitate, pluralitate, multitudine; verbo multæ proprietates sc corporis, quæ per tactum cognoscuntur.

Sensibilitas hujus organi in diversis hominib diversa est; ex diversis causis, in non nullis sibilitas major est per organizationem, quam nata accepta est. In rusticis egr. sis hebetior est duriori per exercitationem. – Hoc organon sis subtilius per exercitium et non nulli perfectionem maximam acquirunt, ut etc colores mãa distinguere valent. Certi morbi sibilitatem hujus organi v. augent v. minuunt, ut apoplexia. Sed datur alia causa per quas sper augetur sus Tactus. Datur enim certa causa sbilis per quas nervi v. fibræ inflammantur, inde est quod sæpe homo sentiat minimum caloris gradum, velut si athmosphæra minium callida esset; per alias causas nobis ignotas fit, ut nervi minimam acquirant sibilitatem. Hinc explicari potest etc irritabilitas titillationis v. pruritus, unde si hæc irritabilitas longe duret, incidimus non nulli in furiositatem v. rabiem; adeoque cãa est in magna irritabilitate organorum Tactus.

De hoc su observat adhuc quod hic sus est, qui minimas producit illusiones, per consequens hic sus nos rarissime decipit, iterum in diversis casibus est hic sus illusionem habet, quæ audit Idiosynerasia, ut egr. Si digitus medius ponatur ad indicem et homo his unum objectum attingat,

Loco

loco unius duo objecta sensis.

Si jam ad functionem hujus sñs attendamus plurimas proprietates corporum cognoscimus, a„ deoque maximam partem mundi sibilis, sed natura non ex per factum, sed alios ex sñs voluit, ut proprietates corporum cognoscamus ut ex per Gustum, isaque de Gustu. Gustus est ppue in lingua, palatu, faucibus atque in stomacho, in superficie lingue reperiuntur papille quedam v. subtiliores globuli dispersi per extremi„ tatem lingue, ita ex in palatu reperiuntur papille in faucibus et stomacho ex, jam hi nervi v. papille peculiari sibilitate predite sunt. Unde jam in ore per salivam resolventur pars„ tes oliose, salinose, ferunt papillas, que sapo„ rem deferunt ad animam, unde ortus sñs gu„ stus h. e. sentimus saporem v. gratum v. ingra„ tum. In his nervis est harmonia, ac ex sepe dis„ convenientia, ex hoc ex diversitate objecti unde fit quod sepe id quod lingue v. palato gratus est stomacho ingratus ex. mel, nasturcium hujus ca„ usa ess in debilitate v. lingue v. palati. Ad id ut sñs gustus fiat requiritur, ut partes olij oliose, salinose resolvantur per salivam et resolute partes ferant papillas, que saporem ad animā deferunt.

Hic ex si illius ignis ex. sepe obj simpliciter ō sapit, quod alias sapiebat, hujus cā in alijs cir„ cumstantijs in morbo ex. est. – Per hunc sñm acquirimus ergo reprāones de saporibus de amaro, dulci &c.

In nonnullis hōibus observamus maximam voracitatem h. e. appetitum aliquem singularem quoad cēs cibos, de his hōibus observatum medici, quod in his vis Intellectus est valde debilis, v. si

vel si per nāam non ita sit, at exercitio nimio voracitatis Intellectus debilitatur.

De Olfactu.

Organon olfactus est in cavitate nasium ex quid ppne in cute fungosa, que est quasi cellula quadam con„ texta ex nervis subtilissimis. Ut per olfactum sñs fi„ at requiritur, ut ex māis v. objectis odorifera certa par„ ticula subtilissime continua resolvantur, et in cavita„ te nasium ingresse eutem fungosam ferant, et facta impressione entur peculiaris sñs, que dicitur olfactus, ex floribus continuo emanant certa particula que ferunt eutem fungosam, qua illico defertur af„ fectio ad eam ubi oritur sensus olfactus.

Per olfactum percipimus diversos odores, jucun„ dum, gratum, ingratum, qui festores dicuntur. Illud„ tas et diversitates observamus in odoribus quibus re„ spondentia nomina non habemus. Intellectus ex non pōt ista alio se percipere, quam in visu et auditu. Unde repra nostra de odoribus est confusa.

Ut vō odores per hunc sñm eo accuratius perci„ piamus ad id requiritur, ut certa quantitas humoris obducat hanc eutem fungosam, nam si talis hu„ mor in cavitate nasium non adsit ex aresecit ca„ vitas, et nullus erit sñs olfactus v. saltim vis vitas, et nullus erit sñs olfactus v. saltim vis ess debilior. Inde fit jam quod tempore veris odo„ florum tempore matutino v. vespertino accura„ tius percipimus, quia his temporibus major gradus est frigoris: Athmosphera adeoque est humidior, que humiditas in cavitate nasium ingreditur. Ita„ que humiditas requiritur et ad exhalaōem, et ad orga non olfactus.

Per hunc sñm bonas v. malas proprietates cor„ porum cognoscimus, mala proprietates sñ, que ingra„ tum odorem excitant in nobis, bone sñ, que grat„

gratum excitans odorem. Hic remanſit aliquid.
Odoratus ad mores hõm approximare periculum,
quod per hunc ſũm homo vitat. Unde datur casꝰ
in quibus homo solo hoc ſũ prolongat vitam. eg.
De Democrito referunt, quod odoratu panis per 3 dies
prolongaverit vitam. Unde necessitas hujus etꝯ sen-
sus explicari potest, quamvis reſeratur inter ſũs exte-
riores.
Pronti alĩ ſũs hic quoque habet suos morbos
inflammative cum sepe quando sensit id quod propriè
non est, sed cujus fõtmus est in ea affectione ne-
vos ego sepe quum hõ egrediretur e domo talem odorem
percepit, qui nullibi est.

De Gustu et Olfactu notandum.

1ma negue Gustus neque Olfactus ostendunt rea-
lem existentiam objecti, sed relaõnem etꝯ ostendunt,
nam quum in nobis odor aliquis tunc propriè non
percipimus obj. sed etꝯ indicatur presentia objecti
illius per relaõnem.
2da Nos quidꝫ habemus diversas naas ad exprimendos di-
versos saporeꝫ et odores, sed his terminis respondet
nõ etꝯ clara nor võ distincta, nam nos nulla cla-
ria dare possumus, perconsequens odor gratus ab
ingrato distingui possit. Perconsequens reprõnem
in gustu et olfactu, non sũ distincte, sed clare etꝯ
est compositus ex quibus vocaꝫ proprietatꝫ coprõ cogno-
scere non possumus, sed etꝯ relativas.
3ia Affinitas inter hos ſũs magna est propter vicini-
tatem et similitudinem constructionis, et propterea
etꝯ quod objꝫ quod jucundum habens odorem, habens
etꝯ saporem jucundꝫ, quod võ ingratꝫ habens odorem
ingratum etꝯ habens saporem. eg. Bruta antequam
gustarent nobis antea jam percipiunt odorem,
etsi jam bene sapiat odoratui, ita tamꝫ comedunt
herbam. Discrimen est in eo sõm differant, et quod

et quod ad organon gustus crassiores partes, ad olfactum
võ pasticula subtiliores pertinent.
Quod Olfactum attinet bono exercitio augeri potest,
unde fit quod hõs barbari illum acquirant olfactum
quod ad distantias etꝯ maximas percipiant res esse.
Multi Phisiologi credunt magnum gradum perfe-
ctionis olfactus conjunctum esse etꝯ cum vi imagi-
nandi, Verum ne sit? non affirmamus nam observa-
tiones non habemus.

De Auditu.

Organa auditus sũ aures, pars exterior hujus orga-
ni est auris, quæ constat ex mãa elastica cartilagi-
nea, ões võ tres gaudentes elasticitate recipimus es
gaudent sono es tono, ergo et exterior hæc pars audi-
um recipit et promovet sonum.
In interiore parte auris est meatus, itaque sonus
illabitur in hunc labyrinthum. In fundo est mem-
brana subtilis, quæ est textura quædꝫ nervea constans
ex nervis subtilissimis et vocatur tympanum auris.
Post hoc iterum sũ nervi conjuncti cum cerebro
acustici dicti.—
Jam ut ſũs toni producatur requisitus corpus
extremum sonans, quod efficit motum tremulum;
jam motus tremulus veniens ab obj elasticis affi-
cit tympanum auris, quod communicat cum ner-
vis acusticis et perconsequens cum cerebro, unde per-
ceptio. Auditus ergo peculiaris sũo auditus fit in hõe sano. requisitus ergo
ad auditum motus tremulus, qui cartilagineam di
ingredi, illabi, et aures etꝯ sane. De his accurate agit
Phisiologia.
Positis organis sanis et conditionibus nos in no-
bis percipimus mutaõnem aliquam, quam vocamus
auditionem v. auditum.
Auditus habet aliud etꝯ organon Physicum, scil.

Seil in cavitate oris interna est meatus aliquis subtilis v. duo canales v. tubuli aliquam connexionem cum auribus habentes, qui referri possunt et adorgana non auditus. Inde fit quod dum debilitantur organa auditus aliqui in soni per hos canales recipit; inde fit quod hõo, qui amisit organon auditus, tunc aperit os, quum loquitur clem alijs, ut soni communicetur cum interno organo auditus. Hinc Sudij et observatt, quod dum aliquid audire volunt aperit os.

Conditio necessaria auditus est sanitas organor. sed ꝑmne motus tremulus, nullus soni. adeoque auditus requirit motum tremulum. Hac nãa voluit

Nos auditu percipimus diversos sonos atq; tonos. sed quia soni in infinitas diversitates habent, quas ex ꝑsone percipimus, nos et diversitates observamus inter sonos, ut egr. murmuratus, ejulatus, mugitus, hinnitus, strepitus &c. ita in homine articulato et percipimus certam harmoniam, sonum gratum v. ingratum, õia ergo hic sõbj auditus. — Sti oēs soni et toni atque hos diversitates ꝑspicimus objecta externa, nam v. si nos obj externa non videamus, quum sonus editur, tñ hos tonos refert ad obj externa, egr dum audimus sonum campane non in nobis judicimus caãm, sed extra nos in turri v. alibi, ita et dum audimus clamorem, judicamus caãm extra nostram egoitatem.

Sibilitatem h.e. majorem pertt hujus ꝑs promovet claritas aëris, sanitas organi et. Hic et ꝑs exercitio augeri ꝑt, destruitur aut neglecta. Vajkhas Medicus egr. per exercitatt effecit ut moveri posset aures, et hoc pacto melius audire.

Notandt adhuc quod ꝑprie nos per hunc sẽum non percipimus realem existentiam obj, obj enim sonus

soni sape ita longe abest ut percipere immediate non possimus, sed inde tandt concludimus itaq rationem tt dat objecti externi. Sunt hic et Idiosyncrasia h.e. hõo percipit non nunquam sonos diversos in se, qui soni non veniunt ab obj externis, sed per internas cãas excitantur in nervis nostris. egr sape in sẽum deliquio v. in strangulatu, sonum tonitruum percipit hõo, sed hoc venit ex singulari affectione organor v. nervor auditor. —

Inter multos Phisiologos quaerebatur qui fiat quod hõo duabus auribus meditatt unum tt sonum percipiat egr dum quis edit vocem aliquam, ego illam una tt vice et pro eadem audiam.

De hac questione vario mõdo cogitarunt Phisiologi Scil quod hoc inde venit, quod nervi auditorii in interna parte aurium per canales coëunt et unum efficiant sonum; sed hoc absurdum est, ideo non percipimus simplicem auditum. et non percipimus simplicem auditum.

Nam hac Hypothesi supponitur, ac si aures essent ꝑprie illa partes, que audiunt in homine, quod aliter est; nam auditus non est proprietas organi humani, sed est proprietas ãa; et quomodo in hoc ꝑprio pergitur auditus, ad illud nulla experientia est; aures vẽ tt conditiones accidentales auditus, in quibus non peragitur auditus; sed in anima. Hinc si nãa voluisset et si 100 aures haberemus, unum tñ sonum es semel percipieremus. Unde superaceneum est quare, quare hõo 2. aures habeat; nos ignoramus rationem ignoramus, et hoc tt observamus, quod nãa in fingendo formandoque hõe hoc observavit, quod ꝑpria organa paria dederit, ut 2 oculos, pedes, manus, aures etcet — ita et in cranio ꝑpria facultas

facultatum organa dedit paria. Forte et nãa voluit per hanc compositionem pulchritudinem corporis hũi; in tota nãa physica ex nullum objt elegantius corpore hũo; jam pulchritudo in symetria consistat hoc utig profitibis nãa, istag hoc nosandum tantum.

1o Quod nos ignoremus, quare nãa duas dederit aures.
2o Quod hae organa non gaudent facultate audiendi, sed ſ tt conditiones auditus. Hic quidi possit secundũ hypothesim illam, quomodo fiat quod hõo apice digitos: nam intra 1000 et reperiuntur extremitates nervor: simum percipiat objectum. Ita nãa formavit organon, illa esse possit responsio.

De Visu.

Visus organon ſ oculi. De hoc organo visus primũ agemus physice, de partibus ipsius, tandũ de objecto et aliis proprietatibus.

Visus est sensus praestantissimus. Massa totius oculi, cujus pars extremam videmus vocatur Bulbus oculi, qui figuram habet non rotundam, sed oblongam; haec massa constat ex variis tunicis, et humoribus diversis. Pars eminentior vocatur 1a Tunica cornea, quae est cutis perlucida, quae transmittit lucem, intra hanc tunicam vacuitas quaedã replesa est massa fluida, et vocatur humor aqueus, qui non unquam effluit, sed nãa replet itã, et hoc ipso visus non amittitur. Alia Tunica, quae ambit bulbum vocatur 2a Sklerotica, cujus pars anterior vocatur tunica cornea, est haec tunica crassa, quae defendit alias partes oculi, in medio est foramine pertusa, quod est pupilla oculi, et quod nox contrahitur, mox dilatatur, ut ergo in tenebris, hinc illa anima

animalia, quo noctu vident, habeus papillas magis, joret. Intra papillam, est vacuitas quaedã et vocatur camera interior post cameram hanc est nãa lis, stallina mollis, quae quia figuram habet lentis, vocatur lens crystallina. Post hanc datur tunica quaedã interior, quae vocatur 3a Chroidea. Spatium intra lentem crystallinam, et tunicam Chroideam implet humor vitreus, perlucidus. Denique in fundo oculi reperitur cellula, quaedã v. membrana subtilissima, quae constat ex contextura nervea, ex nervis subtilissimis, et vocatur Retina. Ex fundo oculi fit canalis oblique versus cerebrum, et tubuli hicce vocatur Nervus opticus. Retina est organon praestans visus, nam si fractur perit visus.

Experientia in Oeconomia visus pervenit huc usque, quod radii solis illapsi in corneam, transeunt corneam, et humorem et aqueum, et jam per papillas aliquanto constrahuntur, sed tñ transeunt per foramen hoc et haud veniunt in lentem crystallinam, ubi magis refrangentur, sed haec et relus humor aqueus transmittit lucem, et depingique post multas refractiones in retina depingitur imago objecti, sed situ inverso. Jam post imaginem depictam, si nullum sit impedimentum, nervi optici requisitis, quoad animam et cerebrum medüs, et conditionibus necessariis, referens imaginem objecti ad eãm, ubi oritur status visus. Quilibet pars ad visum est necessaria, ad visum ergo hae partes requiruntur, praeterea requiritur et lux, nam sine hac nullus visus, et factis his conditionibus sit peculiaris sãa visus.

Per visum acquirimus instituum [illegible] praesentãonem de variis objectis, ut lucem, sine defectus vocantur tenebrae, porro de colo

de coloribus diversis quorum varietas est infinita, de umbra, quae non est defectus ppne lucis, de re- pnsentio atque de variis effectionibus lucis; prote- rea de multis propietatibus obj, ut: figura co- porum de crassitie, longitud seu in abstr seu in concreto, de altitudine, superficie, de distansiis, de duritie &c. ita et multis aliis propietatibus lucis non eodem gradu.

Sed quia in homine sano plures sunt sūs et vitium unius alter emendare pt, hinc saepe vi- um hujus sūs emendat tactus - cgt. In speculo videt quis se ipsum non esse tactu docet.

Hi sūs 5. sūs quod ope mundum mātalem, ejus propietates cognoscimus. Hi ergo sūs mām sup- pediant Intellectui atque Rationi.

Sed observand aliquid de hoc et sūs: sūs hic habentur pro perfectissimo inter omnes sūs. At notandum, ne quis sibi persuadeat eo quod sciat quomodo mutationes in partibus visibilibus ocu- li nostri peragantur, quomodo dioptria visus peragatur, nam hoc ignotum quomodo fiat in nobis visus, nam ex eo quod externe videmus ad internam nām concludere non possumus.

Duo hinc possunt occurrere quaestiones.

1. Rui fiat quod secundum leges optices imago objecti in retina situ inverso depingatur, et tn homo in situ recto videat objectum.

Certi Phÿsiologi observant hoes organo visus per caracterem orbatos abinde liberatos ad primum obtutum objecta situ inverso videre. Hoc obs. et in infantibus, sed per tactum emendatur hoc vitium - addiscunt et per tactum objecta objecti non inverso situ, sed erecto stare. Hinc Hypo- thesis inde nata est, quod in his supponitur, quasi scirent quomodo propagatur totus in hoc visus. Sed hic nulla difficultas - supponit ex Hypothesi hoc ām habere alium oculum, qui obj videt, sed ā non habet alium oculum, et oculi pt Hy con- ditiones visus, quibus positis possibily est visio. I. taque ā non imaginem videt, sed posita imagi- ne objecti videt obj ipsum. Praeterea nos nullum exemplum habemus, quod demonstraret infantes si- tu inverso vidisse objecta. Ergo quaestio hae v. Hypo- thesis nullum habet fundamentum cui innitit pote.

2. Rui fiat quod hoc duobus oculis unum Hy obj videat.

In statu sano unum videt hoc obj ppter ea: quod nā ita voluit. Varia sibi dedit objecta propaganti- va, ut destructo uno alius oculus supermaneat.

Hanc quaestionem Phÿsiologi ita resolvebant: quod nervi optici eod tempore affecti coēant, et eod mo- mento fiat in ā motus, sed hac explicatione non indigemus. quia de hoc nil scimus, quem ad modum de eo quod innumeri nervi in apice digiti unum percipimus tactum v. obj. Imo nā potuisset 100 et oculos dare homini, et ita dingere, ut hi oculi unum Hy videant obj. cgt. sic ālia, quae plures habent oculos tn unum Hy vident obj. Hoc de 5 sūbus.

Jam dicendi de diversitate horum sūum aliquid.

Sūs externi dividuntur in duas classes sibi in crassiores, atque subtiliores v. nobiliores. Ad crassiores pe- tinent Tactus, Gustus, Olfactus, ad nobiliores Audi- tus et visus et hoc fundamento -

1° In crassioribus sūbus mutationem factam nos percipimus, in nobilioribus vō non percipimus v. rarissime, ubi sibi impressio est vehementior, cgt. In tactu, in gustu at olfactu dum fit sūo, nos

nos mutaõnem factam in his organis spũ pri-
mus, egõ Dum gustamus aliquid affectionem in lin-
gua percipimus. Ita in olfactu et quamvis hũ
hic sit paululum subtilior, magis percipimus
impressionem, quam in auditu et visu; hic ex
non percipimus mutaõnem, quam faciunt co-
lores in retina, sic in aure et non percipimus
impressionem nisi vehemens admodũ sit v. mo-
bus aliquis adsit, adeoque in hũbus subtilioribus
non semper percipimus mutaõnem, ni crassio-
ribus võ semper.

2o Repraõnes acquisitæ per crassiores hũ sũ spũ
v. ordinarie saltim viridiores expressiores sed raro
distincte sũ vt clare. repraõnes võ per hũ duos
nobiliores acquisito sũ distincte varia ex distin-
guere possumus. Unde sũum nobilior repraõnes
sũ clare et distincte. crassiores võ repraõnes pos-
sunt quid esse clare, sed ordinarie sũ confuse, egõ
In repraõnibus visus v. auditus in obj possumus va-
ria distinguere, ut in auditu sono harmoniam, et
in visu multo plura. In repraõnibus võ crassio-
ribus vide quid percipimus impressionis, ut o-
dores gratos, sed quomodo distinguuntur a se invi-
cem per criteria hoc non percipimus his organis.
Unde hũs nobiliores magis dici possunt, ũ qui
dant repraõnes claras et distinctas per criteria
quam ũ, qui dant vt repraõnes confusas.

3o Etiam superiores mentis facultates, unde In-
tellectus est vãs liberius occupatur cum obj visus
et auditus, quam obj tactus, gustus et olfactus
in ũs enim varia percipere pt, in his võ non, unde
visus et auditus dici possunt Organon Intellectus.
egõ In obj hũum nobilibus imagines rei sũ clariores
perconsequens Intellectus ii liberius occupatur.

4o Denique his nobilioribus hũbus percipimus in
rebus

rebus sũalibus pulcritudinem, unde dicuntur et Ob-
gana pulcri in quantis his percipimus pulcritudi-
nem in objectis. Alijs võ hũbus pulcritudinem nul-
lam percipimus, dicimus obj aliquod quidem esse
jucundum, gratum, malum, ingratum, sed pul-
crum dicere non possumus obj ignobilioribus hos sũum.

Ita sũ raõnes quare hi hũs 5 in duas classes di-
stinguantur. In Pelematologia hujus distinc-
tionis raõnes uberius exponuntur.

Quoniam in Psychologia Empyrica v. saltim quae-
batur a multis Phis. Quomodo impressio facta in or-
gano quolibet communicatur cum cerebro cum ipso
organo hũis? et tam celere? eodẽ ens momento e hũo
quo factus fit per apicem egõ digitos.

1a Hypothesis Charlesii ille ita explicabat hanc Hypo-
thesim, quod scil ut notum est nervi per totam su-
perficiem corporis dispersi sunt, hos funiculos con-
cipiebat Carthesius tanquam cordas distinctas, atque
elasticas, qui si feriantur oscillati incipiunt, quo
oscillatio propagatur usque ad aũm. Carthesius itaq
propagaõnem hanc ad communem sũnium fieri affir-
mabat per motum oscillatorium. egõ In instrumen-
to musico ubi plures sũ cordæ distinctæ, si extre-
mitates feriantur motus per totum instrumentum
permeat. Verum hæc Hypothesis non est sufficienter
probata; ostendi ens debet nervos ẽs elasticitate
gaudere; sed nervi magis sũ molles non elastici
us Hallerus hoc observavit. Unde 2a Hypoth est nata.

2o Haller dicebat nervos non gaudere tanta e-
lasticitate, ut communi caõ per motum oscillato-
um fieri possit, sed concipiebat nervos tanquam
canales repletos esse maã aliqua fluida subtilis-
sima, quam vocavit fluidum nerveum, et et spi-
ritus ãales quæ maã quemadmodũ subtilissima

etiamin

etiam in mobilis est, unde fit quod percussa ex-
tremitate nervorum hoc fluidum concitatur
in motum, et eodē tempore ascendit ad cerebrum
usque et permeat ōēs nervos; ita dum oritur
voluntas in āā, cujus sedem in cerebro conce-
pit, tum ad voluntatem āā movetur fluidum
nerveum in canalibus ad illam corporis partem
quę moveri debet, unde fit motus per fluidum
hoc nerveum et ita ad defertur ad communē sen-
sorium ad animam.

Sed recentiores ad hanc Hypothesi observa-
runt has difficultates: 1ō Existentia fluidi
hujus nervei sufficienter non est probata, nam
teste et Hallero hoc fluidum ita subtilissimum
est, ut nullo experimento demonstrari possit, un
de existentia hujus fluidi habet ta probabili-
tatem non certitudinem.

2ō Obstat et de hac Hypothi, quod si impressio-
nis communicatio fieret per fluidum nerve-
um, fluida nervea ascendentia et descenden-
tia sepe occurrerent sibi, adeoque neque mo-
tus, neq ita fieret in anima. Halleri exi-
stentiam fluidi nervei, quamqm non sufficien-
ter ex vasculis in cerebro probavit.

Neque Hartlajo, neque Plasneo placuit
hac Hypothesis, unde aliam hi viri Hypothes.
3ō Excogitarunt scil Hartley et Plasneus non
fluidum nerveum, sed ethera similliman
conceperunt in nervis māam subtilissimam,
quę maxima gaudet mobilitate, ita ut per-
meat celerime ōēs partes corporis, quę eti-
ta subtilissa est, ut hac nullibi in corpore
impediatur. Sed hujus et mā existentia
nullis

nullis objectivis est subj est probata. Unde hac Hypoth
es est ta opinio. —

4ō Professor Blumenbach inclinat ad priorē
duas Hypoth — In affirmat non debere nos nervos
crassos, et motum oscillatorium crassum conci-
pere, sed subtilissum, ita et fluidum nerveum
subtilissum concipiebat, et plane invisibile.

Quomodo fiat ergo propagatio ad commune sorium?
De hac quaestione nil certius determinare possu-
mus, nisi quod fins ta opiniones, quę tentant
explicare hoc phaenomenon; quę Hypothesi habet
ta probabilitatem relativam, at certitudinem
non. Est major est probabilitas relative opinio-
nis Halleriane, quam Cartesiane — ita et Car-
tesiane major, quam Plasneriane. Nos itaque
ponimus pro certo communicationem quomodo
fiat cum cerebro, sed per Hypothesin conjicimus.

De Organis externis notandis. Scil.

Mens hūa operatur et agit medio organorum
durante hac vita; et hoc agunt et bruta per-
fectiora. Unde constructio et organor brutor est
similis constructioni organor hūis. Imo bruta
in sibus non nullis praestant hōib. Unde dicit.
Nos aper audiru, procellis, Aranea tactu, Vultur
odoratu, Lynx visu, Simia gustu. Sed ti organa
hōis, si perfectiora, quam brutor, namlices ca-
rnes organa olfactus praestantissa habeant ad
feras persequendas, et alia organa non item; i-
taque sibilitas brutor ad obj ta quod refertur,
as sibilitas hōis, ad innumeros proprietates
et obj referens. Est lanis videt quid obj, sed hōo
et diversitates, harmoniam, et proprietates
objecti

objecti percipit, quod bruta non percipiunt.

Circa ſpãonem externam occurrit hæc quæſtio: Qui fias quod hõc obj externis his modis afficiatur? et 2o nonne his modis plures effent poſſibiles? Ad 1am reſpondemus hoc, nos neſcire quomodo nos ſibi afficiant, ut cgl. Zacharum gratum, efficiat ſpãonem, adeoque nãa ſpãonis eſt, ut nos hoc modo afficiamur ſibi externis. Ad 2am faſtendum nos nullam impoſſibilitatẽ videre, quod nos a nãa 7v. 10, adeoque pluribus ſibi his organis prædicti eſſe non poſſimus, et ſi hoc ita eſſet plures partes mundi viſibiles cognoſcemus, ſed nãa præter hos 5 non dedit plures. Hinc Bonnetus exeſit ſuas cogitãones, quod hõc alias et obtenturus eſſet facultates, quibus ignotas rerum qualitates cognoſcat.

De ſſãone notandum adhuc: Quod activitas ſſimum externõ major et minor, ita claritas et, et eſt diſtinctio repræſãtum noſtrarum dependet ab his conditionibus 1o a ſanitate, integritate, atque perfectione ſſimum externõ. 2o ab impreſſione. 3o a ſtatu animi.

1o Itaque activitas ſpãonis major et claritas, diſtinctioque dependent a ſanitate corporis, et integritate organõ, nam ſi organa hæc, ſi nervi ſint tecti, impediti, ſi commercium nervõ cum cerebro impediatur, atque ſi deſit vis vitalis in his nervis, quæ requiritur ad functionem, et denique ſi organa ſint deſtructa, male effecta, ſpão eſt debilis, et repræſãtiones eorum confuſæ. Ita organa debent eſſe exercitata, quibus poſitis ſpão eſt juſta.

2o Ad majorem activitatẽ ſſimum externum requiritur? Ut impreſſio ſit ſatis fortis, et valida, accommodata receptivitati organõ ſenſoriorum; adeoque neque nimis debilis, neque nimis fortis, nam ſi impreſſio eſt valde levis repræſãtio erit valde obſcura et non percipitur plane, quaſi nulla eſſet repræſãtio; ſi võ impreſſio eſt vehemens, tunc repræſãtiones iterq; ſi compoſitæ, v. non nunquam plane nullæ, nam impreſſio nimis fortis deſtruit vim repræſãndi, ita ut conſcientiam hõc amittat cgl. Jeſus in præſepe tam vehemens eſt, ut non percipiat hõc ſpãonem in præſepe.

3o Ex parte ãe requiritur: ut ãa et mens ſit ſana non turbata; v. impedita, et mens ſit attenta, et dirigat vim ſuam ad obj percipiendum. nam ſi mens ſit turbata, ſi non attendat ad affectio nullam percipit ſpãonem cgl. in ſomno, adſunt quidẽ affectiones, ſed mens eſt impedita. Ita 3. conditiones ad activitatẽ ſpãonis h.e. ut hõc inſtitutiones, et repræſãtiones claræ percipiat neceſſariæ ſunt.

De ſſãone externa notandum adhuc: 1o quod quælibet impreſſio facta per obj externa requirat certum tpus, et ut obj repræſentur in ſpatio. Impreſſio itaque durare debet ad certum tpus, nam ſi impreſſio non durat, tunc nulla eſt ſpão. Jam diverſi ſſus diverſam requirunt durationem cgl. quid ſſus, ut viſus durare debet ante oculos noſtros, ſensus et non percipit mutationem factam, requirunt certam durationem, hinc qui glande tranſfigitur, in primo momento non percipiunt mutationem. Sic et

ſi fax

si fax circumgiretur in forma circuli appa-
ret. – Inter oēs sūs brevissimam durationem re-
quisit auditus. Inde fit quod globulum explosum
non videmus, sed sonum ēt audimus ejus.

De auditu notandū: quod auditus ultimo de-
seras hōem, plus ergo inter oēs sūs servit hōi. In-
de fit quod dum alii sūs in morbo occlusi sē,
auditus vigilat adhuc, per quem alii ēt sūs so-
pe excitantur.

De Sphera sūum externorum.

Complexus illorum locorum ex quibus objecta
per impressionem sationem in nobis producunt, voca-
tur Sphera sationis; hinc Sphera sationis diversa est;
quid en sūs majorem, alii minorem habent sphe-
ram ega. visus, atque auditus, post hos olfactus ma-
jorem habet sperам: gustus vō et tactus minorem;
imo nullum spatium inter impressionem et orga-

Inter oēs sūs visus maximam habet sperам;
ex maximis en distantiis videmus objecta, ut
stellas. Post visum maximam habet sperам au-
ditus; sonos en si vehementes sint ad aliquot mil-
liaria percipimus. Sed tn neque in comparatio-
nem cum visu venire potest auditus: hinc fit
quod fulgurationem videmus, sed tonitrua non audi-
mus. Post auditum est olfactus; quia post aliquot
pedes v. passus ēt percipitur olfactus. Justus et
tactus fere nullam habent sperам; quia objecta
immediate debent ferire organa. Respectu ta-
ctus est quid sphera, sed valde parva; calor en
vehemens ad aliquot pedes percipitur.

Jam puncta, ultra que organa nullam pro-
ducunt sationem, constituunt limites sationis: hinc
objecta, que videri non possunt, sē ultra limites sen-
sationis

sensationis ega. alia que vivunt in luna, sē ultra li-
mites; non tn hec ēt objecta sē transcendentalia,
sed sē ēt ultra limites, per nātam en videri possent.

Activitas sationis externa est restricta ad cer-
tum num objectorum, que percipere possumus sibus;
ega. quidam per visum maximam habent activi-
tatem, sed tn uno visu, oia objecta reptare non
possunt: sic in auditu, si multi clamitent
impressiones quid faciunt omnes in nobis, sed
reptari clare non possunt, nisi vehementiores
ēt. Sic in tactu, olfactu, si plura agant objecta
confuse ēt oritur. Exercitio activitas major
reddi potest.

In quibusd sibus major est satio, et vivi-
ditas; in quibusd vō claritas h.e. reptationes
per sūs quosd acquisite, ut per visum, atque
auditum sunt clariores: que vō per alios sūs,
ut tactum, gustum, atque olfactum acqui-
runtur, sē vividiores quid, sed confuse. Hinc
reptatione sūum ignobiliorum major est
satio, in nobilioribus major intuitio: ē in
operationibus sūum ignobiliorum plus est
subjectivi; in nobilioribus plus objectivi, h.e.
dum operatur in nobis tactus, gustus, et ol-
factus, tunc major est satio, v. modificatio subje-
cti, quam objecti.

De diversitate sūum, atque organor.

Soes differunt a se invicem respectu organi,
sationis, virium corporis, et ata: ita respectu
sationis, et organor differunt, cujus cāa est par-
tim constitutio corporis, partim vō exercitium.
Hinc quid dicuntur habere bona, alii vō ma-
la v. pessima organa.

Bonitatem organor determinat sphera,

atque

atque activitas sēāonis. egł. qui plura objecta
„semel e magna distantia clare reprāre pōt
„dicitur habere bona organa. Sed tn sepe non
ille habet organa bona visus, qui e majori di„
stantia percipit objecta: nam sē et tales hōes,
qui a propriori distantia perfectius percipiunt
proprietates objecti, quam ille, qui a remotiori
distantia percipit objecta: qui vō est a remoti„
ori et a propriori distantia clare percipit obje„
cta, habet organa visus excellentia: teste vō
experientia, illius organa sē durabiliora, qui
objecta propius vidēt, ut miops.

Notandum de auditu, et olfactu, quodquo
major sphera, eo perfectius organum.

Quidam, qui lenes et percipiunt mutāones,
et impressiones dicuntur habere organa Sub„
tilia: qui vō minimam impressionem perci„
pit, habet sēus acutos.

In certis morbis augetur Subtilitas orga„
nor; sepe ex inflammantur organa, quod fit
ex cāis diversis, et tunc Subtilitas nimia, est
magis debilitas. Sepe singulasem producunt
mutāonem in nobis organa, cujus mutāo„
nis cā est in Idiosyncrasia v. constitutione
singulari organorum, ut in certis morbis.

De Sensatione Interna.

Sēāo interna est facultas, modificāones et
mutāones percipiendi: hujus facultatis sēum
est sēus internus. — Objecta sēus interni ab
externis differunt: quod objecta sēuum exter„
norum extra nos, et extra nostram egoita„
tem posita sunt: objecta vō sēus interni sē
talia

talia, quae in nobis sē, ut modificāones, et mu„
tāones internae: praeterea objecta sēuum ex„
ternorum referuntur in certum spatium: at
objecta sēūs interni, nunquam referuntur in
spatium, sed in tempus tantum.

Objecta sēūs interni sē: repāones, cogitāo„
nes, noōnes, judicia, atque rāocinia: praeterea
sēāones gratae atque ingratae: appetitus, avers.āo„
nes, volitiones, nolitiones, inclināones, affectus di„
versi, atque passiones; quae omnia sēū interno
percipimus. Unde si sēus interni activitas im„
pēdiatur per certas cās, nos nihil in nobis
percipimus ad esse, egł. in deliquio sēuum mul„
tarum mutāonum sumus conscii; debilitati
ex sē sēūs interni; sic in alēs etiam rebus.

Per sēum internum porro percipimus exi„
stentiam nostri, egoitatem, personalitatem,
et identitatem. — Haec sē objecta sēūs interni;
unde si hōe destitueretur sēū interno nihil de
se sciret: atque sepe in tali statu est homo, ubi
nihil de se scit, ad certum tempus, ut in certis morbis.

Quid fiat post mortem cum sēū interno? ne„
scimus, sed saltem ita videtur, ut homo penitus
amittat sensum internum.

De organis sensuum internorum.

Ut sēus externus habet organa, ita probabilis„
me colligimus sēui et huic interno competere
certa organa, sed quae sē invisibilia, non dum de„
tecta; sed existere tn colligimus ex analogia.
Praeterea hinc et colligimus existentiam organo
externor; quod nisi darentur organa, vix fieri
possen

possemus, quomodo impediantur functiones sui interni: unde dantur organa mãalia, quæ sẽ in connexione cum sium externor organis, et hoc inde: quod quo major activitas sium externor, eo major et sius interni: hinc videmus, quod in statu vigiliæ spe. major est activitas sãonis interna, ubi vẽ organa externa impediuntur, ut in morbis, tunc minor est activitas sius interni: unde colligimus organa sius interni esse connexa, cum organis sium externorum.

Conditio necessaria functionis interne est sanitas cerebri et organor externor, unde quo saniora sẽ organa externa, eo major activitas sensus interni. Alia conditio necessaria sius interni est mundus mãalis; nam nisi existeret mundus mãalis, nulla essent in nobis representationes.

Quemadmodum in sãone externa, in quibus sẽ repræsãonibus major est viriditas, in alijs claritas: sic in sãone interna et interpræsãonibus quibusdã plus est subjectivi, in alijs plus objectivi, egt. in metu, ira, et alijs affectibus magis afficitur hõo: dum vẽ cogitamus, et judicamus major est claritas h.e. plus est intuitionis.

Activitas sãonis interne dependet a cãjs efficijs: unde si organa debilitantur externa, debilitantur et sius interni: ubi vẽ impediuntur functionis sium externorum impediuntur et functiones sium internorum.

Activitas sius interni crescit cum idearum claritate, quæ claritas fit, si unus v. alter sius claudatur: at dum omnia organa claudantur, sius communis amittitur, et nulla est activitas sius interni, ut in somno alto, v. dum cerebrum male afficitur.

Leges sãonis externæ et internæ sẽ sequentes:

1.) são fortior supprimit debiliorem hinc fit, quod si objectum aliquod fortius lædatur, aliud debilius, sensãõ hæc debilis non percipitur: sic si repræsãõ quædã fortius non afficiat, aliæ repræsãones non percipiuntur: egt. in ira.

2.) Eodem ordine fiunt impressiones, eo ordine fiunt et sãones, tam in externis, quam in internis sibus.

3.) Eadem objecta easdẽ producunt mutãones et repræsãones, egt. rubrum colorem pro eodem omnes videmus.

4.) Quales impressiones æqualem producunt sãonem, si organa nostra sana sint, sonus perceptus, æqualem facit in nobis impressionem.

De sãosione in genere.

Quia nos sẽm cujus liber Cenomeni quærimus, sic et quæritur, de ppio v. fdõ sãonis: itaque 1.o et quærimus, quod est ppium sãonis? et ubi est? mum in corpore? in qua parte ejus? v. in aã.

Ad hanc quæstionem nos respondemus: ppium sãonis esse aãm, non vẽ ppie organon v. partis corporis; nam vis sentiendi unice tribuenda est aã; nam partes et corporis subtilissimæ nunquam id efficere possunt, ut sine aã repr

reprãones faciant; actio hui reprandi v. sĩendi ex nullis ppĩetatibꝫ mãe huiusque cognitis explicare pt, cõ in ãa resident vis sentiendi. Observatur quidꝫ in membris amissis sãonem adesse, ut in manu amputata, pede v. alibi, atqui hoc in illis partibꝫ fieri non pt, sed ãa illum refert dolorem, at quomodo hoc fiat nescimꝰ illud; Unde in vis sentiendi atque reprãndi non pt alibi esse nisi in ãa, cõ ppĩum sĩendi sit ãa. — In homine mortuo, v. qui patitur deliquium ad pt nervi, sed in nulla est sãO in his casibus, quia ppĩum organoꝫ impeditum est, cõ ppĩum sĩendi debet esse anima.

Ergo ubi est sedes ãe? h.e. in qua parte corporis est locus ãe?

Cum qua parte corporis conjuncta est ãa, ibi debet esse ãe sedes, sed quod est illud punctum? Phi multi varia talia puncta notarunt in quibꝫ sedem ãe esse putabant, sicꝫ Carthesius docebat sedem ãe esse in glandula pineali in cerebro contenta, et dicebat hic esse sedem ãe, ubi nervi ões confluunt; Borrhetus in corpore calloso ponebat, qd est in cerebro iterum; hic est ppĩum sãonis et vitæ. Alii võ in cerebello quærebant sedem ãe, alii in aliis cerebri partibꝫ, ubi ões nervi confluunt, et quasi centrum est organoꝫ, quod centrum quæsierunt in spina dorsi, ubi est punctum centrale, unde emanant ões nervi, alii autꝫ in corde ipso quærebant sedem ãe, quia cor est ppĩum vitæ. Sed major phoꝝ pars quærit in cerebro absque

absque eo, ut pro certo determinata fuisset sedes ãe. Alii docent ppĩe loquendo, quæstionem hanc esse superfluam; nam ãa substantia intelligens non est objectus externi simpliciter, adeoque quia a obj externa requirimus spatium et sedem, ãa non objectus externi nullum punctum physicum assignare possumus; Nam quamprimum locum assignaremus ãe, supponere deberemus statim eam pro ãa, qua immaterialitas ejus tolleretur. — Per consequens nos nullam sedem possumus assignare, imo possumus dicere ãam ubique in corpore operari, adeoq in toto cpore adesse.

Objectio: Sed ãa est conjuncta cum corpore cõ alicubi residere debet? — Hoc verum est, sed inde non sequitur substantiam immaterialem et simplicem conjunctam esse cum puncto aliquo physico, quod resideat in corpore. Atque hæc opinio est nimis crassa. Nobis sufficiat dicere, ãam sentire medio corporis ubique, ubi ad pt nervi, et per impressionem afficientur.

Non erant Phi hac responsione contenti, sed dicebant: ãam ibi debere residere, quæ partes corporis arctiori nexu conjunctæ sunt cum illis partibꝫ, sine quibꝫ ãa operari non pt, Tales partes sũt cerebrum, cerebellum, spinadorsi, nervi in genere, cõ ãa ibi debet residere? Hoc admittendum est, nam sine his condiõnibꝫ ãa sãonem non percipit; Sed qua parte nervi conjuncta sit ãa, hoc explicare non possumus; nam sæpe licet in uno cerebri puncto læsa sit, ãa tñ manet functus. Dantur casꝰ ubi cerebellum in putredinem abiit, tñ ãa occupata est, ergo in cerebello putrefacto resid

residere non pñ. Unde ejdem ää pro certo designare non possumus talis substantiæ immateriali et spirituali, sed possumus dicere nãm ita formasse hõem, ut anima interesset, et cerebrum esset ista necessarium organon ää, ut sine eo functiones peragere non posset, prout necessaria organa sã etiam ões nervi.

J. Doctor Gall elegit certas partes eminentiores cerebri, quæ partes sã organa memoriæ, superius reperit org. Ingenio-spatialis, juxta ingeny I. organa Alumnæ, Letatis. In medio frontis per org. profundi ingenii, sed ppria organa ää resident in cerebro, licet punctum centrale in medula oblongata quæratur.

De Theorea Cerebri.

Volumen et pondus substantiæ cerebri est in directa ratione cum summa et cum intensione cerebri operationis ää h.e. quo majus volumen et pondus cerebri in aliquo ääli eo major est summa operãonum et intensionum cerebri ejus ää, in ipso ääli adeoque in directa rãone est. Hoc demonstravit Doctor Gall ex analogia aliorum membrorum corporis hũi, et ppriæ illorum quæ possunt dici organa certarum functionum in homine, ut stomachus, pulmones, cor, renes, v. ex organa ipsa Sória, ut nares. De his partibus corporis constat certa experientia, quod quo major est capacitas v. substantia talium membrorum, eo majores sunt ex functiones, ex. quo major est stomachus eo major est voracitas et appetitus. Ita quo majores sã pulmones eo major est et liberior respiratio in homine, major est intensio. Quo major massa cordis eo celerior circulatio sanguinis, nisi impedimenta adsint ex certis causis sphysicis. Ita si alter renum destruatur massa alterius iterato ut vices alterius ex ex pleantur. Itaque eo majore activitas, quo majus est volumen membri alicujus. Hinc ad cerebrum ex concludi pñ, quod quo major est summa et quo majus est pondus eo major sperfunctio cerebri. Hinc ex ääli a quo majorem habent massam cerebri eo majorem ex functionem et intensionem. Sed neque hoc verum nam in cane minus cerebrum quam in equo, ex canis perfectius ääl est, quam equus. Sed hic ad summam operãonum et adsummam cerebri concluditur h.e. functio major est in majori cerebro non võ agitur de peculiaribus functionibus, ut observavit Doctor Gall. In Elephanto maxima est summa cerebri, unde dici posset elephantem esse ääl intelligentius, quam hõo. Sed adhuc observavit quod magna pars massæ cerebri in elephanto non pertinet ad facultates cognoscitivas, sed inservit producendis actionibus vitalibus et organis sõriis, adeoque illa pars cerebri elephanti, qua superatur massa cerebri hõis descendit in propositionem et inservit sãoni et non pertinet ad pondus cerebri. Hemisphærium võ superius h.e. organon cerebri minus est quam cerebrum hũis. Itaque Elephas ppric minus habet cerebrum, quam hõo. Unde hõo maximum habet et absolute et relative cerebrum, per consequens ex functionem esse cerebri maximam. In asino ex major pars cerebri non ad functionem, sed ad actum vitalem pertinet.

Sed in hominibus ex diversitas est respectu cerebri, ex. a cerebro Newtonii ingens est diversitas ad cerebrum stupidi alicujus cujus quid cerebrum minime observ. Sed Blumenbachii observat ut mulieris qq cujusdã in nosocomio mortuæ, quod cerebrum collatum est et Blumenbachii triplo majus fuit, unde quo major massa cerebri ex major intensio organorum et fortes majores.

De hoc puncto Feder et alii concludebant ex dem

est densitate cerebri, non vò ex relativa magnitudine, sed rationibus confirmare non poterant, ut Gall confirmavit.

2ª Non semper ex sola magnitudine cerebri concludi pt ad functionis operationem et intensionem, nam si attendamus ad Analogiam aliorum membrorum in hoc, in pectore valde spatioso, sed infantibus non residet pulmo major, quam in pectore aliorum. Sta et organa st quæ magna videntur esse, non tñ st perfectiora, quam alia ut oculi. Itaque major extensio pectoris non supponit majus spatium, sic et ex majori capite non possumus concludere ad cerebrum, pt in aqua esse repletum. Unde in infantibus volumen cerebri est magnum quidz, sed substantia fluida.

Hinc quo majus volumen, quo compactior massa cerebri et partes elementares cerebri, quo perfectius st organizato, eo major intensio et functio in homine. egr. In adultis compactius est cerebrum et propie majus volumen cerebri, qm in infantibus, adeoque majores facultates virium ingenii in iis reperimur, quam in infantibus.

Quod morales atque Physicas cas attinet ad evolvendz cerebrum. Inter Physicas cas est 1º Clima notum est enim, quodsi clima sit nimis frigidum in tali climate neque alia partes corporis possunt ita evolvi, ut in alio, ita neque cerebrum.

2º Educo Physica quæ est vel bona v. mala, si pp. obstetrices craniorum comprimant, quod in tali ætate cum prejudicium admittat. Si vò Physica educo sit legibus educonis conformis efformatur et evolvitur cerebrum.

3º Educo moralis et ipsa confert ad efformationem cerebri pluribus, uti ejus partes corporis, si exerceantur per continuum exercitium acquirunt vires et sunt robustiores, si vò negligantur amittunt vires justas; sic quoad cerebrum et si puer ingenium exercetur fit ut organon hoc debito modo efformetur et evolvantur inde diversæ facultates. Itaque exercitium ad evolvendum efformandz cerebrum plurimum confert.

4º Regiminis forma v. societates civiles, nam sine, aliter sit regiminis forma vires cerebri numquam possunt evolvi. Itaque ab his causis dependent majores v. minores functiones.

Cerebrum et medulla Nervea essentialiter ab invicem differunt et nervi non st propagines et rami substantiæ cerebri, ut hoc Doctores medicinæ docuerunt, sed st in certa relatione th, quæ ea est inter nervos et inter cerebrum, quæ est inter corpus Idioelectricum et Anelectricum. Unde cerebrum esset idioelectricum, nervi aut essent Anelectrici, h. e. in nervis nulla est spontaneitas et sibilitas, sed spontaneitas est th in cerebro, et nervi st th conductores, et impressiones receptas deferunt ad sorium ad cerebrum. egr. Retina atque nervus opticus st nervi, sed neque in retina, neque in nervo optico, est spontaneitas, sed th st conductores. recipiunt impressiones et deferunt ad musculum visus, qui est pars cerebri et post hanc delationem fit nulla visus, ita ut si destinatæ musculus nulla fit visio quamqm humores sani just. Imo retina nil aliud est quam dilatio in majus spatium nervi optici, ut in dilatato hoc nervo optico plures impressiones locum habere possint. Unde concludimus centrum sibilitatis atque spontaneæ activitatis schema esse cerebrum.

Singu

Singulare est: quod cerebrum non est massa mollis, talis qualis docebatur elasticitate sibi destituta; nam si esset mollis et elasticitate destituta non esset aptum ut formaret et exigeret certas et determinatas partes eminentiores. Sed cerebrum est convolutum membranis, quae in diversis gyris et anfractibus supra se invicem in convio jacens. — Talem esse ostendit Gall, totam enim massam cerebri divisit in lamellas et membranas. Haec massa gaudet elasticitate maxima. Modum dilatandi praeter illum nemo novit.

Cerebrum habet diversas partes, quae distinguuntur a se invicem nec, et si a se invicem in functionibus independentes, inde cerebrum non est unum organon ac, sed aggregatum organorum omnium functionum et facultatum ac, adeoque summa organorum ac. Quelibet pars determinata habet propriam functionem, una inservit visioni, altera auditui &c. alie partes inserviunt memoriae, alie aliis facultatibus, atque inclinationibus &c. adeoque cerebrum in diversas provincias dividitur, ubi reperiuntur organa omnium functionum ac.

Quod vero functiones sint independentes, affectionibus aliarum partium hoc inde constat: Scitu notum est, quod saepe in meditatione profunda defatigatus mens, et minus apta c. ad ulteriorem meditationem continuandam et interea in aliis laboribus pt procedere, quod aliter explicare non possumus, nisi functiones meditationis ab aliis functionibus diversas esse dicamus; sed non ut hoc exemplo probavit Gall, sed per hoc ut; quod saepe quod saepe hoc amittit casu aliquo organon aliqd, in functiones aliae manent illaesae. Sit ergo ut hoc certarum rei penitus obliviscatur, quae certo tempore jam, alias autem recordatur. Sit et ut judicium amittat hoc, manentibus aliis functionibus, saepe partem judicii amittit, ut hoc in in jam pluribus observatum est, qui circa objecta quaedam deliraut.

Quod organa citius evolvuntur alia vero serius

Inde citius hoc deficiunt hoc organon functiones aliorum vero diutius durant, ergo in puero citius evolvitur memoria, quam alia facultates, et citius et debilitatur, deficitque, vis cogitandi, quod, ratiocinandi serius evolvuntur, pariter serius deficiunt.

Natura in construendo cerebro observavit dualismum h.e. quelibet organa facultatum mentis reperiuntur bina, eo singulae facultates non singulae, sed bina habent organa, itaque tota caput hominis in duas aequales partes v. hemisphaeria dividit, in quibus partibus quilibet facultas bina habet organa, unum in uno, alterum in altero hemisphaerio. Haec divisio dictonomica cerebri atque capitis est in illis partibus, ubi duo hemisphaeria cohaerent et visibilis; hinc multa phaenomena explicari possunt, quae ante nostra tempora difficulter potuerunt explicari. ergo

a.) Saepe hoc in statu tali est ut insaniat, deliret, et in hujus delirio hoc conscius sit, quod Psychologi non potuerunt explicare, quod hoc simul sit sanus et insanus. Hinc jam commodius explicari pt hoc, nam cum caput in duo hemisphaeria divisit, quilibet facultas bina organa habet, unum in uno, alterum in altero hemisphaerio. Unde evenire pt, ut unum organon sanum aliud illaesum maneat, et cum illo deliret, cum hoc vero conjunctus delirio.

b.) Homo saepe amittit partem cerebri, tamen

tamen fltem. sentiendi non amittit, quod ex hactty. pothesi explicari pt, si ex unum organon amittas in uno hemisferio in altero habes illesum alterum, quod operaones peragit. ergo si unum oculum hoo amittas videre pt cum altero, si destruatur unum org auditus tn cum altero audire pt hoo, itaque hoc nata sapienter fecit, ut si unum v. alterum organon destruatur super maneat tn aliud.

Sed sepe fit et quod ma facultas de quibusdo inclinaoib unum ht habes org ergo theosophia unum habet org, ita et benignitas, et fit ut per operaones anatomicas eximi debeat pars cerebri, tn defectus non animadvertitur, quod pterea non percipiens, quod hoc fltas raro se exerit, at dum organon memoriae v. imaginao debilitatur, tunc percipitur defectus, nam hae fltates se exerunt.

Doctor Gall cerebrum totum tangn aggregatum organor oium fltum aa dividit in 4or processus v. regiones. 1us processus ponitur in posteriore capitis parte, ubi felix medula oblongata incipit esse post cerebellum, in hac regione, ubi incipit medo oblong. nervi se se invicem transecant, atque in hac transfectione continetur vis vitalis; quod inde demonstratur, quod si illud punctum laedatur lesionem sequitur mors in illo momento fatum; quod et laniones experientia didicerunt, quum ex mactare volunt taurum hoc punctum ht quaerunt, et illico cadit aal – In homine hoc punctum legitur crasso osse cranii.

In vicinia hujus org reperiuntur alia organa felix organon instinctus vitalis, quo hoo impellitur, ut conservet vitam suam. Hujus locum Doctor Gall ponit supra foramen, per quod medula oblongata descendit, ibi reperitur vacuitas quod, quae repleta est cesta massa cerebri, quam pastem vocat organon instinctus vitalis. quod inde concluditur quod in illis hominibus, qui ex tedio vitae violenta sibi manus intulerunt, haec massa cerebri non est reperta v. fuit indurata, aut fluida. Doctor Stimsophs. ei apparuit cranium ex repetit investigando 11 talium hominu crania in quibus haec nata fuit de organizata v. abiis in putredinem, inde concludis hic residere in limite cranii org instinctus vitalis.

circa haec duo organa putatur residere et alia org sibilitatis vitalis – inde fit quod si organon sibilitatis vitalis destruatur perit sibilitas – sic pu. tas esse et org laetitiae, tristitiae &c.

Quod vo hic resideat vis vitalis inde concluditur quod in aali quod v. hoe, quo crassior med oblonga, quod in ea quod v. hoe, quo crassior med oblonga, ea major vis vitalis in illo aali. Unde experimentum fecit circa crania mulierum atque virorum, et deprehendit foramen hoc in mulieribus esse majus, in viris vo minus v. angustius. Huic argto contra dixit Doctor Stuffeland ex affirmavit longaviores esse mares, quam foeminas, sed hanc objectionem Gall ita diluit, quod plures reperiantur viri supra 100 annum quam mulieres, licet haec vetula supra 70um ad 100 plures fiunt, quam vir. –

3us processus reperitur in inferiore parte cerebri, quo pertinent org inferiora fluum esto – Organa sonia per nervos, ut visus per opticum, auditus per acusticum referuntur in cerebrum, et ibi respondent certae partes cerebri, quae sunt organa v. visus v. gustus v. auditus &c. quae st in inferiori parte cerebri.

4us processus occupans superiores fltates atque hoc proclivum est; inferiores enim fletes oes in inferiore parte capitis v. cerebri residunt, superiores vo, ut in. genio sitas, acuminosias, benignitas, solidites, subtilitas, oes in superi parte cranii habent suum locum.

De Imaginatione.

Eadem aa, quae sentit h. e. medio organor sonorum obje-

objecta repræsentat, eadꝫ ea habes et vim has repræ-
nes acquisitas per ſuus reproducendi, renovandi, ho
vis vocatur: Facultas imaginandi, non nunquam et
phantaſia. Talis ſtas hoi competit teſte experientia.
Kant et alii critici dividunt hanc ſtem in pro-
ativam et reproductivam. Productiva vis eſt ex hi-
bitio originaria objecti non preſentis, ante oem
experientiam. - Reproductiva vero eſt exhibitio de
rivativa obj non preſentis, ſed poſt experientiam.

Ex hoc ſto: exhibitio obj non preſentis eſt tpis
atque ſpatium, que ſ intuitus puri, quib nul-
lum obj reſpondet et precedunt oem experi-
am, poſtea, quod nos oem intuitum obj preſen-
tis referimus in ſpatium vel tempus.

Ste imagines non ſ reales, ſed ꝺ formę repræ-
di obj ſnum externor atque internorum.

De hac imagine h. e. de facultate mentis, qua
nos obj non preſentia renovamus et reproducimus
agendum. Tractatum hunc de imagine reducimus
ad certa puncta: 1mo Videbimus quaenam repræones
poſſit renovare vis imaginandi. 2do Dependenti-
am activitatis hujus a quibusꝺ cauſis phyſicis.
et a ſtatu originario v. adventitio, et a mutaō
nibus quas ſubit corpus hnum in certis ætatib.
3to Imagines ſ. ſeꝺ. phantaſiæ / repræones has repro-
ductas ordinarie eſſe debiliores / quam repræones ſa-
nis / quam obj preſentium. 4to Functiones pecu-
liares, quæ vocantur functiones phantaſiæ. 5tas
tas obſervaōnes ad hanc ſtem. 6to Vim imaginan-
di uſu atque exercitio perfectiorem redꝺ.

Quoad 1mum punctum: Teſte experientia vis ima-
ginandi reproducit repræones, quas nos antea ha-
buimus v. per ſus externos v. per internos, at no-
una eademque claritate et facilitate, verum
quorundꝺ ſnum citius, aliorum vo difficilius.

obſervat quod de Theorea cerebri dictum: anima
agit in obj in quanꝫ repræat obj, ſed in obj exter-
no agere non pt ſine organo phyſico; ergo hæc vis
et debet habere ſuum organon: ſic ergo imagi-
et habet in cerebro ſuum organon, et hoc detexit
D. Gall in cranio hoīs in parte ſuperiore cerebri
ſupra organon memoriæ et acuminis ingenii, non
procul ab org Theoſophiæ illic detexit partem ce-
rebri, quam vocat organon phantaſiæ: et hoc et
verum eſt quod cnium talium virium org in ſuper-
ori regione cerebri continentur atque vix eſt ulla
ſtas, quæ altius ſe ſe erigat, quamvis phantaſia.
Medio hujus org exerit ſe te imagi, unde quope-
tentius eſt hoc org eo major vis phantaſiæ. Vis itaque
ꝺ medio hujus organi operatur, nam ſi hoc org
fuerit deſtructum, langueſcit imaginaō, et exerce-
re vim ſuam non poteſt.

Ea ipſa vi ſua pt renovare et reproducere oes
intuitus quos antea habuit acquiſitos v. per
ſus inter v. exter, quæ hoō antea vidit v. audivit
oes has repræones reproducere pt et vis illa pro-
quam renovantur eſt vis imaginandi. Non et ſim-
plicem repræonem renovat mens, ſed et compo-
ſitas, ita ac ſi preſentes eſſent illæ res, quas fa-
mus antea.

Vis divina eſt hæc: nam niſi ea competeret
hæc vis et memoria hoō vivens et tp in momento
præſenti ea neſciret ſe antea vidiſſe. Itaque ima
ginaō reproduxit intuitus antea habitos facilius
imagines ſnum externor difficilius ſnum inter-
nor, ſed et intuitus ſnum internor renovare pt,
ſed ſimpliciter novas repræones creare non pt, h. e.
quod obj repræones nunquam habuit de illis nul-
lam habere pt repræonem. ex. gr. Cæcus natus qui
nullum colorem vidit nullam imaginaō habere
poteſt

potest de objectis coloratis. Ita surdus natus nullam conceptum habere pt de harmonia. Itaque imaginatio non pt creare imagines novas sed reproducere et antea habitas, nude componere pt novas repraesentationes.

Imaginatio, instinctus quos habuimus per sua exercere et interne pt renovare et reproducere, sed non unam eademque claritate et facilitate. Deste experientia imaginatio illos objectos imagines pt renovare, quae et objectum nobilior imprimis visus et auditus. Quidquid ergo videmus illud praesumimus clarius repraesentare, ita post visum objectum auditus. Itaque activitas phantasiae major est circa haec objecta. Inde fit ut in somniis nostris in quibus maxime imaginatio functionem reproducantur illa objecta quae pt visus et auditus. In somno hoc somnio sopitus est debilior, itaque reproducit illa objecta, quae facilius reproduci pt.

De coloribus somniat hoc rarissime, et hoc fit ordinarie tunc, quando objectum aliquod externum agit in organa. Objectum et saporis reproducit imaginatio sed raro in statu sano stomachi, sed quando stomachus est valde debilitatus: haec necessitas excitat in ea imaginationem quod ostendit vim imaginandi difficilius posse reproducere. Objectus tactus et reproducit, sed non eadem claritate, qua objecta visus et auditus. Et tunc quando corpus nostrum male affectum est. Itaque gustus, olfactus, tactus et objecta non eadem claritate, sed omnium nobilior tamen claritate reproducit, ut difficulter possimus distinguere ab objectis realibus.

Etiam objecta sunum interna pt reproducere ea. Imaginatio reproducit visiones, statum gratum et ingratum, sed neque haec objecta tam claritate pt reproducere ac objecta visus et auditus.

Quod primum 2um attinet. Activitas imaginationis dependet a diversis causis physicis, unde viriditas claritas, multitudo, et aliae qualitates intuitum

Phantasiae

phantasiae dependent a causis physicis v. moralibus.

Itaque ostendendum est quae sint causae physicae e quibus dependent dictae qualitates.

1mo Activitas major v. minor imaginationis, ita vivacitas v. claritas dependet a bona et perfecta organizatione corporis, imprimis nervorum et cerebri, unde quo perfectior organizatio totius corporis, quo major intensio, sibilitas, et irritabilitas corporis, ita et nervi et sibillae, eo major activitas phantasiae et imagines clariores vividiores, quam veritatem confirmat experientia.

E contra quo imperfectior organizatio, eo minor activitas phantasiae et imagines languidiores, quod etiam experientia confirmat. Ubi itaque organizatio est perfecta, ibi et activitas major, ubi vero imperfecta organizatio, ea debiliores imagines et obscuriores vires. — In Theorica Galliana vidimus, quod functiones ae dependent a substantia cerebri, unde quo perfectior subst. cerebri, eo perfectiores functiones. Ubi vero massa cerebri non habet consistentiam, ibi debiliores et imagines phantasiae.

Porro notare possumus quod huic vi imaginandi in massa cerebri detexit Gall unum organon, quod huic vi est determinatum. Hoc organon non exerit functiones suas non exerit, si massa sit nimis fluida, quo compactior haec massa, eo major functio phantasiae. Hujus organi locus est in superiore regione cerebri, supra theosophiae et infra Benignitatis org. Unde in quibus phantasia est hic conversatio, ibi copiosae, ut in poëtis. Itaque vis phantasiae major v. minor dependet a statu corporis et quidem a bona organizatione.

2o Status corporis dependet a variis causis physicis, quae est medii, quae nervos imprimis organon phan-

phantasiæ vario modo afficiunt, adeoque functio-
nes ejus v. promovent v. deprimunt. Talia media
physica vim phantasiæ excitantia sc: vinum, opi-
um ad breve tempus, cibi copiose nutrientes, et
aromatici. — Inter hæc media sc talia, quæ ad bre-
vissimum tp ipsius excitans vim phantasiæ. Postea
vò debilitant. Talia sc: opium, crematum, Lica-
tus spirituosus Barbarorum: sc, species quod vene-
nos, quæ omnia inordinate excitant vim phanta-
siæ, et simul debilitant.

3o Inter causas physico morales referri possunt
ætates diversæ hominis. Testè enim experientia
in diversis ætatibus hôis diversa est activitas et
intensio phantasiæ. In Infantibus nullum si-
gnum est phantasiæ, substantia enim est flui-
da, apta tp ad sensibilitatem, et forte memo-
riæ organon incipit acquirere consistentiam
sed imaginationis non. Ut in pueris habet jam
consistentiam imaginationis organon, unde
jam pueri canunt, saltant, pingunt; itaque
in his massa cerebri incipit esse compactior
et activitas phantasiæ evolvitur. In juvenili
ætate exerit se vis imaginandi maxime: in
senili autp ætate languescit et evanescit.

4o Activitas imaginationis dependet a tem-
peramentis, quæ sunt: Cholericum, quod sup-
ponit vim magnam, irritabilitatem, et sibi-
litatem omnium nervor, organorumque: un-
de in tali homine major est vis phantasiæ,
quam in aliis. — Sanguineum, supponit ce-
lerem motum sanguinis, vim sanitatis ma-
jorem; unde colligit imagines gratas, sequi
cum illis delectat. Melancholicum occupatur
per naturam imaginibus ingratis et tedio-si-
mo et tyrannicis. Bonicum v. Rusticum ha-
bet is, qui magnam vim habet corporis, sed i-

sed irritabilitas nervor est debilis. Hypocondri-
acum exiguam habet vim, sed magnam sensibi-
litatem. In tali hôe inordinatæ sc imagines.
Frigidum v. Phlegmaticum est in quo et vires
et sibilitas est minima adeoque et activitas.

Hæ sc causæ physicæ, morales sc: educatio
bona, et exercitium bonum; per exercitium e-
nim et educationem bonam organa aã et phan-
tasia reddunter perfectiora.

Quod 5um punctp attinet: Intuitiones imagi-
naõis renovantur sæpe ad voluntatem aã:
sæpe vò præter et contra voluntatem aã: adeoq
in hac functione mentis aã habet se nos
nunquam active, nonnunquam passive: ita-
que spontaneitas locum habet, et nonnun-
quam necessitas.

1o Quod ad voluntatem aã renovantur ima-
ginaõis intuitiones hoc experientia docet;
objecta ex hoc visa possum enarrare, et mihi
fisto eo, itaque hæc est spontaneitas, et imagi-
natio stat sub imperio voluntatis.

2o Præter voluntatem et renovantur imagi-
nes rerum, unde fit, ut nos sæpe reprædenta-
mus imagines talium rer, quas nollemus;
sistunt enim se nobis et sæpe vivide sunt
imagines, licet sint inordinatæ. Fundamen-
tum hujus est in Associatione ideaarum.

3o Sæpe contra voluntatem aã et renovantur
imagines non nullæ ingratæ. Talis status è
ubi certo imagines rerum valde imprimun-
tur menti per vacios affectus. eg. ei qui valde
per terretus est, objectum hujus terroris tota
nonnunquam vi se sistit, ut excutere non pos-
sit. Sæpe itaque tales imagines territant, et
cruciant hôem, quas dispellere non pt, non

nonnunquam per multos aos nos cruciant, quas imagines vocamus Ideas Tyrannicas v. Cruciantes. Tales ideas acquisit sepe hō in diversis morbis, ut st hypochondriacus melancholia.

Quod 4um punctū attinet: Intuitus imaginādi ordinarie st debiliores et obscuriores, quam intuitus sēnonis, h. e. imagines rerum preteritarum nunquam st ita distincte, quam intuitus objector presentium: objectum en, quod modo agit in organa clarius repīento nunc in presenti, quam tunc, quum in organa non agit: quum obj presens est impressio est fortior, dum vō non est presens, tunc impressio est debilior, itaque intuitus imaginādi ordinarie st debiliores, quam sensationis.—

Ast dantur casus in quib imagines Phantasiæ videntur esse fortiores, quam intuitus sēnonis, ut in somnis, in quib objecta quod ita vivide repīantur, tanquam si sobri obj presentiarem presentaremus. Ita et in morbis certa rei imagines ita claræ st, ut etiamsi essent presentes, non tn esse possent vividiores. Causa itaque hujus phænomeni est in nimia tensione nervō et organō Phantasiæ, cujus tensionis caa e vis morbi.—

Sed hoc certi et affectus efficere possunt, ut obj absentia nobis tanquam presentia sistantur. egs. fieri hoc pt in timore.

Sed quomodo homo pt dignoscere imagines Phantasiæ ab intuitibus sensationis?

Intuitus sēnonis secundum alias leges exeuntes, quam imagines Phantasiæ: itaque possumus semper hoc criterio distinguere. Imagines Phantasiæ renovantur secundum leges similitudinis, ordinis, coexistentiæ, et contrariō: sēnō vō has leges non observat, sed intuitus fiunt prouti impressiones fiunt.

Quod 5um punctū attinet: Imaginādi imagines rerum preteritarum auget, v. minuit v. vō eximagine rerum quasdā partes demit, et sine illis repræsentat: vel vō ex quibusdā partibus novam imaginem componit, atque hæc activitas jam non vocatur imaginādi, sed Phantasia, quæ imagines rerum preteritarum non renovare pt: sed duplicare et potest, hinc fingere Gigantes pt. potest et objectum minuere, hinc fingere Pigmeos, pt et obj reppāre sine certis partib, adeoque mutilare, sic Phantasia pt concipere hōem unum oculum in medio frontis: vel vō pt ex diversis partibus componere unam imaginem, sic ergo pt novam imaginem producere, ut equum alatum—. Atque quum hæc facit dicitur fingere, et hæc operatō Phantasiæ dicitur Fictio.

Dii itaque fertilem habet Phantasiam pt diversas, easque novas imagines rerum producere, unde Phantasia est mater productorum elegantiarum.

Phantasia est certa et peculiaris directio vis imaginandi in homine. Phantasia ipsa itā in hōmine est vel voluntaria v. involuntaria h. e. Phantasia operatur in nobis sepe ad voluntatem ā, sepe vō præter et contra voluntatem ā quemadmodum imaginā. Hoc docet experientia.

Phantasia en sepe componit imag, atque tunc dicitur phantasia fingere, hæc fictio aut fit v. ād voluntatē v. præter voluntatem ā.

1= Sepe ād imperium ā produxit diversas imag ad scopum necessarias et utiles, tunc imaginātē st ād voluntatem ā producta.

2= Sed hoc non sper obtinetur; nam sepe fit ut Phantasia producat imag, quas ā non quæsit

quæsit, adeoque tunc producit præter voluntat ădē, egl. sæpe sumus in tali statu, ubi permittimus imagin libero lusui, statim existunt imag pulcræ v. et ingratæ, quas nollemus. 3.) sæpe et contra voluntat h.e. sæpe fingit phantasia tales imag, quæ nos crucient, ut in timore, amore et vehementioni, a quibus nosmet liberare non possumus.
4.) Sit ut phantasia ad voluntat quid ădē operatur, nec tn sit in nostra potestate egl. quum hŏ est in enthysiasmo, tunc phantas operatur et tales producuntur imag, quæ utiles st ad scopum, sed ho imag non tt ad voluntat st producta, sed præter voluntat. Hoc obtinetur in pŏētis. Adeoque in functione phantasiæ multa ab impetu ădē non dependent. — Phantasia est nobilissima functio, quia vis hæc maxime influit in functiones facultatum superiŏr ad sublimia obj contemplanda; influit in Mathesim, Philosophiam, hinc referri possex inter sts superiores mentis, hinc et Gall locum hnic destinarit in superiore regione cerebri.

Hæc vis habet suas perfectiones et imperfectiones h.e. in diversis hŏib diversis modis se exerit, in aliis major est intensio, in aliis minor, quæ dicitur et imperfectio. Hinc gradus et intensionis et nătă st diversa. Nnă datæ possumus per năam edoctionem. Phant et imag est prompta, si illa facile producat imagines quib indiget, itaque consistit in facilitate producendi imag egl. In pŏēta prompta est phant si facile confingere possit ad quamlibet occasionem

occasionem versus — ita in pictore et aliis, qui facile possunt producere et componere aliquid. Oppos. Difficilis ē si magno negotio possit quis imag necessarias producere. Mobilis est, si quis e serie certæ imag facile se te eximere possit, et in seriem aliæ ideas collocare pt. Talem habuit Sakkespieer. M. Hæc perfectio non ē nimis necessaria — supponit inconstt. Fortis est si clare et vivide sint imag producta. Talem habuit Rousseau. Genii et pŏētici et pictores fortem debent habere phantt. Opponit hnic Debilis, qua ē si imag producta sint obscura. Vivida est, si inter vividitatis vehementer affici ant hŏem. Hæc perfectio debet propria esse oratoribus qui persvadere debent. Opponit. Frigida quæ nullam producit mutătionem. Productiva quæ novas imag produxit et fingit quod novum est. M. per novas imag non st intelligenda quæ antea in sibus non fuerint, sed tales imagines, quæ ăt partes fuerunt antea in sibi in imaginătione. egl. Homeri imagin fuit productiva, talis phantasia audit et originalis. Talis fuit Sakkespieero et Homero. Sterilis est in illo hŏne qui ad scopum suum sufficientes imag facile pt producere. Talem habent boni pŏētæ, qui copiosas imag facile possunt producere ad scopum suum. Opp. Sterilis si magno labore pt producere. Pulcra, quæ occupat se feliciter pt cum imag pulcris et elegantibus. Talis est antiqui oris Anacreon, et recentioris Gezner. Inter Ungaros Csokonai facile potuere imag pulcras, elegantes et năales producere. Opponit Fera, talem habuit Bürger teritant eny hŏem versus ejus — Talem habens pŏētæ obscœni.

Luxuriam

luxurians quando illa in hoc est extraordina-
rie fortis, et vivida, quando inflammatur et
incalescit: hoc phantasia excitat in hoīgma-
gnos affectus, passiones, inclinaōnes, eg. Pa-
triotismum v. alias magnas virtutes. Oēs vi-
res in hoc statu engruntur atque excitantur,
hoc producit stupendos effectus: hinc in pa-
ētis in hoc statu extraordinario modo ope-
ratus phantasia. Hicce status hōis vocatur
Entysiasmus. In hoc gradu phantasia non
excedit leges probabilitatis, sed est sub im-
perio voluntatis, et continet se se inter leg.
probabilitatis. adeog in hoc statu phantasia
quamvis fingat extraordinaria, tn non exce-
dit leges. Talem phant. cupiunt poētæ, Oratores.

Exorbitans, hoc plus signif. quam luxurians.
exorbitans est, quando v. in fictione v. in aliis
operaōnib. leges probabilitatis transcendit,
fales imag fingit, quæ combinari non possunt.
eg. quando phantasia tā vi se sedent, ut
hoc videatur sibi videre miracula, v. hō com-
binet repugnantia, hicce status hōis non
est Entysiasmus, sed phanatismus, qui gra-
dus proxime accedit ad delirium. Hic gradus
phantasiæ est imperfectio, nam est ultra
extremum punctum, ita ut si intensio pha-
eat ad majus, hō insanit revera. Ta-
lem imag vocamus corruptam. Tales
sī Visionarii, Hypocondriaci. Hæc phant.
dicitur Monstrosa, quæ respicit phantastæ,
buisve pictor ib atque poētis, fingit atque
combinat imagines, quib nullum objec-
les respondes, et quæ leges probabilitatis
excedet

excedit. Talem habuit Lokkesmier.

Observaōnes quæd de imagin et phantasia.

1o Vis imagin concurrit ad oēs fere operaōnes
et ad instinctus, ita ut sine adjutorio imag tota-
lem perceptionem obj hō habere non possit,
nam dum hō obj visus reptare vult, eg. totam
arborem sine adjutorio imag de arbore reptaōnem
totalem habere non pt, quia oculi totam ar-
borem reptare non pt, sed successive th sibi di-
rigit primum oculum ad unam partem et
ab inde ad alias partes arboris, itaq totalem
perceptionem, ut habere possit hō ad id requi-
ritur Imaginaō: hoc valet de reptaōib objum
visuum. Concurrit imag et ad Jud est ad ratio-
cin, nam abstractio sine imag fieri non pt
itaque imag est insignis facultas mentis.

2o Vis imagin restricta est ad certum spati-
um et tpus: sibi hō ea quæ sibi observavit
in uno momento simpliciter reptare non pt,
sed obj concluso a th ad certum tpus et spatium.
Ea, quæ tpore recentiora sī facilius pt imag
reproducere, quæ vō sī remotiora obscurius,
exceptis illis casib, quæ quidē pridem vidimus,
sed pridem renovavimus. Caā hujus phæno-
meni est crebra repetitio, sed ordinaria, quæ
proximiora sī facilius possumus reproducere.

3o Intuitiones sīaōnis debilitant vim Ima-
ginandi, quando multa obj feriunt sīes,
maginaō libere occupari non pt, quia av-
cans attentionem. Inde fit ut vis imagi-
nandi augeatur in locis solitariis, in silen-
tio, noctu es in somnis. Inde in somnis phan-
tasia excitat sīaōnes gratas et ingratas,
quia phantasia non turbatur per impressio-
nem.

4o Affe

4° Affectus forti vehementius excitans vim imaginandi, et augent intensionem Phantasiæ ex. gr. Amor, timor, sed non in extremo gradu. Hoc est præterea, quia affectus exercent magnam vim in viscera organa ædificii.

Unde tota diversitas intensionis, Imaginationis, atque Phantasiæ in hominibus.

De hoc vario modo cogitasunt Platonici, medici, et psychol: Platner, Charnus, & Kant, et alii hanc diversitatem volebant explicare ex quantitate atq ex qualitate Spirituum animalium v. vi ex quatte et qualitate fluidi nervei, scilicet: ubi major quantitas fluidi nervei, ibi major quantitas Phantasiæ, ubi vi minor, ibi debilior vis Imaginandi.

Duo subtilius & fluidum nerveum, et quo majori elasticitate gaudet eo major vis intensionis et activitas Phantasiæ et Imag. est vice versa

2° Alii vi non ex hac quantitate et qualitate diversitate, sed ex alio attributo explicabant majorem v. minorem activitatem Phantasiæ et Imag. scil. ex majori v. minori mobilitate nervorum atque fibrillæ, h. e. quo major est mobilitas eo major intensio Imag. et Phantasiæ. Inde explicabant, quod ungviculus ungues ut eo major sit intensio Imag. atque Phantasiæ, et ut excitemus spiritus.

3° Alii deducebant ex majori v. minori rigiditate et laxitate fibrillæ atque nervi, nimia rigiditas nervi impedit intensionem Imag. et Phant, ita et nimia laxitas: sic ergo in quibus Phantasia est nimis languida, fibræ v. sit nimis rigidæ v. nimis laxæ.

In his

In his suppositis est aliquid veri in quantum Imag. et Phant. dependet a cæteris physicis, sed num una v. alia suppositio sufficiat ad id demonstrandum; nulli Philosophi demonstrarunt.

4° Alia suppositio Doctor Gall dicit: quelibet vis animæ se ipsa exserit, visibiliter se exercere debet nisi se ipsa exerit, visibiliter se exercere debet medio certæ rei, adeoque quelibet vis ad exercere debet se medio organi, ergo et vis Phant. ea sic exercere se debet medio organi, hoc organ. posuit in cerebro. Ergo et vis Phant. et Imag. dependet a perfectione hujus organi, quo perfectius est hoc organon, eo major activitas Phantasiæ, sed in quo consistat perfectio hujus organi demonstrare non potuit. Forte eo perfectius est quo major subtilitas v. elasticitas nervi atque fibræ, v. quo major mobilitas &

De Memoria.

Imag. et Memoria sibi valde affines: nam functio utriusque consistit in renovatione repræsentationum antehabitarum.

Quid Memoria est in quo differt ab Imaginatione?

Memoria est illa facultas mentis, qua hoc ideas antea habitas reproducit atque recognoscit, pro iisdem quæ fuerunt antea. Sic ergo si ideam aliquam quam antea acquisiveram revocare in mentem possum, tunc reproduco, et si agnoscam ideam hac reproductam eandem eque ac fuit antea tunc recognosco. Ex his duabus functionibus constat memoria.

Hoc præstat et Imag. nam ea reproducimus et recognoscimus id eas.

In quo ergo differt Imaginatio a Memoria?

Criterium distinctivum quod debet, nam sæpe

contra

contend imus Imag cum Memoria, criteria quib
distinguere possimus st duo.

1m = Quod imaginaõ ideas antea habitas renovat, sed non semper eadẽ quatte, sed diversa forma et sape diverso ordine. Memoria võ ideas antea habitas eadẽ quatte, qualitate forma et ordine reproducit et recognoscit. Sic ergo Memoria nunquam fingit, neque quattem, neque qualitatem mutat, sed reddit ea ea antea habitas eadẽ quatte, qualitq, qua antea habuimus.

2m = Imaginaõ ponit sibi pro obj unius imag rei sẽualium instinctus et circa illas occupatur. Memoria võ non ẽt imagines sẽualium rerum, sed ẽt nõnes abstractas, adeoque plus praestat Memoria, quam Imaginaõ.

Itaque quidqd antea fuit in mente via st obj memorie, illa reproducit et recognoscit. Unde hec facultas est valde necessaria, nam instinctus atque nõnes facile obscurantur, nisi memoria retineret hõ frustra acquireret sibi rationes et nõnes, nam nihil posset sine.

Positis his duob criteriis ppne 2o quaeritur: Num memoria pertineat inter superiores facultates? Memoria ea obj ẽt et nõnes et veritates altiores, at in possumus referre inter sẽtes inferiores, nam in functione Memorie habet aã se magis passive, quam active, in negotio reproductionis, habet se magis passive. Preterea dependet a multis aĩj physicis.

Porro quamvis memoria occupatur cum veritatib altioribus, occupatur in ẽt in quantq reproducit, et sepe reproducit ita, ut sit preter et contra voluntat aã. Ergo referimus inter inferiores sẽtes. Sẽtãs hoc communicẽ et cum brutis.

Notandũ de Memoria: quamvis pertineat inter facultates superiores non est mera receptivitas, sed est et spontaneitas. In Memoria est et vis reproductiva recognoscendi et reminiscendi.

Memoria ut vidimus duas habet functiones: reproductionem idearum et recognitionem. Per reproductionem ideae renovantur; per recognitionem võ agnoscuntur pro iis qae fuere antea, atque in duabus his functionibus consistit vis memoriae. Reproductio sola memoria esse non posset, nam frustra reproducimus, si ideas eadẽ esse non agnoscamus; adeoque et recognitio requiritur.

Recognitionis jam actus dẽ fieri in aã, actus enim hic supponit conscientiam nostri et perceptionem identitatis; conscientia võ locum habet in aã, sedes ergo recognitionis est in aã ipsa. Sed quanq conferant ad recognitionem nervi et fibrae hoc nos determinare õnem possumus, nam sine motu nervorum nullus esse pẽt actus nervorum.

Reproductio iterum est experientia est duplex: involuntaria dum quaedam ideae reproducuntur praeter et nonnulla contra voluntatem aã: egõ: Hii velille versus ex Horatio recurrit absque eo ut vellem renovari; adeoque hoc fit praeter voluntatem aã.

Voluntaria est, quando nos adhibita industria nitimur certas ideas in mentem reproducere egõ. Qui heri didicit aliquid, et hodie velit reproducere, nititur renovare, adeoque reproductio haec est voluntaria.

Caã jam reproductioni involuntariae est in organis nostris, in mechanismo organo, in usu fibrarum, atque nervorum.

Haec

Hæc activitas aut nervorum est lusus fibræ dependet a câis physicis, quæ nervos et fibras in motum solent agere.

Præstantissimi Physiologi Bonnetus, Vicq. chasd affirmant de functione memoriæ: quod dum ideæ quod reproducuntur, tunc fibræ et nervi debens in illum motum constitui, in quo erant tunc, quando prima vice impressæ sunt menti ideæ hæ: quoties ergo idea reproducitur, toties debent fibræ concitari in illum motum, in quo erant tunc, quando prima vice impressa fuerat. Et Mechanicej ausem causis fieri pt, quod fibræ et nervi recipere possunt illum motum, qui fuerat occasione primæ impressionis.

Câ reproductionis voluntariæ est in actu vitate ipsius âæ; nam ideæ obliteratæ reminiscuntur si modo homo nitatur reproducere, quamvis sæpe difficili negotio.

Sed âa ô immediate pt reproducere, nam si immediate reproduceret tunc occasiones non deberent reproduci, sed idea ipsa.-

Verum reproduxit adhibitis certis mediis, quæ st associationes ideæ, sal vês nostræ ideæ st conjunctæ et associatæ secundum leges similitudinis, coexistentiæ ordinis et contrariorum, ergo quoties âa vult reproducere ideam aliquam obscuram, quærere solet talem ideam, quæ fuit in serie cum idea mea, v. fuit hanc similis, et tunc reproducitur idea mea.

De diversis speciebus memoriæ.

Antiquiores phi distinxerunt memoriam in realem et Verbalem. Gall ponit 6 species, quarum nos 4. notabimus.

1o Memoria realis qua hô ideas combinatas eâ serie et ordine reproducere valet, qua erant in mente ejus qui deductionem aliquam historicam explicare valet, habet memoriam realem.

Doctor Gall memoriam realem constituit in medio organo sôriorum, adeoque supra radicem nasi inter duo supercilia. Organa sôria, quasi duplicia st in vicinia depositorii hujus, ut hæc organa acquirant ideas, et deportant in depositorium hoc.

2o Memoria localis, qua hô loca spatia determinata facile reproducit ejus. qui deposuit aliquid alicubi, et facile reproducit locum, habet memoriam localem. Qui ergo insigniter gaudet hac facultate felicissimi in retinendis et reproducendis locis — hac fltate ejusque indigent Mechanici.

Huic memoriæ locali assignatur org quod è in vicinia memoriæ localis, ubi duo supercilia convergunt, ad radicem nasi ossis, ut hoc D. Gall detexit. hæc org st duplicia.

3o Mem Verbalis, qua è illa functio Memoriæ, qua quis nna et verba facile retinere, reproducere et recognoscere valet. Qui hac fltê insigniter gaudent felices st in retinendis et reprod nominibus propriis et in addiscendis linguis. Org hujus fltis è in cavitate oculor, unum in una, alud in alia parte. Tales hôes qui magno gradu possident hanc fltem habent bulbum oculi expressum, atque hoc è signum bonæ memoriæ, quod effect convexitas. Hac fltate indigens imprimis Historici. -

4o Mem Personar qui hac gaudent memoria in insigni gradu felices st in recognoscendis personis individuis - facile recognoscunt hôes dum non vos.

Sunt hoes

sunt hoēs in quib adeo in magno gradu adest hoc ſtāt, ut hoēs ab 30 āis non viſos, et mutatos in ſuis exteris ſtatim recognoſcant. Multi ſt et tales, qui hoēs quos nunqm viderunt niſi ſtt, consanguineos eor ex ſimilitudine deprehendunt eos consanguineos eor eſſe. Org hujus ſtūs eſt in cavitate oculor ſtatim infra org mem localis, ubi ē convexitas reperitur, ſi quid in inſigni gradu adſit hoc ſimetio memoriæ - Mem. Sonor et Color nos omittimus

Hæ Species a se invicem ſt independentes: h:e: una Species in aliquo hoē pt eſſe in inſigni gradu alia vō non. Imo tolle ex perientia una functio memoriæ debilitatur v. impeditur et alia species manent illæſa, egi unus amittit mem localem, ſed tn hz memor realem, unde hæ species dicuntur independentes, nam ſi independentes non eſſent, ita una Specie debilitata alia et debilitarentur. egi. cum ætate ſæpe mem personar hoēm deſerit, v. ſpūe mem verbalis attamen manet mem realis. Et his obſeruo concluſio naturalis eſt, quod functio mem a se invicem ſint independentes, et ſic non ſine fto dicitur memor in hac ſpecie.

De perfectionib et Imperfectionibus.

Eſſe experientia diverſi ſt gradi intenſionis vis hujus. unde in uno hoē perfectior eſt mem quam in alio ex diverſis cāis. 1° Mem eſt Nāalis in quanto hz fōtum in nāali conſtitutione capitis, nervor, fibrar egi qui bonam hz mem ſine exercitio, hz mem nāalem. 2° Artificialis ſi illa uſu atque exercitio aucta et firmata ſit, egi. qui bono exercitio reddit memoriam mem felicioꝛem, ille hz mem artificialē. Et utique artibus quibusdā memoria felicior et perfectior reddi potest. egi. Vir quidā Gallus docens privatim invenit modum, quo pueros facilius informare pt, quam aliis ōibz modis ante hac. Vir hicce Fenegel vocatur: atque hunc modum probavit cum 11 pueris, quos ipſe inſtruxerat. Quos ita ad ſeriem Imperator a Julio Cæſare usque ad Conſtantinum Mag enumerare valebat ſine hæſitatione.

Alter puer 11 āor poterat promtiſſime 5 nōrs cum 5 aliis ex tpore ſine vitio multiplicare h. e. et multiplicandus et multor ex 5 notis conſtabat, quod oſtendit perfectionem Memoriæ numeror.

Alter 10 āor poterat ſecundū ſyſthema plantæ explicare quamcunque plantam ubi ſtq reperiatur hæc planta, in quo capite, qua ſectione.

Alter 11 āor poterat caput eſt quamlibet māam recitare, quæ retinebatur in Jure Codicii. Sed quo ſit arte hæc perfecit, illud nemini revelavit. Hæc ars audit ars Mnemonica. Non eſt itaque negandū poſſibilem eſſe artem, qua memoria perfectior reddi poſſit.

De perfectionibus et imperfectionibus.

Jam Artif quam nāalis memoria pt eſſe Facilis, facilisq illa mem, quæ facile recipit ideas, reproducit et recognoſcit ex. egi. ſpūe aliquis audit unam ideam et illam ſtatim retinet, qui vō pluribus vicibus v. audire v. legere debet māam aliquam ut illam retineat habet mem Difficilem. quæ est imperfecta. Facilis as vō perfecta.

2.) Artif. Tenacitas Tenax Mem eſt, quæ ideas menti impreſſas diutius retinere pt h. e. poſt longum tpus etre produce et recognoſcere pt ideas, adeoque eſt quaſi depoſitorium, in quo deponuntur ideæ et conſervantur. Huic opponitur Labilitas, quæ est tunc qdo ideæ elabuntur, ita ut hoō ideas neque reproducere neque recognoſcere valeat, vocatur et Obliviositas.

3.) Artif. Fidelitas mem, eſt fidelis qua quis ideas antea habitas cad claritate, diſtinctione et ſine commixtione cum aliis ſimilibus reddere potest itaque non confundit et non permutat

cum aliis

cum aliis, sed ista plane reddit us menti impreferat.
Huic opponitur Infidelitas- Infidelis est mem, qua eas
ideas cum claritate et distinctione reprōz et recog
scere non pt, sed confundit cum aliis ideis v. simple
citer reddere non pt. Fidelitas dicitur et accuratō v. preci
4h Magnitudo- magna mem respicit multitudinem
deaz, quam memoria recipere et retinere valet. Quo qui
ergo plures ideas retinere pt eo majorem ht memor
iam- itaque extensionem habet magnam, egl. Leib
tzii memoria fuit magna quoad ōes disciplinas
retinebas et ideas hoterogeneas multas. Opponitur
Debilitas et Infirmitas, que exiguas th ideas pt reh
nere et reproducere.
5) Affect. Mem Stupenda h.e. extraordinarie magnam
moria audis Stupenda hec rara est. Tamen exempl
hujus et th- Mem dicitur adhuc mediocris, bona m
lior- Hoc de perfectionibus.

De cāis bonæ memoriæ.

Bonitas memoriæ dependet a multis cāis Phys
cis- quas ppūs sunt:
1o Bona constitūo atque organizaō corporis est in ta
li corpore constitūo imprimis organi memoriæ.
Quo melius est perfectius th hoc organa organizata
eo major intensio et activitas memoriæ, in quib
vō hæc organa defectu laborant debilis est memoriæ
Hinc fit, quod cāe quaz ad tempus augeant, alie vō
debilitent functionem memoriæ. si bona c'itaque
constitūo org Memoriæ, memoria est bona et vice
versa.
2a cāa Bonum exercitium proutiez membra
corporis, adeoque vires corporis bono exercitio firma
tur, roborantur ut vires manuum pedum &c, sic
bono exercitio organa memoriæ reddentur perfe
ctiora, et possunt producere diversas flūes, adeoque
memoria firmatur. Hinc qui bonam habere
vult memoriam sapius repetere dt- Non th sed
ōes Physiologi conveniunt in eo, quod activitas
et intensio corporis dependet ab exercitio fibra
rum in digitis, in manib, in pedibus, &c. Sic

65

& sic exercitium reddit memoriam te
naciorem et fideliorem. - Sed exercitium
memoriæ dependet a cāusis bonis, nam si
multis objectis onerentur memoria debili
tantur vires memoriæ, quemadmodū et a
liæ vires corporis destruuntur per nimi
am laborem Physicæ.
3. Vis prima impressionis quidquid est
ens novum, primum et extraordinarium ta
lis attentionem et promptiorem facit im
pressionem et perconsequens fideliz reti
nētur. Hinc res quas primus vidimus, que
dā nova diutius conservantur in nobis.
Hinc illæ scenæ quæ validam fecerunt
impressionem diutius reminiscimur.
Hinc affectus et passiones, ut amor, ti
mor, metus &c diutius reservantur.
4. Quidquid nos amamus, cupimus, deside
ramus illud diutius et faciliz retine
mus, quam id ad quod indifferenter sumus.
egl. qui certas res cupis illas recipit et
retinet quam primum audit, qui vō indif
ferens est ille frustra frequenter et proclivius.
5. alia cāa Associatio ideæ certæ. si scilz nos
ideas quas retinere volumus associamus
certis ideis, quæ nobis dā familiares, hinc
quoties illa idea familiaris reproducitur,
reproducuntur et ideæ rei.
6. alia cāa Ordo scilz si nos certas ideas
in nāalem ordinem redigimus et ita
menti imprimimus, ita illæ ideæ faci
liz reproducuntur - illæ vō in quib nul
la est series difficiliz reproducuntur.

De arte

De arte Mnemonica

vidimus quasdam tales artes, quæ memoriam fir-
mare, hinc itaque adhuc aliquid.

Nonnulli physicis et mediis probare fir-
mare memoriam atque hoc non est absur-
dum - dantur enim talia media, quæ firmant
memoriam. Talia media ait Helvetius apud Vic-
chardum, sed talia media ad id valent
ut memoriam debilitatam firment, sed
memoriam nativam firmare non possunt.

De associatione Idearum.

Sensibus, Imaginatione atque acquirimus
diversas repræsentationes quas termino antiquo-
rum vocamus ideas ex his efformat Intel-
lectus alias adhuc ideas, quas vocamus no-
tiones. Has ideas memoria reproducit et re-
cognoscit - sed hæ ideæ sociales et intellectua-
les non fiunt in hoc in solatio, sed fit inter se
variis modis connexæ, ita quidem, ut una exci-
tata reproducat aliam ideam. et hoc attribu-
itur ideæ quatenus idea una excitata ali-
am excitat, vocatur associatio ideæ a Locke
Lockio nam hujus associationis idearum
mentio fit et apud antiquos, ut in scriptis
Aristotelis et aliis, at ii nam et leges asso-
ciationis ideas accuratius investigavit Loc-
kius ante 100 circiter aos et huic attribu-
to ideæ dedit nomen associationis idearum.

Inter associationem ideas et attractionem
corporum magna est similitudo, namque
admodum corpora attrahunt se invicem, ita
et ideæ similes se attrahunt et excitant
unde

unde vocari possit attractio idearum.

Ut itaque hanc rem accuratius in-
vestigemus 4or puncta notanda sunt:
1o Investigabimus facta ex quibus constat dari
associationem ideas.
2o Regulas et leges secundum quas associan-
tur in nobis ideæ.
3o Ex his legibus tentabimus explicare phæ-
nomena Psychologica diversa. 4o Inquiremus in causam
associationis idearum.

Quod 1um punctum attinet: Num ideæ nostræ et
associatæ; ita ut una excitata reproducatur:
num hoc verum sit.

Hoc verum esse docent plurima facta, nam
1o si attendamus ad ordinem et successum repræ-
sentationum nostrarum reprehendimus in iis casibus
in quibus nullam ideam quærimus, si mentem
libero lusui permittamus, reprehendimus
nam ideam, quæ sponte quasi vita voluntate
ad reproducitur, post se trahere aliam, et repro-
ducere absque eo, ut vellemus, et in his casibus
sæpe abrupte nos certa series ideæ tanquam
torrens aliquis, ita ut demum nesciamus, quo
mens nostra pervenerit ad hanc ideam, quæ
idea cum prioribus nullum nexum videtur
habere. Hic sponte quidem succedunt ideæ, sed
una trahit aliam post se, ergo si quis mentem
libero lusui permittat, ad tales pervenit
ideas, quæ nullum habent nexum cum prio-
ribus.
2o Observare possumus nos hoc in illis et ca-
sibus, ubi mentem ad certum scopum dirigi-
mus, et conamur ideas in certum ordinem

ordinem redigese, et in his si attendamus ad
successionem deprehendimus quod sepe idea
tales succedunt, quas non quesivimus, imo et
tales, quas simpliciter nollemus, ege qui so-
monem aliquem confiere vult, ei in hac me-
ditaõne et idee heterogenee, quas nolles suc-
cedunt. Itaque ubi nos ex scopo volumus
certas ideas in ordinem redigese, in talib
et casibus adest assõ ideas, que excitet ta-
les ideas, quas nollemus. Hec duo facta
extendunt se se ad ões functiones aã.

Sed queritur: Num hæ ideæ sine õi fundo
sint inter se associatæ? an vẽ hæc associaõ
sub sit certis legibus? quod est 2um punctum.

Ad hoc notand: quod associaõ idear non
sit sine certis legibus, hoc docent facta Psy-
chologica, nam siquis in memoriam repro-
ducere velit, scenam aliquam vitæ suæ et
fiere non pt, ut alias et ideas, inter quas
tunc fuit non reproducat. Itaque associatio
non dependet a nostro arbitrio, sed hujus
fundamentum debet esse in nãa nostra, et
a nobis independens est idear successio. —

Sed an sine eã successus idee et quies-
cas? Ad hanc quæstionem investigandam re-
currendum ad observãones de ideis nostris. Sili
si attendamus ad successionem idear nostrar
et si successiõ investigamus, reprehendimus
nexum aliquem secundũ quem idee nostre
renovantur, et hoc clarum est ubi in sano

Statu

statu corporis renovantur certæ idee, nam quum
nos certas ideas volumus in ordinem redigere de-
prehendimus excitari ideas similes, inde fit, quod
et in somnis reperiatur, es sit aliquis nexus in
ideis, imo et in hõib mente turbatis nãalem or-
dinem idear quid non sed certam ti legem obs-
vas Intellectus, quæ leges vocantur associationes
ideal: Hutsmannus &c. 9 tales leges recenset, sed
ões he ad 4or leges redui possunt, secundũ quas
associantur ões nostræ idea sũales et intelle-
ctuales —. 1a Lex similitudinis. 2. Lex coëxistõn-
tiæ. 3a Lex ordinis et hæc tres sũ secundũ quas fit
associatio idear adjungitur his 4a Lex contrario-
rum.

1a Lex similitudinis, cujus tus est: ideæ quæ
similitudĩ hũs inter se associantur, h. e. una
excitata excitat aliam similem. similitudo
pme respicit reprãones objectõ. Veritas hu-
jus legis constat ex experientia 1o et in ideis
sensualib ubi idee similes excitantur, inde
fit quod Physiognomia similis excitat aliam
similem. Hæc similitudo pt constare in colo-
ribus magnitudine v. forma atque in alijs qua-
litatibus.

2a Vis hujus non tt ad ipsos intuitus et reprã-
nes sũales se extendit, sed et ad ideas abstra-
etas ubi aliqua similitudo reperitur, quæ
similitudo excitat ideas similes. Inde
fit quod idea fortitudinis excitat ideam
audaciæ ita et idea pietatis alia virtu-
tum ideam; sic idea claritatis alias ide-
as innocentiæ. Sic ergo vis hujus legis
exeit se non tt ad ideas sũales, sed et
ad abstractas.

3a Si

3ª si similitudo sit non immediata, sed media-
ta h.e. similis cum tertia sit, ita ut excitan-
tur ideæ similes. ego idea generis excitat i-
deam speciei, unde fit quod idea alij exci-
tat ideam hōis v. bruti tanqm speciei: ita
idea floris, ideam rosæ vel Lilii.

Lex similitudinis itaq; ad hæc 3ª se ex-
tendit et magnam utique habet extensio-
nem unde multa phænomena explicari possunt.

Multi psychologi ostenderunt originem
metaphoræ & allegoriæ hinc deductam esse,
multa enim objecta non habuerunt quo no-
mine exprimerentur, itaque nomina simili-
um rerum transtulerunt ad objecta similia
exprimenda, sic cacumen montis dixere ca-
put montis.

2ª Lex coëxistentiæ sonus hujus legis è: ideæ
quæ aliquando erant quomodocunque mo-
atque ratione associatæ et conjunctæ associan-
tur, h.e. una reproducta excitat alias mul-
tas tales conjunctas ideas, certa enim ideæ v.
sub idem tpus v. inter easdē circumstantias
acquisitæ semet invicem excitant. Hinc
sunt esse hujus legis varia phænomena do-
cent. Inde fit quod ego hesi v. antea æstate vi-
di plura objecta, quæ impressionem fecerunt in
me, si aliqua idea ex iis renovetur, renovan-
tur et reproducuntur cætera etiam, quas inter ea-
dem circumstantias acquisivi. Ideæ itaque
nostræ non sunt Isolatæ, sed variis modis con-
junctæ et combinatæ, ego. idea signi conjun-
cta est cum idea rei signatæ; sit idea ignis
excitat ideam ignis. Inde fit, quod nos
nos multot hōum cogitationes intelligimus et
per certos motus manuum, oris v. et pedum.
sic ex vultu affectus interiores cognoscimus.
Quia aut affectus conjuncti sē cum cāis, hinc
et ex effectibus concludi ad cām h.e. ad ideam
cāe. Hæc lex itaque ad plurima phænomena
se extendit et forte extensionem hī maxi-
mam.

3ª Lex ordinis. Sonus hujus est. Ideæ, quæ ali-
quando antea in certum ordinem et seriem
erant redactæ v. a nobis v. ab aliis et sic nobis
impressæ fuere associantes, h.e. una excitata
alias et in hoc ordine existentes excitat.
Non è in nostra potestate, ut ideas et ad
voluntatem nostram reproducamus, sed in
potte è et ut ex ideis eligamus et ita menti
imprimamus, porro et efficere possumus, ut
ideas ab alio in ordinem redactas in nostram
mentem reproducamus, itaque si ex hujus una
v. alia producitur excitat alias multas, atque
fortius quis ideas in ordinem redactas impres-
sit menti, eo major vis hujus legis in illo. ego.
qui connexionem aliquam menti imprimit, ei
si una v. alia idea recurrat, alia conjuncta
et excitantur. Hinc qd in operibus ab alio in
ordinem redactis et excitata una idea, reno-
vantur alia et, si quid antea menti aliquoti-
es impressum fuerunt. Ut ego. Mecenas atavis
hi subsistere non possunt sed sequitur edito regi

4ª Lex contrariorum. Sonus hujus est: Ideæ
rerum sibi oppositarum v. contrarior excitanti-
deas rei oppositarum. Quia vō vis hujus in
excitanda idea extendit se ad oppositas ide-
as vocatur Lex contrariorum. Hæc lex et, licet

augustæ

angustior sit ceteris, extendit sē se ad multa phænom. egō Idea libertatis excitat ideam captivitatis idea morbi ideam sanitatis, idea divitiæ ideam paupertatis &c.

De hac lege observare possumus, quod ō habeat ꝑ ꝓpriam et vim quam alia, saltem vērō habet usum et illis ꝑme casibus ubi ideæ ingratæ præsentes excitantur i. dea gratæ – ubi vō gratæ ideæ præsentes ꝑ, raro excitantur ideæ oppositæ h. e. ingratæ, egō idea sanitatis raro excitat ideam morbi, sed morbus excitat ideam sanitatis.

Hinc recensent nonnulli ex legem ꝓpriā, sed hæc lex continetur in lege coëxistentiæ. Itaque ꝑme ꝑ 4. ꝑ legem associationis tres priores hūs maximum usum et extensionem.

Ex his definitionibus associationis ideæ melius intelligere possumus. Itaque per Assoc. ideæ intelligimus illam indolem ideæ nostræ, quatenus mens nostra, secundum certas 4. sibi leges ab una idea sine ōi rationis transit ad alias ideas. Ex hac indole ideæ multa phænomena in Psychologia possumus explicare cōmodius, quam ex alia causa, itaque hæc indoles associationis ideæ est magni momenti ob cōmunem hūc præstantiam, quia hinc explicari possunt multa phænomena in somnijs, in perturbatione &c. hinc explicare possumus consuetudinem, usum, habitum, hinc ex quod eadem idea in diversis hōibus diversas inclinationes et affectiones excitet. sic multa alia phænomena quæ nunc explicari non possunt. Itaque hinc

69

1mo possunt explicari multa phæn. in somnijs hūs egō. qui fiat qd in somnijs in quibus vis rationandi, et Iudicandi est prepedita maxime, reperiatur nexus nōalis, talis qui præsentia mentis a mente in statu vigiliæ constituta? qui fiat quod in somnijs sæpe videamur recte rationari, denique qui fiat, quod hō in somnijs cum talibus ideis occupatis, quibus in statu vigiliæ occupatus est et quæ ei ꝑ familiares.

2do Quod in somnijs sit nexus: hoc explicari ꝑ ex lege ordinis et coëxistentiæ, excitata enim una idea excitat secundō legem ordinis et coëxistentiæ alias ideas, quæ cum illa conjuncta fuerant. egō sæpe in somnijs demonstramus aliquid, una enim idea quacunque de causa excitata secundō legem ordinis et coëxistentiæ excitat ideas cum illa conjunctas. Vis judicandi itaque et rationandi non hūs hic locum, sed ideæ secundō legem associationis sponte succedunt.

3tio Quod sæpe in somnijs videamur rationari et judicare, hoc et ex lege coëxistentiæ explicare pt. Vidimus enim qd idea causa excitat ideam effectus, jam sæpe in somnijs occurrit alicujus rei causa, quæ statim excitat ideam effectus, quum hoc investigamus, tunc judicamus et rationamur.

Quod vō in somnijs sæpe mentem illis rebus occupetur, quæ illi ꝑ familiares, hoc et ex lege associationis explicare pt. Nam in statu et vigiliæ ideæ familiares ut observatum, ē facilius excitantur et reproducuntur, sic in statu somnij

somnii et facile excitat phantasiæ idea, qua mens occupari incipit et ex pertotam no-
etem occupatur.

2o Status insaniæ v. perturbatæ mentis. In hoc statu ex assoc. idear multa phænom. post mus explicari. 1o Qui fiat, quod sæpe pa-
re turbati s. h. e. in statu insaniæ: ordine vide-
antur colligere et enarrare suas cogitatio-
es. Sæpe tales totam demonstrationem long
recitare valent absque ullo titubatione. Hoc
et ex lege ord. et coëxist. explicari pt. Nam-
una idea excitata excitat ideas alias cum
illa concatenatas et in ord. redactas. Hinc
fit quod sæpe multi tales mente perturba-
ti vitæ suæ scenam aliquam recitare vi-
deant v. et totam aliqm demonstr. reddere
possunt. 2o. Hi et hinc certa intervalla tem-
da, in quib. clare recurrunt ideæ.

3o Vis memoriæ et hinc explicari pt. Sem-
per enim quod hoc infinitas nullas ideas
sine hæsitatione recitare valet exgl. pastor
concionem aliqm. Jam qui hoc fieri possit q.
hoc per tres quatuorve horas sine hæsitatio-
ne narrare possint res in ord. redactas et
elaboratas. Hoc explicari pt ex lege coëxist.
notandum enim est quod ideæ in ord. redactæ fa-
cile sibi invicem succedunt, et si jam intel-
lectus ex, et vis jud. accedat, possibilitas hu-
jus phænomeni, maxime vo memoriæ rea-
lis explicari pt.

4o Vis consuetudinis una atque habitus
et hinc explicari pt. Quæritur igitur, unde
tã vis consuetudinis? Consuetudo
acquiritur per crebram repetitionem rei v.
actionis; inde fit quod quoties repetitur ali-
qua actio idea, toties imprimitur menti eo-
rdine et facilius reddeuntur, facilius vo, una
excitata, spe excitantur sine attentione.
Imo et sæpe volentibus v. nolentibus et redeunt, imo
et sæpe contra voluntatem, unde et sæpe dicuntur ideæ
tyrannicæ exgl. In quæstu facilitas acquiritur per
consuetud. ita et in scribendo v. instrumento musico,
tã facilitas acquiritur, ut et sine attentione per-
agant manus officium suum.

5o Vis præconceptarum opinionum v. præjudicia
opiniones enim illæ, quas in puericia menti impri-
mis a puericia sæpius recurrunt et toties menti
imprimuntur et adeo facilius reddeuntur ut ad
quamvis occasionem magna vividitate recur-
rant et pro veris appareant, licet revera falsæ
sint. Hæ opiniones præconceptæ, ita efficaces sũ
in nobis ut et quum intellectus maximum robur
acquirit, vix debellare possimus has falsas præcon-
ceptas opiniones.

6o Hinc explicare pt: Cur fiat quod una eadq vox v.
idea diversos producat effectus et diversas passiones
inclinationesque excitet in diversis hominibus.
exgl. una eadq idea in homine A. hilaritatem excitat,
in alio D. tristitiam, in tertio C. timorem, in quarto
D. pudorem, in 5o E. audaciam &c. Hoc ita explicare
pt, quod una eadq idea in uno hinc conjuncta possit
esse cum idea jucunda, quæ hilaritatem excitat, exgl.
Ebrium idea Cauponis ad hilaritatem excitat, sed eadq idea
Cauponis a limine qui dã pecuniam, tristitiam.
Ita et idea insurrectionis in timido terribiles ideas
v. timorem, in audaci ideam laudis et gloriæ, auda-
ciam.

7o Vis

71

4to Vis artium elegantiol, musices, picturæ, oratoriæ
hinc melodiæ tristes, ad tristitiam nos componunt,
aliæ vò ad hilla- Ita si orator tales excitare pt ideas,
quæ conjunctæ ⁊ cum ideis nostris dominantibus,
pervadet et duxit auditores ad finem finem. Hinc
poëtæ nationales maximum spec habuerunt vim,
excitarunt eas ideas natales, quæ gratæ solent esse.
4um Punct. De cãis hab legum Scil, qui fiat, quod una
idea excitata aliam excitet, v. qui fiat, quod mens
nostra sponte sua sine vi rãonis ex una idea fa-
le transeat ad alias ideas?
Cãam hujus phænom multi quæsiverunt psychol.
Nonnulli quæsiverunt in ipso cerebro et in fibrillis,
ex quib constat cerebrum: quæ fibrillæ congeries
constituit cerebrum: ses hinc voluerunt explicare
cãam associatæ ideas. Præprimis Bonnetus, Con-
diliach et alii tentarunt explicare ex motu fibril-
lar Scil. Bonnetus, sic opinabatur, quod quotiès idea
quæ excitatur totiès cum hac præsentia fibrilla
respondens huic ideæ in motu est, ita ut nulla idea
pt esse sine motu fibrillæ, jam multæ tales ⁊ ideæ
quæ ⁊ conjunctæ, unde si una excitetur, hæc excitat
motum in fibrilla sibi respondente, hæc fibrilla iter
in alia connexa et sic porro. Sic explicuit et Condil-
lac et Platner exigua rãum diversitate. Itaque hæc
explicãs est Physica et Mechanica.
Ex hac hypothesi duæ leges coëxistentiæ et ordinis
commode explicari possunt, nam ideæ, quæ similes
existebant existant aliæ et secum conjunctæ, v.
sub idem tpus v. et inter eadem circumstantias. Ita
et ideæ in ordinem redactæ - adeoque hæ leges pro-
babiliter possunt explicari ex motu fibillarum,
Sed leges similitud et contrarid explicari non possunt,
nam nos simpliciter determinare non possumus, qua-
re una idea excitet aliam oppositam. Unde alii quæ-
sivernt cãam in vi ãe, sed quomodo jam transe-
transeat ãa ex una idea ad aliam hoc explicare non
pt. Quidcunque dicat itaque Bonnetus et Condillach, nos
fatemur hoc nescire, quomodo hoc fiat, ut mens no-
stra ex una idea in aliam transeat. Neque ex mecha-
nismo cerebri hoc explicari pt; nam hoc quidem videmus
quod mens nostra ab una idea Z transeat ad X. hinc
rãone v. propterea quia similis erat v. contraria v. coëxi-
stebat. Sed si quæratur quare transeat ad X non ad alias,
quæ pariter similes erant, hujus et cãam nos expli-
care non possumus. Adeoque nos exiguum scimus
de hac junctione mentis præterquam quod ideæ si-
miles, contrariæ, coëxistentes, et in ord redactæ excitent.

De Statu diversitatis rerum observandi Sitiva.

Scil nobis competit illa Stãs, qua nos ideas res a
se invicem per solam impressionem distinguere va-
lemus et hæc Stãs nobis competens vocatur Stã
diversitatis rerum percipiendi Sitiva pptera Sitiva,
quia per impressionem distinguimus duas res a se invi-
cem - Activitas hujus facultatis ad diversas res ex-
tendit se sc. 1mo Et per hanc Stãm distinguimus nostrum
ego ab alijs rebus externis, sic eg. Puer distinguit se
ab igne, arboribus &c, quia hæ res extra nostrum egoitat
existentes aliam faciunt impressionem, quam no-
strum ego in nobis existens. Sic infans ⁊ diversum
objm in sua egoitate repræt, eg. candelam v. ignem.
2do Imaginationes imag et Phant ab intuitiones Stãs
per hanc Stãm distinguimus h. e. per hanc fac disting-
vimus objecta absentia a præsentib eg. Somnia distin-
guimus a rebus realibus, somnia enim ⁊ absentia, rea-
les vò res præsentes.
3. Diversa objm diversas impressiones excitant et hæc jam
Stãs distinguit has diversas impressiones eg. Ignis aliam
facit impressionem, quam frigus - Stellæ aliam fa-
ciunt quam luna - Sol aliam, quam nox, et has
jam diversas impress hæc Stãs distinguit.

4to Pos

ne præteriti et præsentium repræsentationes a se invicem distinguimus iterum per hanc fltem - sic præterita a futuris - quia præsentia realiter agunt in nos, futura vò ēth in Intell. Hæc fltās est inferior, cujus cāa est, quod hic nos non ope criteriorū abstractorū distinguimus unam rem ab alia, sed per solam impressionū distinguimus diversitatem objector, quæ vò acquiritur per sūs pertinet inter fltes inferiores.

Porro hæc fltās communis est & cum brutis & infantibus per consequens pertinet ad fltes inferiores - Et vò hæc fltās competat infantib & brutis, quæ casus usu rōnis hoc infinite multa docent - ēgō Infans matricem distinguit ab alijs obj sic candelam &c. v. alia obj quæ gustavit et ergā hæc obj exerit appetitum v. aversationem, ergā alia vò est indifferens. Sic observare jt hoc & in brutis. Bruta en usu rōnis destituta distinguunt obj quæ se nutriunt ab alijs - sic hostes ab alijs et obj nocua ab innocuis. Imo et alia obj distinguunt uti canes, equi, atque hæc obj distinguunt ope impressionum, unde hæc fltās pertinet inter inferiores fltes - Et ope hujus fltis plura obj cōsecimur, distinguimus utique quam antiquiores fltē docebant.

Quamvis hæc fltās competat obj bñ organis sanis instructis tñ non in eod gradu, sed attempe rat se se majori v. minori perfectione Memoriæ v. in gē vi reprāndi. h. e. quo accuratiores, subtiliores et perfectiores sūs externi, quo major reprāndi, eo major en fltās hæc distinguendi, atque perfectior. E contra quo hebetiores et debiliores atque tardiores sūs, quo debilior vis imaginandi es memoriæ eo imperfectior et debilior est hæc fltās distinguendi, ēgō puer qui perfectiores habet sūs, plures percipit reprāones et perfectius, quam

quam alius, cujus sūs sunt hebetes et debiles. Itaque hæc fltās accommodat se qualitati vis imaginandi, atque memoriæ. Hinc si activitas hujus fltis dependeat a qualitate sūum imag et memor hæc fltās et exercitio redditur perfectior. Requiritur ēō ut hōc sūs suos reddat subsiliores, exerceatque vim imag et memoriæ. Sed de hoc exercitio agit alibi - in specie quomodo possunt exerceri hæ fltātes hoc explicabitur in Logica.

De fltāte similitud rei observandi.

Quem admod competit hūi fltāj discriminandæ rei observandi stitiva, ita et fltās similitudinis rei observandi stitiva, h. e. res duæ dicuntur tibi esse similes quum eas habent v. convenientia criteria ēgō multæ res habent convenientia criteria licet differant a se invicem, sic nunc hōc utilius sermone attendato, quam alter, licet in multis differat, hæc convenientia criteria, similes excitans impressiones, adeoque nans similitud observat per impressionem. Hinc fit quod puer unum obj quod simile est alteri, quod vidit v. audivit vocari vocat eod nomine, quo alterum. NB. De hac fltāte agitur in Pedagogia. Hæc fltās et accommodat se se perfectioni v. imperfectioni vis Imagn, Memoriæ - unde hæ fltātes exercendæ.

De Attentione.

Ut objectum aliquod a nobis repræsentetur ad id non sufficit, ut obj illud agat in sūs nostros, sed requiritur ut vis apperciprendi dirigatur ad illud objectū sola en receptivitas nunquam dat appercepti nem; nam sæpe agunt obj in sensus, sed tñ non sumus conscii repræsentationum illar. h. e. clara repræsentationem de illis non habemus. Si jam

si jam simul et semel adsunt plures impressiones ää non pt ea haec objecta clare et distincte repraesentare; at competit ää illa vis, ut suam vim percipiendi dirigat ad objectum quod ita, ut hoc clarius ac alius repraes. est haec jam directio vocatur Vis attendendi: Unde vis attendendi est directio vis percipiendi ad objecta clare repraesentanda.

Vis jam haec attendendi majorem v. minorem habet activitatem, et haec dependet a variis caus, quod si tales, quae promovent attentionem et excitant, alia impediunt, quae si Physice et Psychologice. Physice si: 1o si nervi sint bene dispositi si sint sensibiles major est attentio, quam dum, quo nervi si male dispositi et obtusi.

2) si impressiones sint fortiores tunc et attentio est major; si vo debiliores tunc minor; hinc saepe in nobis attentio est involuntaria, egl. dum in nobis dolor est acutus debemus attendere ad dolorem, quia impressio est fortis.

Caus Psychologicae si: ad has referimus repraes et volitiones, itaque si certae repraes quae augent aliae impediunt vim attendendi.

1o Des vividae repraes excitant attentionem hoc observamus in musica, in qua toni diversi excitant vividas repraes; plures vo repraes vividae simul agant in mentem, impediunt attentionem, quia nescimus ad quam dirigamus attentionem, egl. quo plures loquuntur nescimus ad quem dirigamus attentionem.

2o Varietas excitat attentionem, uniformitas autem destruit, inde fit, ut pueri, nimus

attendant

attendant ad res aliquoties repetitas.

3o Quidquid novum et inexpectatum est excitat attentionem majorem v. propterea, quia novum excitat fibillas v. quia excitat instinctum naturalem vim cognoscendi et sciendi v. quia expectamus aliquid grati, vel timemus aliquid mali.

4o Quid quid amamus semper magis habet attentionem; quidquid vo aversamur, ab eo divergit attentio.

Activitas vis attendendi in eos hne est in diversis hoib; diversis gradib; se exerit, hinc attentio habet suas perfectiones et imperfectiones.

1o Observamus quod vis haec attendendi extendi se se non pt ad unum obj, sed et ad plura obj, et ad quo plura extendit eo perfectior, quae perfectio dicitur Extensa talem habuit Caesar. Stricta, quae ad unum pt obj se extendit.

2o Magna, quae minimas partes et rei alicujus clare repraesentare valet. Parva, quae majora pt momenta notare potest.

3o Fortis quae ab obj aliquo abstrahi magnis et impressionib non pt: si vo nullis impressionib turbari pt, vocatur Acerrima, qualem habuit Archimedes. — Debilis, quae qualibet impressione turbatur, talem habent pueri et hoes valde debiles: hae imperfectione laborabit Malebranch cujus attentionem radi solares in domum illapsi et turbabant.

4o Fixa, quum attentio fortis inhaeret uni objecto contemplando. Vaga, quae non immoratur uni obj, sed vagatur.

Attentio adhuc est: 1o Voluntaria, quum ad arbitrium voluntatis dirigit quis attentionem suam, ad hanc v. illam rem percipiendam.

2o Involuntaria quando per causas v. physicas v. psychologicas trahitur attentio: et quando non pro arbitrio dirigit vim suam attendendi

attendendi ad objectum percipiendum.

Stus refertur adhuc 1o Diuturna, que re„
spicit tpus sub quo quis attendere pt rei alicui
adeoque quo longius est tempus eo major hæc per
2o Libera v. Mobilis est attentio in illa, qui pro
arbitrio suo ab uno obj facile dirigit ad alia ob
Hoc est atributum voluntarie attentionis.
Immobilis quando quis non pt vim suam at„
tendendi ab uno obj ad aliud dirigere nolens,
volens inhæret uni objecto. — Hæc ex facultas
exercitio reddi pt perfectior: unde dantur regu„
la, secundm quas, quis perfectam reddere pt attent
2o Signis attentionem reddere vult extensiorem
dt ita exercere, ut nitatur dirigere vim percipi„
endi non ad unum tm obj; sed ad duo v. tria ob
Hoc fit exercitatione continua in juvenili ætate.
Primo necesse est ut obj reddatur gratum, ju„
cundum, utile, necessarium; obj ex gratum tra
hit attentionem ad se. Hoc respicit tm ut exci„
tatus attentio.
3o Qui magnam vult acquirere attentionem, debe
exercere ita, ut re aliqua composita attendat non
tm ad majora obj, sed et ad minora, minimaque.
4o Ad diuturnam attentionem requiruntur
vires nervor, nam diuturnitas requirit vim
physicam nervor atque cerebri. Hoc inde constat
quod dum morbo aliquo laboramus non pos„
mus efficere, ut diuturna sit attentio. Requirun„
tur ergo dicitur regulo ut curet corpus: sed exerci„
tium plurimum confert. Itaque illi, qui in puerita
tium plurimum confert. Itaque illi, qui in puerita
es juventute exercuerunt attentionem acquisi„
verunt hanc perfectionem: qui vo neglexerunt,
carent hac perfectione ego st tales hoes qui din
gere attentionem ad tres quatuorque sententi„
as retinendas non possunt.

5o Comp

5o computatones Arithmetice maxime exercent
vim attendi ego. Multi Mathematici vim suam at„
tendendi ad stupendum gradum perduxerunt, ut
Eulerus poterat radicem cubicam extrahere ex 29
numeris in capite. Ita Saunderson Anglus explu„
ribus numeris.

74

De facultatibus mentis superioribus.

Præter facultates inferiores competunt homini
alie et facultates, quo vocantur Superiores sub
1o per Sus atque magis acquirimus intuitus ex
quib alia facultas mentis superior formatali„
as reprätones, que vocantur notiones. Hæc fa„
cultas vocatur Intellectus Su strictiori.
2o Has nones, quas mens formavit ex repra„
nibus empyricis, alia flas confert, relationem
percipit, et indicat, quomodo se habeat una
idea ad aliam. Hæc flas vocatur flæ v. vis
judicandi.
3o Adest in hac vis, qua duas v. plures et no„
tiones confert inter se, et ope aliarum nonum
tiones confert inter se, et ope aliarum nonum
investigat, quomodo nones plures differant,
v. conveniant inter se. Hæc vis vocatur vis ra„
tiocinandi. Tres itaque radicales fltes superiores
ht mens nostra, que pariter alias subordinatas
fltates v. ramos habent.

Hæ fltes superiores vocantur ex ranonib sequen„
tibus rp. 1o In operanonibus fltum super aa ht se
magis Active: in operanonib vero fltum inferiorum
ht se magis passive, ego dum Intellectus confert
suas nones libere occupatur cum illis, secund
cestas leges quid: non nullas omittit pro uti vult:
non ita ut in fltib inferiorib, ubi activitas
dependet ab impressionib ut in dolore.
2o Fltes Superiores maam era speciem, quam
sus ex imaginao acquirunt, suppeditant, ela.

elaborans et formet inde mens cognitiones perfectiores et eminentiores.

3ª Vires inferiores competunt brutis et hominibus, ut sensus; imo nonnullis et imaginatio et memoria, imo et vires distinguendi similia: at vires superiores soli homini et rationali sibi proprie, unde superiores vires vocantur. — Facultas superior est:

1ª Intellectus seu strictior v. vis intelligendi, quae est illa vis mentis nostrae, qua notiones de rebus formamus per abstractionem. — Quidam definiverunt per vim res distincte repetendi; sed haec definitio non est accurata, nam et sibi non nunquam objecta similia distincte repetimus. Alii definiverunt per vim, qua nos objecta per criteria communia representamus.

2ª Facultas judicandi, quae est illa vis mentis, qua nos duarum rerum relationes inter se immediate percipimus: percepta vi hac relatione unam referimus ad aliam v. separamus: dum autem hoc facimus judicamus. Unde judicium est separatio v. combinatio duarum notionum percepta relatione inter duas res.

3ª Vis v. vis rationandi: ratio est, per investigat relationem duarum v. plurium notionum v. rerum inter se; sed ope aliae notionum; nos enim saepe relationem inter duas res v. ideas immediate percipere non possumus. Itaque recurrimus ad ideas notiones ut relationem percipiamus, et ope harum notionum investigamus relationem duarum notionum et ita dijudicamus. Unde ratiocinium est ille actus mentis, quo nos relationem duarum ideae ope aliae rerum v. notionum investigamus et dijudicamus. exgl. Quamprimum intueor mensam aliquam statim deprehendo mensam esse quadratam quoad figuram, quoad materiam esse lignearam, adeoque relationem immediate

percipio

percipio; sed quum ratiocinamur relatio immediate non percipitur; itaque indigemus aliis adhuc notionibus, quibus adjuti investigare possimus, egl. si quaero relationem inter duas notiones hoc est moralitas: hic immediate percipio relationem, itaque recurro ad alias notiones adjuvantes, unde patebit esse hominem ens rationale: ope vi hujus notionis percipio relationem inter hominem et moralitatem; nam inter quod homo sit ens rationale, sed rationalitas competit et moralitati, ergo homo est ens rationale. Ratiocinium definitur adhuc per illum mentis actum, quo nos ex duobus judiciis tertium judicium elicimus v. mediate judicamus. Ratiocinium definiri nus adhuc possest per illam vim, qua nos relationem inter duas ideas ope tertiae investigare possumus.

De Intellectu.

Intellectus est vis notiones de rebus formandi v. habendi per abstractionem. Notiones autem sive rationes pluvium repraesentationum v. intuitionum. Functio Intellectus consistit in hoc, ut ex intuitionibus formet repraesentationes communes.

Sed quomodo formet Intellectus notiones?

1ª Vis Intellectus aliquam notionem formet necesse est, ut in mente adsint repraesentationes individuales Empyricae.

2ª Requisitus ut Intellectus in his intuitibus observet criteria diversa et similia v. communia.

3ª Vis Intell. criteria haec diversa missa faciat et representet criteria similia et communia.

4ª Vis haec criteria communia seorsim cogitet i. e. abstrahat a criteriis diversis.

5ª Vis haec criteria communia conjungat cum signo aliquo sensuali v. visibili. egl. Dum Intellectus hujus vitae sibi formare notionem de forna-

ce, necesse est ut habeat intuitus plures de

fornace

fornace; ut videat plures fornaces: in fornac
observet criteria diversa; quod ex. st ex argill
facta alia ex metallo compositio, communia
et criteria notes Intellꝰ in fornacibꝰ, ut inte
est vacua, v. in qua ignis conservari pt. cum
in finem, ut domum calefaciat. Hae jam com
criteria abstrahat Intellꝰ a diversis: qui actus I
tellectus vocat abstractio: sed sub his repraesen
tet ōes fornaces, ut hōc hac repraōne uti pos
sit conjungat cum signo aliquo sēnali, h.e.
voces fornacem. Ex nōibꝰ hoc modo format
formatꝰ Intellꝰ alias nōones, quae vocantur
latiores. In his formandis observat regulas
supra memoratas, ex. Intellꝰ confert nōem
hois et bruti, quae nōones inter se differunt, atta
men et conveniunt, nam rāonalitas non compe
tit, sed competit āalitas. Itaque hoc criterium
abstractionis est sit nō āalis, quae ē latior quam
nō hōis; quia plures res complectitur v. majo
rem habet Speram v. extentionem. Itaque In
tellectus non subsistit, sed spē progreditur a
nōones altiores altioresque, quod fit per abstra
ctionem, unde tales nōones formatae vocantur
nōones abstractae.

De nōibꝰ non ōes pt, ita cogitarunt, uti no
sed quidam statuebant nōones plurimas for
mari per Intellꝰ, sed non ōes. Affirmabant np:
multi, dari in Intellꝰ tmō certas nōones, quae o
sunt per has formatae regulas, sed quae st innā
tae v. impressae menti. Addebant quidꝰ quod hae
nōones obscure per experientiam perveniant
ad claritatem: attamen non hīs fōtum in ex
perientia. Hoc docebant Socrates et Plato.
Plato certis et figmentis auxit opinio
nem Socratis. Docebat enꝰ Platoꝰ fuisse So
cratem tanquam obstetricem respectu

idea

ideatum innatarum: h.e. non potuisse produ
cere ideas, nisi extitissent jam in mente ante
ōem experientiam. Plato exemplum ex profert
quod scilꝰ Socrates effecit per solas quaestiones
ut puer, qui nullam habebat nōonem de Geome
tria, posset explicare nōones Theorematis Pythago
rici. et hoc exemplo docuit ideas esse innatas.
Plato fuit itaque primus, qui docuit realita
tem ideatum innatas, as Aristoteles discipulus
ejus nullas admisit nōones esse innatas, sed
formas et substantiales. Stoici nullas admit
tebant ideas esse innatas, sed docebant et esse
modificaōnem Intellectus. Novi Platonici in
diversas abiere sententias v. vias, quidam do
cebant esse ideas innatas, alii negabant. Qui
stabant pro realitate ideorum innatarum, voca
bantur Realistae, qui negabant Nominalistae.
Lis inter Nominalistas et realistas duravit
ad reformationem usque; imo et inter refor
matores fuerunt, qui ad esse ideas innatas
affirmarent, ut: Charthesius, qui ideas et ali
quas affirmabat menti esse impressas: uti
nōonem Dei et Virtutis.

Realistis oppositus se Lockius cum fine
seculi 17ⁱ et initio 18ⁱ in praeclaro opere Lokk de
Intellectu hūō, in hoc opere ostendit Lokk nullas
dari ideas innatas, sed acquisitas ōes per experi
entiam h.e. per sēs v. externos v. internos; atque
hoc ostendit argumentis duobus.
1ᵒ Experientiā atque ōes observaōnes docent
hōnem uno v. altero sē a nativitate destitutum,
nullam posse amicitiam habere nōonem de illis
rebus quarum organis a nativitate est desti
tutus. ex. gr. caecus natus de objecto visus, ut de co
loribus, luce, umbra nullam pt formare nōem.

Sic sed

sic sudus natus de objectis auditus, ut sono, et
tono nullam ꝑ formare nõem, quia de his rebus
nulla suppeditatus mãa per sensus. Ex his jam
ostendit Locke, quod hõ destitutus õib organis
externis de nullis obj ꝑ habere nõem dicuntur
ex. gr. Graf juvenis quid Lyssie qui ad 20um annum
aũm õib organis externis destitutus visus. Hic
ne signum quid nõnis alicujus accurate pos-
buit, sed vegetabatur ꝙ ut planta aliqua, sine
signo reꝓãnis; hinc vocabatur juvenis plant.
2o Quod si nos resolvamus nostras nões nullam
inveniemus nõem, que per resolutionem non
possit originarie v. ad sẽs externos v. interno
reduci. Sed hoc argũm non est ita validum
quam aliud, ꝙ hoc ex multum probat.

Ex his duobus argtis concludit Locke oes no-
stras ideas esse empyricas originis h.e. ori-
ri a sẽbus v. externis v. internis et sine sẽ-
bus nullas dari ideas menti autenativi-
tatem impressas.

Critici dicebant nos non posse oes nões
acquirere per sẽs, ad esse quas in Intellectu
que audiunt formæ reꝓãnum v. Chategoriæ
es observarunt adhuc oes nostras nões, quib
res pondent obj externa, vocari empyricas,
ex. gr. hõ, arbor, machina ꝙ nõnes empyricæ.
Hæ nões vocantur et Datæ et a posteriori,
quia acquiruntur per experientiam. Ita in
his nõib distinguenda ꝙ duo Mãa essen-
tia, Mãam nõnis constituunt varia per-
ma, Mãam nõnis constituunt varia per-
sus suppeditata, ex. in metallo mãam
constituunt ductilitas et malleabilitas.
Sed hanc mãam Intellectus combinat se-
cum certas nões, quæ inditæ ꝙ Intell
hõ sine quib nõnis formari non possunt:

nões hæ inditæ, vocantur pura v. a priori, uti
ꝙ: nõ unitatis, pluralitatis, contingentiæ re-
pugnantiæ. Hæ jam nões: quas Lant vocavit
Kathegorias: Dantur cum Intellectu et Intelligãdis
ex se, ad res; ergo non possumus dicere has acqui-
ritas esse per experientiam, sed hæ adjunctæ a priori
in Intellectu humano. oes nõnes ei ꝙ v. a posteriori v. a pri
ni illæ acquiruntur per sẽs has addit In-
Ex mente itaque Critic cor nulla dantur ideæ tellectus
ex se.
nate; quia ni ideæ v. acquirunt per experientiam
nostræ evolvuntur occasione expe-
rientiæ. Unde nullæ sunt ideæ innatæ.

De ordine quo acquiruntur nões v. ideæ.

Ordinem, quo in nobis existunt v. fiunt nões de-
terminare nos non possumus. Regula quid gõlij
est in Logica: quod hõ acquirat suas nõnes pri-
mum de iis rebus, quæ ꝙ objecta sunt, itaque
primum nões empyricas. Hæc regula immi-
titur huic fõte, quod nisi hõ acquireret intuitiv
nullas abstractas formare posset nões. ergo prius
acquiruntur nões empyricæ. Nões hæ empy-
ricæ respectu gradus ꝙ diversæ; nam una est mino-
ris extensionis, quæ vocantur nões specierum
aliæ ꝙ latioris extensionis, quæ vocantur nões generum.

Si quæratur an de nõib latioris extensionis v. arcti-
oris acquirantur nões citius?

Respond. Nos hoc tuto determinare non posse, verum
quid nos de nõib latioris extensionis citius formare
nões, quia nos usualia et communia criteria citi-
us et magis afficiunt, quam particularia. Unde fit
ut nos genera nões prius, quam specierum nões
formemus. Sic nos primo et citius formas nõnes de
aliquid, quam de corporibus et elementis, sic citius
de corporibus, quam de speciebus ut de auro, argento,
ferro, de ductilitate vel malleabilitate, quia ge-
nalia criteria primum et citius abripiunt, quam
particularia - sic et de aali citius pt formare
nõ, quam in specie de lupo v. capra. Ita de pisce
citius, quam de aurata s. pisce trang. s. Hujus cãa est

quod in

quod in rebus id, quod commune, grale est magis per-
cipitur, quam id, quod est speciale. Sic in globo ro-
tunditas citius percipitur quam color v. gravitas, un-
de ŏia corpora rotunda vocat puer, si viderit semel
globulum, globulum.

Sic individua ŏia scil. ŏes hŏes albos, nigros, do-
ctos, indoctos vocat puer ex communi criterio, quod
incedant sitn erecto, utantur sermone articulato: ha-
de videre est citius nos efficere grialia, quam patri-
alia. Hia cãa: quod non ŏes nŏones intelly formas,
sed formarum alĩ, es per voces nobis cum communi-
cant. Unde fieri pt, ut puer discat ideas grales ab alĩs
ex gl. Quum pueri docentur audiunt de Deo, et de alĩs
rebus, quaerunt quid significet? et illis grialiter expli-
catur hoc, hinc puer prius habens conceptum de
gre, quam de specie. Ergo manifestum est grales
nŏones citius formari, quam speciales.

Porro multæ nŏones acquiruntur in multis re-
gionibus per solam experientiam, ut ex gl. de glacie in
meridionali parte nullus est conceptus, nisi addi-
catur per experientiam.

Modus itaque acquirendi nŏones est valde con-
tingens et determinari non pt, quia dependet a
multis circumstantiis ex gl. fieri pt ut puer multas
audiat voces, sed ex quibus nihil determinare pt, at
abinde quum species v. individua cognoscit, emen-
dat nŏones suas v. conceptus.

De illis nŏonibus quas per analysim intelly existunt
possumus dicere, scimus illas evolvi, quam ŏes alias
nŏones. imo ostas nŏnes, neque intelligi posse, ni
p habeamus multas alias nŏones empyrica cogniti

Wolfiani et Leibnitziani distinguunt in ideis
ostos gradus, quos in uno ordine descendenti vel asce-
denti vocavit Leibnitz scalam ideas Wolf. postea
scalam Leibnitzianam. Sed de hac in Logica.

Hactenus de functione Intellectus sensu stricto.

De Vi Judicandi.

Mens nostra

Mens nostra non pt illa flte gaudet, qua ex intuitu 78
nibus formet sibi notiones diversas alias ores altiores
que, et sic redigat res in species, grã, ordinem, clas-
sem; sed gaudet illa ex vi, qua diversas nŏones inter
se conferat, relaŏnes quas habent inter se perspi-
ciat, et hoc modo notiones inter se conferat v. separet.

Flãs itaque illa, qua mens nostra nŏones inter
se confert, relaŏnem percipit, ideasque conjungit v.
separat, vocatur flã v. vis judicandi. ex gl. hŏo est ani-
mal hic inter has duas nŏones percipit relaŏnem
et conjungit dicens, hŏo est ãal. Hæc vis vocatur vis
Jud., actus vo hinc mentis vocatur Judicium. Un-
de Judicium potest definiri, quod sit ille actus men-
tis, qui percipit qdo una idea se ad aliam habeat
et quum mens hoc modo operatur vocatur Vis
Judicandi. — 1o Mens quærit relaŏnem inter unum
intuitum et unam nŏonem et tunc Intelly judicat
ex gl. hic puer est diligens, hic puer est intuitus, dili-
gens est nŏo. Tale Judicium vocatur et Judicium
intuitivum, quia imititur sensibus.

2o Conferuntur duo intuitus, et quæritur relaŏ in-
ter duos intuitus; sed raro, et talia judicia non
sũ affirmativa, quia nos duo individua non pos-
sumus dicere esse eadem. Itaque talia sũ negativa
ex gl. Petrus non est Paulus.

3o Conferuntur duæ nŏones et quæritur relaŏ
inter illas, qua perspecta v. conjungimus v. sepa-
ramus nŏones. ex gl. hŏo est ãal. hic duæ sũ nŏones.
Sic polypus non est planta, ferrum est metallum.
hic semper duæ sũ nŏones. Sæpe plures et nŏones
conferuntur inter se, quæ dant Judicia composita
ex gl. hŏo est ãal rãonale et risuale. Sed de his in Logica.

Notandã: quod in ŏi judicio ordinarie confe-
runtur duæ ideæ, et quãq unam ideam prius co-
gitamus et enunciamus et illius relaŏnem quæ-
rimus ad aliam. Jam illa idea, quæ prius cogi-
tatur et enunciatur vocatur Subjectum. ex gl. Me-
tallum est malleabile. Hic Subjectã e metallum,
malleabilitas vo prædicatum.

Duæ

Duo itaque idea requiruntur ad quod libet judicium, licet sint ex judicia omissa Subjecti et copulæ v. prædicati, sed hic ellypsis est usitata. Subjs. prædicata vō ōi judicio conveniunt v. dis conveniunt duæ ideæ enunciatæ, ad ese dr et testium aliquod quod conjungit duas nōnes, et hæc testia idea vocatur Copula ea. Petrus non est doctus. Itur ergo quod libet jud ex 3bus partibus Subjecto, copula et prædicato constat.

Quod libet jud, quod verbis v. terminis exprimitur, vocatur ex propō. quæ nil aliud est nisi judicium verbis expressum. propō ex tres hz partes. porro st propōnes hrz alæ particulares, affirmative negativæ, hategorica, disjunctive &, sed hæc ad logicam. Hæc de judicio in genere.

Hæc et vis habet suos ramos velut alia fltz qui ramū diversas efficiunt mentis fltes. Duæ vō vis Judicandi exerit se se in criteriis communibus v. diversis percipiendis et quidz diverso modo, in duos ppme dispescitur ramos, quorū unus est Ingenium v. ingenium, alter Acuminosita v. Acumen ingenii.

De Ingenio.

Ingenium est illa fltz Superior mentis, qua homo similitudines idearū percipit, et quo major celeritas, qua quis similitudz ideas percipit eo perfectior hæc facultas. Unde definitur ex per illam fltem, qua quis similitudz ideas celeriter percipit.

Differt itaque a fltate similitudz rez percipiendi sensitiva, quia hic inter ideas quæritur similitudo, quæ non incurrit in sūs, sed sæpe est abdita. Hæc fltas è insignis, quia ope ingenii formant sibi delectus suas nōnes empyricas, nam nisi perciperet convenientiam duarū idearū, duas res conferre nō posset. Ope hujus rediginus certas nōnes in species, genera, ordines, classes, atque systhemata.

Hæc fltz vel vis mentis exerit se in hōibz variis modis, et quidz respectu diversorū objectorū. Unus circa talia objs versatur, quæ st pulcra, adeoque in ipsa pulcritudinem percipit. Talis hō ingz habet Ebe. ganus v. pulcrum. f. Schener Geijst. f. Tale habuerunt Sokonai, Gezner, Anacreon. Alter facile percipit in rebus illa criteria, quæ nos ad hilaritatem disponunt, et delectant. Talis hō habet Ingenium Jocosum et Ludicum. Hæc directio ingenii non est ōib data, sed quibusdz hz, qui audiunt jocosi. Alii in rebz facile percipiunt ea, quæ nos non hz delectant, sed et in nobis risum movent. Talesingz vocatur in ipsis Jocosum. hocce ridicula facile combinat, percipitque. Sed quid ridiculum? Nos illud vocamus ridiculum, quod antiquiores etiam Rii vocarunt. Ridiculum non est naturale, nam nāa ridiculum ō modu. cit; itaque ridiculz quasi debet v. in cogitatione v. in actionibus nostris. Unde ridiculum dicitur ex contrapst, sed hoc exemplis facilius explicari pt.

Itaque jam pridem Psychologi inconvenientiam, quæ est in ridiculo, quærunt in caracteribz hōum, et dicunt ridiculum esse contra caracterem hōis, et minus convenientes suscipit actiones. egl. Si sordidus avarus, liberalitatem vult exercere; hic est contrarietas inter caracterem ejus jam notum, et talis actio excitat ridiculum. Si ex ebrius, quum vult ostendere se esse sobrium, risus in nobis excitatur. Ita si idem ebrius vult recte incedere et interim titubat. Si vetula si affectet pulcritudinem juvenilem; nec ō si puer affectans actiones et vires parentum suos. In his ōibz si abstrahamus, quod est crimen ridiculi deprehendimus esse inconvenientiam; egl. hō meticulosus ex timore imaginato ōia sua crimina confitetur, absque ulla necessitate.

Talis inconvenientia ē ex in sermonibz egl. gdo res magni momenti in convenienti stylo

stylo plebejo enarrantur. v. res parvi momenti et humiles stylo sublimi exponuntur, tales actiones continent ridiculum. Hoc inconvenientia vocat a Gallis Burlesz.

Ingenia, quo taly producunt actiones vocantur Jocosa et Comica, ut fuerunt Moller, Sexpir, Flitz, Studiosz, Plautus. Quadamp.

Ingenium est insigny mentis flty respectu laudis pesse. Sed ingeniosity habet et sua vitia, quia adhuc dirigimus hanc flten ad eiusmodi actiones, que sit contra legy verecundie, v. contra legy moralitaty et intellectuy.

2do Quidam dirigunt hanc flten ad eiusmodi actiones, quibz alii venerazone digni hoes nisi exponuntur, et traducuntur vitia, et calumnie. exponuntur

Tale ingenium e vitiosum, egl. Aristophanes sic agit in Comedia sua Nubes dicta contra Socratem.

2do Ingenium est vitiosum si quis talia profert, v. combinat, que legy probabilitaty transcendunt, talibz itaque delectantur, que in re nata non existunt, egl. in Bonkischo talia inveniuntur, et si contra legy probabilitaty, sic in Baro De Manx.

3io Vitium ingenii e si quis talia profert, que si contra legy verecundie, modestie, v. contra consuetudinem hoium, que st ex obscena. Ings tale e Obscenum, quia dirigit vim suam ut offendat legy decentie, et modestie.

4to Datur ex ingenium Cynicum, cum moderatate, tale modest quasi hoes veluti canij, vilis ingenii egl. Diogenes Cinnicus.

5to Denique Ing Satyricum quod e in illo hoie qui ings suum eo dirigit, ut id, quod in hoib vitiosum profertur eum in finem, ut emend

emendentur absque denominazone personal. egl. Rabner. 80
Ingeny hoc proprie non est vitiosum, si se intra cestos limites contineat, et mores civitaty, superstitio, ny &, emendat. Et si quis hoc facit, ille saleg tribuitur ut Blumauerio.

De Acumine Ingenii. Vel de flte dijsi,

militudine rez percipiendi Intellectuali.

Menti nostre competit illa vis, qua nos dissimilitudinez rez percipere atque notare possumus. Hoc flty est duplex: vel Sitiva vel Intellectualy, de 1o eginmy. qdo sitly per impressionem dissimilitudo rez percipitur. Hic jam agitur de Intellectuali, que e illa flty mentis, qua nos idea v. rez abstracta dissimilitudinez observamus aut percipimus, et hoc flty si in insigni gradu adsit vocatur, Acumen Ingenii. Si ales elme est vocat Judicium Discretivum, qd est illa vis mentis, qua nos idea atque noiuum differentiam facile percipimus, et hoc Judicium est, quo quis discrepantiam eitius percipit.

Hic duo flates: Sitly Ingeniositas et Acuminositas. ad si quis et possunt adesse; Sed in insigni gradu utraque, in eod hoie v. subjecto raro adsit, quia hec due flty diverso modo operantur in hoib. Sitly Ingeniositas vult oia conferre inter se, ad mutat itaque oia reducere; Sed Acuminositas vult oia separare, quia querit id, per quod res a se invicem differant, itaque hec flty contrario modo operantur.

2do Ing vult oia reducere ad elevatas Sitales Acumen vo vult abstracta ex rei proprietate cognovere, resolvere in diversas partes.

Interim experientia docet dari multos hoes, in quib utraque flty in insigni gradu adest atque hoc proprium est ingeniorum magnorum, ut fuit Fridericus 2us, qui fuit, rector, miles, philosophus, poeta, musicus &c. Sed hoc datum est ingeniis magnis.

Nam

Nam in pleisque ingenijs majore ingeniositas in alijs major acuminositas. Diversis gradibus competit utraque hominibus. — Quod Acuminositatem attinet. Hæc fltās habet plures perfectiones quæ diversis terminis exponuntur. Hæ perfectiones ꝛ quasi totidē species hujus fltis. sunt

1° Subtilitas /: olim sagacitas :/ quæ illis ingenijs tribuitur, quæ res abstractas proprietates facile percipiunt, quas circumstantias alii hoēs ordinarie non percipiunt, et non notant. Tales merito tribuitur subtiliores, quia in rebus facile percipiunt abditas proprietates, quas nonnulli observare negligunt, nequeunt. Tale ing. vocat Subtile, hæ terminus desumptus est forte a filis, ut subtilis, tenuis.

2° Soliditas /: olim sagacitas :/ quæ est illa fltis mentis v. proprietas ingenii, qua quis res in systhema rerum data relationes atque proprietates in iis contentas percipit atque evolvit. tale ing. vocat Solidum vel ex ing Systhematicum. Solidum est tale ingenium, quia solido superstruit quidlibet suas cognitiones et non subsistit in cortice rerum.

Maxime exerit vim suam in rebus connexis, itaque non est content iisdem rabsolutis, sed tendit ad eadem systhematicam.

3° Acuminositas vel propria Acumen ingenii /: elleseg :/ quæ est illa proprietas mentis, qua quis abdita res ejus clare perspicit, easque perspectas resolvit et evolvit resolutas, atque ita exponit diversitates rerum. Talia ingenia erroribus non sunt exposita, quia temere non inhærent cuilibet rei, sed tendunt resolvere res in sua ejus essentiales elementares.

4a Vis tus v. proh Providentia /: mellyenbe hato elme v. mellyseg :/ quæ est illa fltis mentis quaquis

quaquis nititur penetrare ad interiores rei qualitates, easque videre, separare, et rei naturam investigare. Hæc virtus est forte suprema vis mentis, quia hæc fltis supponit, subtilitatem, soliditatem et acuminositatem, quia sine his mens non pt interiores rei qualitates videre, itaque in hac fltē, omnes tres superiores conjunctæ sunt.

De Facultate Divinandi, vel Futura prænoscendi /: v. præsensione, ut quidam vocant :/

Hoi competit illa fltis ut ope imaginationis, phantasiæ, memoriæ, lixellq judicii, et rationis, ex præsentibus cais futuros res eventus prævidet, et prædicet v. si non certe, at probabiliter: atque ex probabilissime et enim certe

1° Res præsentes et præteritæ futuros res eventus in se in semine quasi continent.

2° Secundū ordinarium naturæ cursum similes, similes solent edere effectus, et effectus similes, cais habere solent similes: hinc qui cais similes observavit, et ad sequelas eas attendit, et qui ex analogia didicit judicare, ille ex his probabiliter pt futura prædicere, atque hæc fltis jam vocatur fltis divinandi v. futura prædicendi, /: prænoscendi :/

Hæc fltis gaudet diis hoīb sana mente præditus, et quidq eo majori gradu, quo accuratius observat, quis res præsentes, et præsentes, atque sequelas eas. Hinc jam fit, quod viri magni politici, qui ex historiis res publicas mutationes, fata adversa observant, futura sæpe fata regnorū prædicunt. Inde fit, quod Pædagogus exercitatus, ingenia multorū puerorū temperamenta, humores et inclinationes, observavit, probabiliter prædicit, qualis ex illo vir, v. hoīb futurus est. Ita et medicus sæpe verus Prophetæ est: ex certis enim signis morbi prævidet exitum morbi. Sic agricola peritus, ex certis mutationibus rei in atmosphera prævidet sterilitatem vel fertilitatem.

Num hæc fltis extendat se ad actiones hominum liberas, hoc determinare non possumus, sed conjicimus tantum. — Hæc vis mentis exerceatur observatione rei naturalium, i. e. quo major et accuratior observatio nostra de rebus naturalibus,

eo acuta

eo accuratius judicium nostrum de rebus futuris. egl. Gallus quid observans aestate oeconomiam araneorum praedixit hyemem futuram esse diram et confecit calendarium, quod vocavit araneologiam.

Judicia nostra de rebus futuris non immutantur per eorum clara cas, h.e. nos clare cas consci non sumus, sed tt conclusionis, et premissae confusae sunt, adeo, ut ita appareat, ac si premissae non essent, quae tn semper revera adsint sed tt confusae, et tunc non dicimus nos aliquid praedicere, sed praesentire tt, et tunc haec flas vocatur praesentio, sic, egl. Sape tristes sumus, et aliquid mali expectamus, sed cui fto imitatur haec tristitia nescimus: sed si investigamus accuratius deprehendimus adfuisse, sed excidit memoria: unde vocatur tt praesentio.

Homines in illis temporibus v. casibus, ubi nas atque vis idearum obscurarum non erat sufficienter perspecta, cogitare coeperunt, quod hoc gauderet flate divinandi, et reperti tt homines, qui ex his quaestum exercere coeperunt, et reliquum populum facile fefellerunt, atque haec est origo oraculorum, egl. Auspicia, ex avium cantu et volatu hinc orta st. De his Cicero duos scripsit libros, in primo exponit argta, quibus fuit, in secundo vo refutat oia argta.

Multi fuerunt Philosophi, qui hanc flem sibi vindicarent: ut Stoici, Peripathetici, et amicus Ciceronis Gatipppus. Imo non tt inter antiquiores, sed et tt inter hodiernos populos reperiuntur. Dantur tales prophetae. — Si per hanc flem illa vis intelligatur, qua ex Analogia, et ex circumstantiis, rebus praesentibus, et praesensibus ad futuros eventus concludamur, ita haec flas pro certo competit omnibus hominibus sana mente praeditis: si vero intelligatur vis independens ab alis flibus, ita simpliciter negamus: quia

1º Talis flas, quae fdem suum neque in Imagine neq Intell. neq ratione, per consequens in nulla cognitione habet, quod effectus sine ca, qualem nos simpliciter admittere non possumus.

2º Facta illa, ad quae provocant defensores hujus flis, tanq ad argta confirmantia, se facta dubia, obscura, per consequens nihil demonstrant.

3º Hujusmodi opiniones evanuerunt, apud omnes gentes, postq Phia illuminavit eas, atq hodie ois hoo sana mentis pudet se talem flem sibi vindicare; quia derideretur.

De Diversitate Ingeniorum.

Omnes hoes sana mente et corpore praediti gaudent ois flibus mentis, huc usque investigatis: sed o ois flibus, non eodq gradu, unde diversa sunt ingenia, quam diversitatem faciunt, vel organizao h.e. organizao unius hois perfectior est, quam alterius, unde flres ingenii et sunt perfectiores: vel originaria constitutio ao, h.e. dotes ingenii na non aequali mensura distribuit ois hominibus, sed diversis gradibus.

Hoes itaque differunt respectu ingeniorum; nam nonnulli excellunt majori vi sensibilitatis, cujus fdum est in majori perfectione sensuum. Alii excellunt vi phantasiae vividioris: alii magna vi memoriae: alii ingeniositate: alii vi deliminis ingenii. Porro multi hoes circa talia objecta feliciter versantur, circa quae alii non: ita et multi in ea via facile progrediuntur, quam alii invenerunt: alii amant in via ab ipsis inventa progredi. Audam circa objecta quaedq, alii circa alia amant versari; quae oia demonstrant diversitatem Ingeniorum. Jam —

De Diversitate gradus Ingeniorum.

Dotes

Dotes ingenii differunt respectu gradus, unde in
genium varia habet nomina, quae sunt:
1° Ingenium tardum, tenue s: gyenge elme: s: qui
ftes has mentis cognoscitivas in exigua tymen
sua possideat.
2° Obtusum s: buta: s: si ftas similitud res perce
piendi desit. Tale ingenium nullam percep
pit et in libris elegantib, voluptatem.
3° Stupidum s: ostoba: s: si in aliquo desit vis judi
candi. Tale ingenium relationem inter duas res
non pt percipere, non pervidet, num conveni
ant, v. differant duae res inter se. Hac stupidi
tate laborant in certis morbis, et visi magni
propter certas causas physicas.
4° Hebes s: tompa: s: si ftas percipiendi et compre
hendendi desit in aliquo. Hoc morbo et laborant
multi ex certis causis physicis, egr. ex voracitate,
atque ex tristitia. Hi gradus et illi, qui exprimunt infirmitatem ingeniorum.
5° Vulgare s: közönséges: s: si ftes mentis cogna
scitivae reperiantur in illo gradu, quo hoes sa
na mente praediti possident has ftes.
6° Mediocre, si hae ftes in majori gradu re
periantur, quam in ingenio vulgari. Mediocre
ing. exercitio bono, et assiduo labore reddi
pt bonum.
7° Bonum, si quis has ftes in majori gradu
obtineat. — 8vo Praestans, si quis majori adhuc
gradu obtineat has ftes. Haec ingenia praestan
tia distinguuntur se v. magnitudine v. fortitu
dine v. celeritate.
a) magnitudo ingenii respicit multitudinem
et diversitatem objector, quae capax est ingen
unde quo ad plura obj extendere quis pt inge
nium, eo majus est ingenium.
b) Robur vel vis ingenii respicit 1° Difficultatem objector, quae percipiendae capax e. 83
2° Longitudinem temporis quo quis occupari pt
cum objectis. Si quis itaque longiori tempore,
cum obj difficilib, feliciter occupari pt, ei tribu
itur, v. vis ingenii. Huic opponitur infirmitas,
quae dependet, ut ex perfectio ab organizatione.
c) Celeritas ingenii respicit tempus, et multi
tudinem objector, si itaque quis brevi tempore
cum multis objectis feliciter occupari pt, illi
tribuitur celeritas; quia citius percipit plura
objecta, quam alter aliquis. Huic oppon. Tarditas.

De diversitate Specierum Ingenii.

Ingenia non ex gradu, sed ex respectu occupati
onis et directionis visuum, ad testa obj differunt.
Dantur enim 1° Ingenia observantia s: Beobach
tungs geister, tapogato elmék: s: quae magnam
et extraordinariam vim attendendi dirigunt ad
ipsas res, et de illis faciunt plurimas accuratas
observationes, et tandem accusativa ferre possunt
judicia de illis rebus, quia majorem vim atten
dendi dirigunt ad hoc objecta. Cum his ingeniis
conjuncta est ex celeritas, et talia ing. praebent
maiam Intellectui. Hujusmodi ingenia hnt 3es
species; quarum 1°
a) Ingenia Analytica vel resolventia s: felbo
gato fő: s: quae in objectis omnia in suas ele
mentares partes resolvunt, et per resolutio
nem nituntur proprietates internas scire, et
cognoscere.
b) Ratiocinantia, quae conferunt diversa objecta
resoluta, communia a diversis separant, et abs
trahunt, et hoc pacto res in suas species, gra
dus, classes, et ordines resolvunt, et struunt Syste
mata, ut Linneus.
c) Practica, quae colligunt in unum ea, quo
rum sunt di

sunt diversa et communia dirigunt que ad certum finem, et eŋ ostendunt modum, quo finis supremus possit obtineri.

2ᵒ Elegantia s. elmes flŏt. que in rebus pulchra et jucunda facile percipiunt, colligunt, atque combinabit ita, ut haec combinatio nobis sit jucunda et grata. Hac ingenia distinguunt se vividitate phantasiæ, et ingenii sitatis, et apta sŧ ad characteres describendos, et inveniendos, quales sŧ comici. Imo et ad affectus vehementes excitandos apta sunt: ut Tragici Vŏltr, Schakespier, Corneille, Lornely et Schiller.

3ᵒ Scientifica s. sudományos flŏt. que cum scientiis altioribŭ, subtilioribŭ, atque abstractis facile occupantur, et sŧ conditores, v. reformatores scientiarum. Hae ingenia habent species sequentes –

a.) Ingeniosa, que non subsistunt in corticе rei, sed penetrant ad interiores proprietates, ut Leibnitzius.

b.) Solida v. systhematica, que ea, que alii invenerunt, et observarunt ad unam speciem, vel unum genus rediguntˌ atque combinant methodo scientifica h. e. ponunt principia, et illis superstruunt systhemata, ut Wolfius. – c.) Critica, que ea, que alii hucusque invenerunt, et excogitarunt subjiciunt crisi, et investigant deteguntque insufficientiam demonstrationum, ut Cantius, qui oēs demonstrationes, que erant in Mathesi subjecit crisi, et insufficientiam demonstrationum exposuit, et destruxit hoc modo Philosophiam Dogmaticam.

d.) Subtilia de quibŭ supra.

c.) Productiva s. Genii, que in scientiis ipsis novas veritates, v. vŏ nova principia et data, atque methodum inveniunt, et aperiunt, adeoque insentiis producunt aliquid novi, v. vŏ emendant errores, quibŭ alia laborant, ut Neutonius, qui novas vias in Astronomia detexit.

De Ingenio extraordinario vel Genio.

Ex experientia docet flŏtes cognoscitivas in nonnullis hŏibŭ reperiri in extraordinario magno gradu, et jam hujusmodi hŏibus tribuitur ing extraordinarium, quod vocatur Genius. Et quidem

Si flŏtes cŏgnitivae quodŧ in tŏ gradu reperiantur in aliquo hŏne, ut per has flŏtes aptus sit ad certas artes vel disciplinas addiscendas facilius, quam alii hŏes, tunc de hoc hŏne dicitur habere ingenium extraordinarium ad hanc vel illam disciplinam, egl. si quis musicam, picturam, et pŏesim citius pŧ addiscere quam alii, ei tribuitur Genius respectu hujus flŏtis. Si vŏ ing in eo gradu adsit in aliquo, ut is in aliqua arte, aliquid novi, quod alii producere non potuerunt, producit: novam np: viam detegendi veritates, v. novam methodum invenit, tunc talis hŏ dicitur habere ingenium extraordinarium vel genium a gigno v. geno egl. Talis fuit Neuton, qui in Physica talia produxit, que fuerunt incognita: ita et Homerus, qui a genuit originales proprietates et cogitationes in pŏesi. Genius itaque respicit flŏtes mentis cognoscitivas, et quidŧ in eminenti gradu. At non bŏ flŏtes efficiunt Genium, quodŧ eæ flŏtes possint in eminentissimo gradu adesse in aliquo hŏne, nec tŏ tribuitur ei genius. Sibilitas np: et memoria, eŋ in eminentissimo gradu nonessent genium, quamqŭ sint conditiones necessariæ ingenii extraordinarii, quia per flŏtes

ſtātes, non inveniuntur nove veritates. Hēs
aut̄ que genium efficiunt sunt sequentes:
1o Fantasia productiva v. originaria si adſit in
eminenti gradu.
2o Vis judicandi est in specie acumen ingenii gra-
du eminentiori.
3o Ingeniositas h.e. ſtās similisud̄ rei obſer-
vandi intellᵗ.
4o Vis rationinandi gradu eminentiori.

Si quis jam hēs ſtēs in eminentiſſimo gra-
du obtineat, dicitur ille habere genium Hie-
rosalem. Num nāa hēs hōes pro genio deſti-
navit, vel quos d. Hobbesius Anglus, Helve-
ius Gallus et Chastellux viri egregii ſic opina-
bantur, nāa ipſa ſtātes mentis cōōsitivas ōibus
hōibus aquali mensura distribuit, et hoc fa-
cto pro genio deſtinavit. Imo ex̄ inter antiquio-
res reperiri ſt tales, qui affirment, nihil nāam
aequabiliori mensura distribuiſſe, quam bonam
mentem. Quia vō teſte experientia diversitas
est respectu ingeniorum, hoc inde fit: quia
de ſt̄ esse circumstantiis, v. cāe phyſicae, et
morales, quae requiruntur ad id, ut hēs ſtās
a nāa hōib⁹ indite debito modo evolvantur:
etſi hōes hēs eand̄ poſſent habere educationem,
et circumstantias et cāe phyſicae et morales eo-
dem ad eſſent, hēs hōes eod̄ modo poſſent eſſe
genii.

Sed an vera est haec opinio?

Quid nāa fecerit quoad mentis ſtēs in ſe, et
per ſe, hoc nec Hobbesius, nec alii potuerunt
detegere, quia hoc objectum est extra ſphaeram po-
ſibilis experientiae; Itaque hoc pro cesto nesci-
mus. Quo habemus rationes, quae haz mentis fa-

faultates inaequali mensura distributas eſſe
docent; nam

1o Experientia ipſa docet, quod nāa ipſa in fin-
gendis formandisque organis hēs diverſos
obſervavit gradus, quorum hēs imperfectius orga-
nizavit, alios perfectius. ex̄g. quorundam cer-
tum perfectius formavit aliorum imperfectius.
Unde probabile est quod nāa mentis ſtēs attempera-
verit organizāoni, quae dependet a diverſis cāis. Hinc
concludimus, quod nāa illis, quibus perfectiora dedit
organa, majores mentis ſtēs indidit, quibus vō imper-
fectiora dedit organa illis ſtēs et menti minores.

2o Experientia et obſervationes docent, quod nāa in
fingendis et formandis rebus ſi sicus diverſitatem
obſervavit h.e. nulla duae res perfecte ſibi ſimiles
reperiuntur ſed diverſae. Et jam est haec analogia
probabilius est concludere, quod nāa in diſtribuen-
dis viribus mentis inaequalitatem obſervavit.

3o Experientia docet, quod multi hēs ſani, et in-
ter circumſtantias favorabiles, ad efformanda inge-
nia, et ſub disciplina et institutione bona nunqm
ultra mediocritatem quid perveniant: alii vō etiam
inter circumſtantias malas per vires ſuas nāales
evadunt viri docti, et egregii: unde nāa illis in tem-
pori, his vō in majori mensura distribuit vires ingenii.

4o Teſte experientia ingenia quod̄ inter hēs circum-
ſtantias manent tarda, tenuia, pingvia, et obtuſa;
quod aut̄ per nāam ſt̄ multo praestantiora et ſub-
tiliora quam alia: haec ſt̄ argta et quib⁹ concludimus
nāam in aequalitat̄ obſervaſſe in diſtribuendis
mentis viribus.

Quemadmod̄ probabile est nāam inaequalitatem
obſervaſſe in diſtribuendis ingenii viribus, ita
et certum est, quod ad efformanda ingenia, et evol-

es evolvendas ingenii vires requirantur certe ca-
usæ physicæ et morales atque circumstantiæ favo-
rabiles. Tales sunt.

1º=Cultura nationis, parentum, et aliorum inter
quos quis vivit, quia inter nationes cultiores ma-
gis evolvuntur nudes ingenii ftes, quam inter
barbaras.

2º=Institutio et disciplina bona exemplaque bo-
na, quæ ova excitant vires ingenii per nationem indi-
tas, evolvunt primas ftes mentis cognoscitivas et
perficiunt.

3º=Forma regiminis sub qua quis vivit et educatur;
nam in Monarchiis temperatis magis evolvuntur
vires ingenii, quam sub Despotia. – Huc pertinet
et religio, quia religio superstitiosa supprimit acti-
vitatem Intellectus et mentis ftes ita, ut abest ut e-
volverentur, ut potius obscurantur.

4º=Huc pertinet clima, quia evolutio virium inge-
nii a gradu et qualitate coli multum dependet,
sub quo scilicet quis educatur; nam si aër sit frigi-
dus, si athmosphera nimis frigida vel et calida,
ingenii vires debito modo evolvi non possunt.
Imo ut observarunt Phi, ingenia excellentia
ita a 20 latitudinis gradu, ad 60m latitudinem possunt re-
periri, et non sub æquatore verum sub zona im-
primis temperata.

Multæ ita itaque cæ et circumstantiæ quæ con-
currunt ad vires ingenii v. efformandas v. impe-
diendas, ita ut dicere possimus, quod quemadmo-
dum quælibet planta sub quolibet cælo non in-
crescit, sed perit, ita et ingenia, non sub quoli-
bet cælo evolvuntur. Imo nulla ita tales vires
ingenii, quæ superare possent per se impedimen-
ta physica et moralia, qualia ita clima, forma
regiminis &c.

Hinc

Hinc fit quod inter nationes barbaras nulla repe-
riuntur magna ingenia, quia plurima ita impe-
dimenta, quæ ingenium prestans evolvi ovetunt.
Hinc est quod inter eas, nulli Leibnitzii, nulli Neu-
tonii, Grotii reperiantur, quia impedimenta supe-
rare non possunt; Itaque ad evolutionem ingenii
circumstantiæ favorabiles requiruntur.

Hinc jam multi Phi observarunt, quod gentes
multa raro habeant illam periodum in qua cir-
cumstantiæ concurrerent adeo, ut ingenia e-
gregia evolverentur. Ita Historia docet talis fe-
riodus Græcos erat sub Pericle, qdo florucre Sora-
tes, Plato et alii duces egregii. Talis fuit Ro-
sub Cicerone, Anglos sub Elisabetha, Gallos
sub Ludovico XIVo et Napoleone, postne Hungri sub
Ludo Iº et Mathia, quia sub his circumstantiæ
favorabiles erant, ut ingenia plurima evolvi
possent.

Quare ingenia prestantia tam rara? an nata
est parca? v. fit hoc ex aliis cais Phisicis et Moralib.
Nos finem et scopum nescimus nati, sed ex ob-
scr vationibus valde natale, quod ingenia prestan-
tia rara sint. Docent hoc sequentia: Una ca est:
1º=cultura gentis v. nationis inter quas quis vi-
vit, sed et inter cultiores gentes magna pars ho-
minum vivit inter circumstantias minus favora-
biles et multi impediuntur, quominus ingenia
eo debito modo evolvantur. Talia impedimen-
ta ita egestas, paupertas atque alia cæ multo.
Multi vo qui a nata excellens ingenium acceperunt,
distrahuntur, v. vo multi maturius et occidunt
quam ingenii ftes evolverentur.

2º=Illi qui favorabiles habere possent circumstan-
tias ex educationem bonam, forte per natam ita ta-
di, Lebetes et stupidi.

3º=qui

3o. Qui vō haberent per nāam ingenium bonum,
illi forte malam habent educāonem bonam v.
et habent circumstt impedientes, ut exempla mul
4o. Forte nāa ipsa est parca est in producendis
ingenijs excellentib v. genijs, adeo, ut in uno sæ
lo sæpe unum tm producatur excellens ingenium
quia circumstantiæ ōēs st minus favorabiles,
unde non absurde dixere: quod Secula requirun
tur, ut producatur Leibnitzius, et Secula donec pro
ducerentur Napoleon.

Notanda st adhuc de Genio.

1o. Num ita dicti Genii a nāa ad ōēs artes æqua
les dotes acceperint, aut vō inæquales, an vō na
tura quosd ad has, ad alias vō alios destinavit
Hæc quæstio fere eod redit, quo prior scil. nos
hoc nescimus pro certo determinare, sed conjec
turis ducimur pro certo ad probabilitatem,
itaque dicimus probabilius esse quod nāa dotes in
genii ita distribuit, ut quid apti reddantur ad
has, alii ad alias ftes h. e. ad diversas, nam aliter
supponere deberemus quod genii ōēs mentis ftes
in excellenti gradu obtinuerunt a nāa, sed hoc in
rerum nāa non observamus, quod ōēs in ōib men
tis facultatibus excelluissent.

Unde Genius est dispositio nāæ, qua quis ad
hanc v. aliam artem excolendam aptior redditur
ut Du Bosch scribsit. Si vō quæratur, num exi
stat talis hoc, qui si ōēs dotes acceptas æqualiter
exercuisset, aptus fuisset ad ōēs artes excolendas?
num tales existant?

Nos hoc non observamus; quia nos nullum
talem hōem novimus, qui ad ōēs artes æquali
ter excolendas aptus fuisset egl. Leibnitzius qui
dem multas artes excoluit, sed tn ō ōēs.

Unde is, qui ad aliquam artem excolend
ingenium
ingenium accepit exerit suam ftem, itaut
in suo elemento v. ævo facilius procedat longe
quam alii, qui non st huic arti destinati. Tales
hōes ex hac celeritate percipiendi, et ex hoc
usu interno ōem vim cogitandi ad suum ofje
ctum dirigunt non tm sed oritur in his Genii En
thusiasmus versus objectum.

Tales hōes in alijs rebus et disciplinis ō
proficiunt et hærent, unde vim ad hibere debent
magnam ut proficiant egl. Riding in pōësi pro
fecit in alijs non item, ita Pascalius in Mat
hesi tm profecit in alijs vō non, ita Malebran
in antiquitatib proficere non potuit, at in Philo
sophia magnos fecit progressus. Ita etc.
Fabrales in jure non, at in Philia præpinnis
nāali profecit.

Itaque hoc observamus de talib hōib, quod
si extra sphæram suam in alijs disciplinis ta
di, hebetes, imo et stupidi sint egl. Fabius
luit in rebus nubilosarib gessit, in
gnacia in alijs rebus stupidus fuit. Hæc
omnia confirmant nāam non æqualiter
distribuisse dotes mentis, itaque non ōēs desti
nasse pro genijs, sed diversos hōes ad diversas
artes destinasse. Qui itaque in certis ftibus v.
artibus scientijs, ut in pōësi, pictura, proficiunt,
dicuntur habere Genium ad hanc v. illam ftem.
Genius is dicitur proprie, qui novi aliquid produ
cit, imo tale quod alii imitari possunt egs. metho
dum novam v. demonstrationem.

Sic dicti Genii in 3es Classes distribuuntur 1o di
cuntur Genii pōëtici, 2e Philosophici v. scientifici
3e Genii comici. — 1o Pōëtici st illi, qui in pōësi
producunt aliquid, quod excellens et nov una
est, extraordinarie, in distinguunt se ab alijs

ab alij per vim vividissimam Imaginationis, et phantasiæ, qua illi ea, quæ pertinent ad Poe-
sim, vividius possunt exponere quam alii vĕs. ego. Talis fuit Homerus, qui tale produxit, quod ante
hunc non existebat, imo quem ego imitatū sū, ita
Virgilius.
2° Philosophi v. Scientifici hi gaudent extra ordi-
naria vi intelligendi et abstrahendi, itaque a-
cumine sagacitate, vi judicij, et ratiocinandi, quibus fa-
cultatibus adjuti, condunt Systhemata, Talis fuit
Neuton, ita Leibnitz et Kant. Huc pertinent et
Genii Politici et Militares, ut Friderici, Napole-
on, et alii.
3° Comici qui tales vires v. dotes a nāa acci-
piunt, per quas apti sū ad vehementiores sen-
sationes excitandas. Talis fuit Sakespir inter
primos, ita Voltair.

De Sermone.

Homo ex iis, quæ videmus est ăal Sentiens,
cogitans, intelligens, judicans, et ratiocinans,
imo et loquens h. e. non tm reputat, cogitat,
judicat &c. Sed et vales suas cogitationes et sen-
sationes certis signis exprimere et cum alij
communicare, unde hoc est ăal loquens.
De hac māa vocis phīs Scripserunt: ut apud
Gallos Condiliach Russo, Moppertuisy profes-
dens Academiæ Berolinensis. Apud Anglos Mon-
bodo, Harischeenus. Apud Judæos Süssmilch, Ste-
dt. Jesens et recentissime pater Amina, de hu-
jus Europæorum nāum notandā Prosecho
Monbodo et D. Denisch.
Quid est Sermo? Est collectio talium signo-
rum sensibilium, quibus signis sensualibus
pōes atque alia ăalia perfectiora sicas sensiones,
affectus, cogitationes, atque volitiones exprimunt
et cum alijs communicant.
Signa hæc sensibilia sū signa visus ego. litera-
rum, v. certi motus corporis quibus exprimimus
affectus nostros. Ita signa auditus, ut soni di-
versi, et toni v. voces articulatæ, ita et signa
quod tactus h. e. per tactum cognoscimus affe-
ctus et sensiones alios ut surdus.
3tio Hæc signa sū variora: Corpus hūum tam
artificiose est formatum et constructum, ut si
v. in aliqua ejus parte fiat mutatio quod vehe-
mentior vel vō intense in ăa fiat motio has
utrasque impressiones exprimit v. motus corpo-
ris vel soni h. e. genitus. Hoc in brutis et pe-
jus vel imperfectius observatur, quia mutationes vehemen-
tiores signis sensibilibus exprimunt et com mu-
nicant nobiscum. Maxima perfectio hoc respe-
ctu hōi tribuitur, nam corpus hūj est perfecti-
us organizatum, quam ullius ăalis et hujus
perfectio capax est.
Hoc triplici præmissi modo valet exprimere
et communicare suas sensiones cum alijs hinc
3plex est modus loquelæ nāalis. 1° per sonum
non articulatum, 2° per gesticulationem, 3° per
Vultum sibi. communicamus.
Ille 3plex species vocantur nāales, quia hæc pro-
prie hoc non discit, sed si' dona nāe. atque hoc
donum cum alijs et brutis est commune. Hoc
quod addere hijs pōt, sed si non addiscat et possit
hij uti.

1° loquel

1°= Loquela sonō articulati est illa loquela, qua hō suas sensaōnes et cogitaōnes certis sonis articulatis exprimit et cum alijs communicat. Sic infans genitum cōmunicat, ita risum, cachinnum, dolorem. Ista ōes interjectiones sē tales sonitus non sunt articulati, sed expimentes internas sensiones.

Haec loquela nāali et propterea a) quia hujusmodi sonos nos describere non possumus, egl. genitum, quia nos hic literas v. consonantes v. vocales distingere non possumus. b) quia a hac utitur et infans ista utuntur et brutis perfectiora, quae gaudent pulmone. Bruta enim edunt sonos, unde dicimus, canes ululare, boves mugire, leones rugire, equum hinnire, galinas gloccitare, hirundines stridere, quibus sonis alia sua affectiones exprimunt, prout afficiunt, h.e. vel dolorem v. hilaritatem. Itaque bruta et utuntur loquela, sed non eo gradu quo hōes, quia hō est ens perfectissimum.

2°= Loquela gesticulaōnis v. gestus, quando certis motibus et mutaōnibus exprimit hō sua sensiones et cogitaōnes et quidē, a) totius corporis mutaōne, b) motu capitis, c) motu manuum, h.e. gesticulaōne, denique d) pedibus egl. trepidare, bremit toto corpore, ita irasci, tristis, laetus per totum totius corporis exprimunt sua sensiones. Sepe et motu capitis indicamus, quod nobis non placet v. quod placet. Ita et motu manuum exprimimus diversas affectiones et designamus objecta multo perfectius, quam ōibus alijs corporis partibus, quia manus sē maxime aptae et flexibiles ad affectus et motus exprimendos.

Nāalis est haec loquela, quia hac utuntur et infantes, pueri, et nāones et barbare. Haec loquela pē esse et artificialis; nam nostri quoniam destituuntur multis nominibus exprimendis, per gesticulaōnem nituntur suas cogitaōnes exprimere et communicare. Competit haec loquela nāali et brutis, nam haec et communicant suas affectiones per motum corporis, at non illo gradu quo hōibus, quia bruta non habent corpus ita perfecte organizatum, uti hōes. Excipitur simia.

3°= Loquela Vultus quando hō certis mutaōnibus oculorum v. linea mentis vultus, ita configuratione et vultus indicat suas cogitaōnes et staōnes. Haec loquela multas affectiones possumus indicare et internas. Haec signa non habent et usum, quam reliqua, sed sē et significantiora. hae. his signis motum oculō et lineamentō et subtilissimas modificaones internas hōis multo commodius possumus communicare cum alijs atque efficacius, quam per reliqua signa egl effectus quos producit laus v. gloria, vituperium, amor, tristitia, gaudium, ira &c. in diversis gradibus ex oculis efficacius percipimus quam ex alijs.

Haec loquela possest et dici loquela Physiognomia, quoniam vō haec cō est imperfecta, hinc et loquela vultus non est perfecta, et per usum et intelligimus mutaones, sed verbis exprimere non possumus egl. ex facie cognoscimus quid metuum, stupiditatem, tristitiam &c. Sed haec verbis exprimere non possumus. Haec loquela in hōe multo perfectior est, quam in ullo alio āali, quia hō plurimum habet affectus et efficacius exprimit suas affectiones.

4°= Loquela soni articulati differt ab dictis loquelis et consistit in sono articulato h.e. hō pē suas sensiones et affectiones exprimere et cōmunicare sonis articulatis h.e. vocibus. Articulatus est sonus

Articulatu est sonu quando nos in sonovocales et consonas a se distingvere valemus et literas in syllabas et syllabas in voces formare postumus et per voces hõ suas affectiones valet exprimere et eum alij communicare. Et hic sermo est proprium attributum hõis

Itaque De Sermone Articulato.

Hic duo st distingvenda 1o materia 2o forma

1o Maãm constituunt sonu articulatu v. vocales et consonantes, planta, janua, fenestra &c. quia hi eles egl. literas, syllabasque distingvere valemus.

2o Formam constituit significaõ ipsa vocis h. e. idea, re presentz que conjuncta est cum alqua voce per conventionem egl. Auditorium h.e. sonu hu articulatu designat, quod significatu auditorium.

Hoc sermone utuntur oês nãones, itaque oês gentes habent lingvam, que st distincte. Quod dicuntur materne, quat originem explicare non possumus egl. lingua Hebraica ex nullis alij derivata pt. ita et Hungarica est materna v. originalis. Alia st derivative h.e. originem acceperunt ab alij, uti egl. Latina a Graca, ita Gallica ex Latina.

Quaritur an oês gentes habeant sermonem articulatum. Antropologia respondit h.e. notum est ex coõne de hũc nullam esse gentem cognitam hucusque, que non uteretur sermone articulato v. lingua. Industria enim Europaeorum peragravit totum fere orbem, nec tñ tales gentes desexit, que non uterentur lingua. Hottentotis quidq peregrinatores observare voluerunt illos habere lingvam, sed nimium articulatam, quia nullam vocalem distinguere poterant aute 50 aõs, unde retulerunt habere quidq eos lingvam, sed inarticulatam. Postea vo observarunt habere eq eos sermonem articulatum et uti maxime literis gutturalibq et ob hanc raõnem o potuerunt plane distingvere primo vocales et consonantes. D. Büttman addicit hanc lingvam.

Circa tractatum de hac maã dividimus in 4or momenta: 1o Quaritur finitne hõ illij viribus instinctu aute usum sermonis articulati, ut potuisset illij sermonem articulatq opus tam artificiosum invenire? 2o Ubi quarenda est proxima cãa sermonis articulati? num in aã? in organij? quare soliq hõ potuerit invenire sermonem articulatum aãlia vo alia non? 3o Quomodo hõ potuit invenire sermonem artij? an naã? vel vo est divine originis? h.e. Deus docuit primam lingvam hões? 4o De diversis perfectionibus et imperfectionibq agendq erit.

Quod 1am attinet Utrum hõ aute usum sermonis articulati gaudebat illij viribus ut opus tam artificiosum invenire? h.e. sermonem artificiosum inveniat? Ad hanc questionem notandq. Nos propriequidq nescire quid hõ possit respectu coõnis sui rum efficere sine sermone articulato, h.e. ad quem nam gradum possit perficere coõem suam; quia nulla est gens, que non habeat lingvam, at hoc pro certo scimus observare nos in hãc certas ltãs, quas exercitium non penitus dependet ab usu sermonis articulati. itaque dicimus hõem aute usum sermonis artificiosi potuisse sentire, nam sãa non dependet penitus ab usu sermonis artificiosi. quia et infantes sentiunt. Porro potuisse hõem ante us

ante usum sermᵒ. ⁊ obj. repraesentationes multiplicare; quia ad obj. repranda non requiritur ut ego sciam eorum nomina, itaq; non dependet a nōne objecti, sed ab auditu v. vi. su. ẽt. harmonia delectat absque eo, ut sciremᵘˢ quid hoc est. Ita ⁊ postquᵐ obj. visa semel reminiscere adeoque imaginari et recordari, quia hae ẽt non dependent a nomine rei, sed fiunt per intellectᵘ et memoriam. Potest similitudᵒ et diffinitio earum et observare, imo et abstrahere, judicare, et ratiocinari, non ita cōmode quidᵈ, quam per sermᵒ, ideo in certis vocibus et signis adaptata facilius et cōmodius renovantur.

Ex his itaque facile est concludere, quod hōᵒ fuit talibᵘ instructus vicibus, quibᵘ ante usum sermonis articulati, potuit invenire sermonem articulatum.

Quod 2ᵐ attinet: De hac Herderus dicit: hōᵒ debuit invenire sermonem articulatum, quia in tota nā ⁊ plurimae vices, ōis vō vis continet nisum. Iam vō in hāc adest vis, quia si in hāc nulla esset vis utendi sermone ⁊, ita hōᵒ nunquam fuisset instructᵘˢ sermone articulato. Vis vō haec in hāc continetur se nisum; itaque hōᵒ quamplurimum vires certas acquisivit, statim coepit formare sermonem articulatum.

Quod hanc Hypothesin attinet:

1ᵐ hoc, quod omnis vis contineat nisum, hoc non est sufficienter demonstratum, quia ⁊ in nā tales vires, quae non continent nisum.

2ᵈ quod attinet flexum loquendi, hae vis adest, et adfuit; sed nisus non adest, ut observatione docent, nam

a.) Dantur casus plurimi, quod hōᵒ v. in puerit

puerita, vel abinde ⁊ si fuerint segregati a societate hna, et inciderint inter bestias, et inter eas per plures aōs vixerint, nunquam usi sermone articulato, sed sonis ⁊ naalibus v. inarticulatis ẽgt. sicella quod Hannovera inventa inter feras, et quae antea infans aliquot voces addidicerat, et dein aliquos aōs inter feras vixerat, nunc quasi ⁊ voces callebat ede.

2ᵒ hoc ⁊ adulti, qui callebant plures linguas exultas, postquam segregati fuissent a societate hna et vixissent in solitudine, successive ⁊ sermonem maternum amiserunt: si vō per ⁊ sermonem maternum amiserunt: si vō per ⁊ totam vitam in solitudine vixissent, forte ⁊ et sermonem articulatᵘᵐ amisissent. ẽgt. Alexander Selkirk in insula Juan Fernandez ubi per aōs vivens, vix potuit uti sermone articulato.

Meiners de hac mā sic opinatur:

Cā hujus flexus quaerenda est in organis, non vō in cā, nam ad intelligendam alterius quam linguam requiritur ⁊ combinatio et associatio idearᵘᵐ, cujus capaces sī ⁊ feae, marine cālia domestica, uti canes, equi, qui mandata domini exequuntur, nunquam tentant ullam vocem articulatam producere, quia destituuntur organo loquelae; ergo cā est in organis. Hoc argᵗᵘᵐ robur accepit inde, quod infantes in primis āis non sī ita intelligentes, quam cālia domestica, attamen quamplurimum roborantur organa cō statim tentant voces edere, unde concludimus hōem gaudere organis loquelae, cālia vō destitui.

Verum quidem esse fatetur Meiners, quod magno labore, cālia, uti equi, canes, et aves addiscunt certas voces articulare, ẽgt. Leibnitzius profert

posset canem quendam, qui 50 voces diebat articulare. Sed ad hæc observavit ille, quod hæc ăalia ptra non possimus addiscere linguam, quia dum hæc docentur, proponuntur illi vces abstractarum idearum, quas hic non intelligunt.

Hoc argtum hĩ non demonstrat, quod demonstrandi esset, nam hæc ăalia per exercitium crebrum possent ex res sĩnales, et objecta sĩnalia exprimere vocib articulatis. Itaq non possumus ponere simpliciter in organis eăam, sed asserimus eăam, quare hŏ solus invenerit ad esse in organis et in Intellectu, quia hŏ gaudet maxima perfectibilitate, ita ut nullum ăal sit adeo perfectum, quam hŏ, et corpus ejus perfectissime est organizatum: Năa autem harmonice operatur in formandis rebus, ergo dum năa voluit hŏem esse ens rănale ăe rănali adoptavit corpus perfectissimum inter ŏia ăalia. Eăa itaque sermonis artis est partim in organis, partim in ăa. Unde concludimus, quod hŏ successive potuerit invenire sermonem articulatum.

Sed quando? et quomodo potuit invenire hŏ sermonem articulatum?

De prima quæstionis parte nihil scimus. De secunda vŏ Meiners sic opinatur: Ut homo inveniat sermonem artis debuit redigi in tales circumstantias, in quibus loquela năalis non sufficiebat, ad affectus exprimendos, itaq solicitus esse debuit confugere ad alia signa, quibus cogitaŏnes suas exprimeret. Ubi hŏes in societate multiplicati fuerunt, ibi etiam necessitates multiplicatæ sunt, et necessitatib multiplicatis, multiplicantur etiam ideæ.

Unde non potuerunt exprimere has solis sonis năalib, itaque quia in hŏe adest năalis instinctus imitandi, ăalia obvia illo sono designare cepit, quem hæc ăalia edebant: eg. Bovem desiguabat per boatum, equum per hinnitum, asinum per rugitum, canem per ululatum, leonem per rugitum: unde hæ voces primæ erant Bova, matopœa. Hujus vestigium est ex in Saxonia. Moses enim dicit Adamum denominasse ptras, easdem enim edebant animalia ăalia per sonum, quem edebant animalia.

Dum jam hŏes hujusmodi nominibus ăe, pisent uti, exercebantur organa, et ita perficiebantur, ut apta essent ad ŏia ăalia designanda. Mox non sĩ ăalia designabant per Onomata, sed ex alia Synomena ut tonitrua, aquas ventos a Stridore.

Et quomodo potuerunt exprimere res invisibiles, et non sonoras?

Ad hoc Meiners dicit, probabile est, quod hŏes designarunt objecta invisibilia et non sonora, per talia objecta, quæ v. visui, v. auditui sĩ grata, v. ingrata. Sed hæc hypothesis destituitur omni demonstratione.

Quomodo porro potuerunt exprimere res abstractas?

Res abstractas exprimebant per res similes sĩnales ut ex hodie dicimus caput montis, et successive organa excitata in societate, incepernunt ex res abstractas denominare per voces articulatas, quod ex probabile est, sed hŏ prime quomodo invenerunt sermonem articulatum nescimus.

Opinio Hoppoltŭsii de hac măa est:

Hoes sermonem articulatŭ invenerunt per conventionem h. e. hoes convenerunt in concilium inter se, atque ibi determinarunt, quomodo ideas nostras communicaremus cum alĩs, et ideas quas vis denominarunt certis voc ibus

voibus, quibus semper exprimerent.
Sed objicitur huic Hypothesi:
1o Quomodo convenerunt hões sine usu sermonis articulati? 2o Quomodo posuerunt vocem articulatam duce ideæ sine sermone articulato? 3o Quomodo posuerunt multa nomina varia in memoria retinere sine sermone articulato hões rudes etiamsi convenissent, ea nomina dedisscent?
Alia opinio est abbatis Condiliachii ille dicit occasionem inveniendi soni articulati dedisse sonos minus articulatos, quos exprimere solent in hominibus affectiones, affectus vehementiores.
In hac opinione verum est id: quod hões, sed et bruta affectus vehementiores solentes exprimere aliquo sono egi hões exprimit dolorem per suspiria aliasque affectiones. Sed hac Hypothesis non demonstrat, qdo hões primi inverunt linguam, sed colligere possumus quod hões interjectiones ipsas inverint, quia interjectiones nil aliud sŧ, quam quibus hões varios affectus exprimunt, sed qdo alias partes orationis inverint non possumus discere ex hac Hypothesi ex qdo Syntaxis, verbo lingua.
Alia Hypothesis Turnilchii: Vix hinc ita opinabatur quod hões viribus suis nãalibus rem ita artificiosissimam qualis est lingua num quam potuit invenire; ergo deus debuit linguam hões docere. Argtum vo est: qud hões primi destituebantur eõne plurima rerum.
Ex hac Hypothesi observanda sŧ: 1o lingua primo hõum non fuit tam artificiosa, sed constabat ex certo nõo verboꝝ in auxilium earum rerum, quas designabant hões v. gest

v. gestu v. nutu et successive tandẽ cum cultura hões inceperunt excolere magis magisque excolere linguam, hoc docet Historia cujuslibet gentis.
2o Multo minor est difficultas respectu linguæ quam respectu inventionis Scripturæ, attn sci ptuæ originem nemo retulit ad Deum, sed dicebant esse hũe originis, non vo Deum docuisse hões litteras: atqui vo facilius fuit invenire linguam, quam Scripturam, unde referamus linguam ad hões; quia hões fecerunt instinctu quodam ad articulandos sonos, nam infantes et tentant articulationem, ergo originem linguæ referamus ad hões.
3o Nihil magis docet hũe originis esse linguas, quam infinitæ defectus, quibus laborant innumeræ nãones, quibus imperfectionib nonlaborarent, si Deus docuisset linguas hõibus. Jam vo notum est de multis nãoib quod habeat quib voces pro exprimendis rebus sãalib, sed pro alijs rebus abstractis v. rarissimis v. nullas habent voces: an si Deus docuisset linguas nesciret ne docere has et voces?
Non et sed lingua et antiquiores continebant tales voces, quæ exprimebant ideas nõne Dei contrarias, idololatrias &c, ita et voces, quæ exprimunt res obscenas, an Deus potuisset docere? hoc concedere non possumus quod Deus suggerat tales voces, quæ contrariantur perfectionibus Divinis. Imo dedisset voces ad exprimenda attributa, perfectiones veras; atqui vo lingua et antiquiorum contrarium docent, nam plenæ sunt rebus obscenis, et nulla ju it præter Hebraicam, et illa et Metaphorice

exprimebat

exprimebat multas voces: ergo linguam hōes
invenerunt. Sed addere debemus:
Nihil magis docet linguam esse hūa originis,
quam inconvenientia quæ reperiuntur in ōib
linguis inculturarum nāōum, quæ nihil aliud
sūt, quam agregatum ōium vocum sine ōi ordi,
ne, nexu, systhemate; an si Deus docuisset lin,
guam potuisset docere tale agregatum?
Quod vō linguæ his imperfectionib laborent, do,
cent itinerātores et historiæ.
Linguæ quodam sūt similes cantui avium et vo,
ibus ferarum.
De nāōnibus Nomadicis docens multi, quod hi
unum objectum designant 10 v. 20 vocibus, eg.
unus equus denominatur a forma, statura &c,
ita alia quoque res. At pro rebus abstractis
nulla hūs nomina. Ast pūs talis lingua origi,
nem accipere a Deo.
Inde factum est Missionarii Christiani docti,
nam sūam apud plurimas nāones propaga,
re non potuerunt. In California multum la,
borabant Missionarii, sed non multum profece,
runt, quia lingua eōr erat inepta, hoc docet
Crantz de moribus nāōum barbarāe, et alii. —
Indeterminātio est magna ex est ex compo,
sitione linguæ, ha linguæ nullam hūt com,
positionem, regulam &c —
Denique: Jerusalem addit: quod impossibile
est repetere originem linguæ a Deo, quia si re,
petatur a Deo, ita Deus super miracula po,
tuisset multiplicare, nam potuisset ut simul
ēdem res et voces docere, si vō voces sūt docuisset

quomodo

quomodo potuisset retinere illas voces?
Historia cujuslibet gentis docet hōes ipsos au,
xisse linguam, qualis fuit lingua Germanor
ante 50 āos, et qualis est hodie etiglor, ita Ggōr.
Hoc docent originem linguæ non esse repeten,
dam a Deo.

De perfectionibus et imperfectionib linguæ.

Si definiatur lingua quod sit aggregatum ta,
linum signor sibilium, quib hōes suas sōnes
exprimere soleus et communicare cum alis, ex
hac definitione possumus diversas perfectiones
et imperfectiones, ista imperfectiones.
Linguæ diversis respectibus dici possunt
perfectæ: 1o perfecta dici pōt si illa sit copiosa
et dives. Sed Quando est lingua copiosa v. dives?
In lingua quadam pōt una res plures habere
voces, sed hujusmodi copia non reddit lin,
guam perfectam, sed obest claritati linguæ.
Neque pōt dici dives si plurimæ reperiantur
voces, quibus fixæ ideæ non respondent qualis
erat lingua latina tempore scholasticorum.
Itaque proprie copiosa est lingua:
1o = si contineat voces pro ōib objectis sēnalib
designandis, ita ut quod libet objectum sēnale su,
um habeat nomen, tum non indigemus recur,
rere ad signa sensualia.
Hæc perfectio vocatur Divitiæ extensivæ.
Hoc pōt lingua cultiorum gentium dici perfecta, uti
etiglor, Gallor, Germanor, nostra lingua laborat
adhuc imperfectione, quia non habemus voces
pro ōib objectis exprimendis.
2o = Intensive dives est lingua si contineat
pro ideis abstractis sufficientes terminos

si apta

si apta sit ad quaslibet nōnes subtilissimas
exprimendas. Hujus modi lingva apta est ad severi-
ores scientias, talis fuit Græca, talis est hodie An-
glica, Gallica, Germanica.
Quod extensivas divitias attinet: lingva Europæ
& st perfectiores quam antiquæ, quia nova instru-
menta inventa et antiquioribus addita, uti in
Physica, Mechanica, Astronomia, ita in re bellica
multa & inventiones factæ. His respectibus
tribuimus divitias lingvæ.
2a = Perfectio est Lexicalis formabilitas.
Per lexicalem formabilitatem intelligimus illam
qualitatem quatenus ex una voce radicali plu-
res aliæ possunt formari. Si lingva quæd admit-
tat formabilitatem hanc, tunc est perfectio. Si
vō non admittat lingva non est ista perfecti-
bilis ego. in lingva latina forma v. mā potuit
formari mālis, immaterialis v. forma formalis
formabilitas, deformis, informare &c.
Hac perfectione gaudet & nostra lingva. Ita
lingva Hebraica.
3a = Perf. Suavitas suavitatem vō tribuimus intel-
in quantis voces ipsa quas continet lingva aliqua
auribus & suaves grate jucundæ. Econtra si con-
tineat tales voces quæ & ingratæ auribus est
Dura. — Inter dēs lingvas hac perfectione gaudebat
Græca lingva antiquior, quia aures non offende-
bant voces: ante 15 ānos Societas quædā erudita Be-
rolini periculum fecit pro suavitate lingvæ invenī-
enda, quænam lingva efficeret suaviores aures? eligē-
bant auditores Matronas eruditissimas, declama-
tum est ex lingva Gallica, Germanica Anglica et tan-
dem ex Græca et exclamatum est suavissimam esse
hanc.

Quelibet nāo suam habet lingvam pro suavi, quia as-
suevimus aures, sed inde non judicamus, itaque dan-
tur certa criā ex quibus cognosci pōt lingva.
Itaque lingvam non pōssumus dicere suavem
1o = si contineat plures voces Monosyllabicas, quæ-
si lingva illa non admittat flexiones, quia iden-
sidem interrumpitur sermo, jam vō dantur tales
lingvæ quæ non admittunt flexiones et & insuaves.
2o = Obest suavitati si lingva contineat plures vo-
ces polysillabicas, quia non admittit modificationem
sonorē tales & lingvæ multæ nāonum in America.
3o = Suavis non pōt dici lingva si in illa plures
constituantur vocales, quia hujusmodi voces
offendunt aures. Talis est lingva Sinensium.
Ita et si eadem vocalis in eād voce recurrat &c.
ging, si condensentur tales voces & in gratos au-
ribus, si condensentur voces contineant plures consonantes
talis lingva est Dura. Tales voces dantur in lin-
gva Germanica Bohemica. Hæc perfectas lingvas
efficit ut organa loquela exerceantur ego. Bohe-
mi facillime addiscunt lingvas, ita Polo-
ni.
Quæ ergo lingva est suavis?
Quando hæ imperfectiones non adsunt, sed vocales
et consonantes distribuuntur in vocibus justa
proportione, tunc revera lingva est suavis ego.
uti est lingva Germanica, Græca, Latina ego. Dualys po-
tuit lingva Germanica, Græca, Latina ego. Dualys po-
mulejā morens Philomela sub umbra &c Virg. Georg.
4a = Perf. è Energeja, quæ est tunc qdo intentionis seu
sānis atque gradibus affectuum exprimendis apta con-
tinentur voces ego uti littora littoribus &c in Virg. dic-
stor. Hæ lingvæ gentium barbarā sæpe majorem
continent Energejam, quam gentium cultiorē, quia
plurimum confert ad Energejam Onomatopeja,
est & aptiores ad pōësin, quia pōësis requirit Ener-
gejam, quatuor

que tribuitur maxime linguæ Græcæ.

3ª Est Flexibilitas (λαγλοσαγία) quæ consistit in eo, quatenus lingua quæd admittit compositionem ex pluribus vocib. Iuste dēs linguas flexibilitate gaudebat maximâ lingua Græca, quia ex duab et pluribus vocibus formari pt vox. ut Theologia, Philosophia, post Gallicam vō Germanica, quia admittit compositionem ex pluribus vocibus.

Denique. Claritas, qua obtines tunc, quando quælibet id ea habes tuum proprium terminum. Huic perfectioni obstant voces Synonimæ, ut ego Claritas est ratio.

Hinc jam lingua eo perfectior, quo ditior est v. extensive v. intensive, ita quo magis admittit formabilitatem lexicalem, ita quo magis est energica quo suavior, quo flexibilior, quo clarior, eo perfectior. Lingua itaque perfecta gaudere dt his potialib. perfectionibus.

De Utilitate Sermonis articulati.

Vidimus hoēm inter cætera posse cōmodiſſe uti sermone ex naturali; sed tn nullis his signis ita commode uti potest, quam sermone ex l. e. vocib. articulatis, facile, recte, determinatelet commode pt uti; quia formi articulati sunt maxime apti ad nōones formandas et flexibiles maxime ad compositionem.

2º Inter cætera signa quibus hō suas passiones exprimit, gradus est majorem intensionem exprimere his sonis artic. possumus affectuum, et passionum gratas v. ingratas. — Aliis signis, ut exgl. in tenebris vultu non possumus uti; at sermone ex et in tenebris et aliis casibus cōmode possumus uti.

3º Sermo articulatus est medium aptissimum ad evolvendas et ad acquirendas vires ingenii, ut exgl. ad formandas nōones claras, quia res nominib. destitutas non possumus, ita retinere, quam res proprijs nominib. gaudentes exgl. In offerina aliqua res quæ ppria nra sumus, facilius retinemus, quam alias. Sic in physiognomia cō no- stra est imperfecta, quia exigua est nra ad determinandos physiognomiæ terminos.

4º Objecta Memoriæ imprimis plurium dnr ignobilium unquam fuit distincta nobis, quam objecta visus v. auditus, quia nra pro diversis qualitatibus exprimendis non habemus in tribus illis sibus. Quod Memoriam attinet, vis quidē memoriæ non dependet a sermone; at tamen memoriam maxime auget et firmat, quia voces identidem revertuntur in sermone et ideas renovant, quæ tandem imprimuntur menti.

5º Vis abstrahendi non quidē dependet penitus a vocibus, quia abstractio est functio intellectus, at tn et abstractionem adjuvat, ppue vō ejus usum, quia nos ideam abstractam conjungimus cum vocib, et cum his fingimus sæpe ideas, ita ut mens facilius revocare, retinere et sistere pt opera vocum ex. Nos duas nōones cōmode absque usu vocum conferre non possumus, quamvis nos ex in mente possimus computare, sed non ita facile.

6º Voces articulatæ efficiunt, ut abstracta nostra cōnes induant formam sensualem, quia dum loquimur de rebus abstractis per vim vocum, ita apparent sensatæ et ipsis sensibles.

7º Associatio ideæ ex multiplicatur per usum sermonis, quia dum utimur sermone ideæ cum his vocibus connexæ renovantur. Ita ex judicium adjuvatur per sermonem articulatum.

8vo Sermo ex est medium optimum plures ideas terminis brevissimis exprimendi et communicandi ex Regnum infinite multæ subtilissimæ

sub se continet ideas, ut regem, magistratu, subditos, urbes, flumina &c, quæ mia ōia complectitur regnum, quæ ōia separatim profere difficile esset sine sermone articulato.

De gradib diversis perfect et imperfect linguar.

Quem ad modum nāones respectu cultus in diversos gradus dispesci possunt, ita et lingua, nam hæc duo pari passu ambulant, h.e. quo cultior est lingua eo cultior est gens et quo incultior lingua eo incultior et natio. In infimo gradu stat

1o Lingua penitus ineffornata taly est illa gentium quar voces similes st magis vocibus ferar et cantui avium, quam vocib hūj, in quib vocales et consonantes vix possunt distingui, et videtur lingua illor conflare magis ex meris vocalib ut lingua Hottentotica.

2o Lingua paululum magis efformata, sed tñ non efformata, tales st in quibus vocales et consonantes magis distingui possunt, sed quæ v. nullas, v. paucissās hūt flexiones, ita et adverbia et conjunctiones hūt paucissimas ut egl. tales st lingua testib itinerator in America quæ exist sunt intra 30as et 50as latitudinis grad, quamvis non ōes, nam Mexicanor lingua est perfectior. Tales st lingua etiam in Insulis.

3o Lingua magis efformata in quibus voces dispesci possunt in vocales et consonantes, imo et voces describi possunt, et habent declinaones, conjugationes et particulas, sed tñ st incultæ, quia flexiones et particulæ non st sufficientes ut linguam efformatam constituere possint. Hi tres gradus st imperfectiones linguar.

4o Lingua efformata quæ hūt flexiones, describi possunt voces, continent cantilenas, nāales et voces aptas ad exprimenda objecta Sūalia. Hæc lingua hūt et inculta; nam licet habeat nomina ad exprimenda objecta

da objecta Sūalia apta, at non hūt ad exprimendas scientias et artes. Talis lingua fere ōium nāonum nom adicar et barbarum in Asia.

5o Lingua exculta et polita, quæ apta st et hūt ad obj Sūalia exprimenda, sed et ad ōes artes, nōnes, disciplinas scientias exprimendas et quibus scientiæ et severiores tractari possunt. Talis fuit lingua Græca ab ætate Periclis ad seculum 3um et 4 post Xtum. Talis lingua Latina pūne post Ciceronem qui linguam hanc copiis ampliare ad Philosophiam. Talis lingua Anglor Gallor Italor et Germanor, quæ aptissima est inter ōes ad Philosophiam.

Sunt alie et lingue in Europa quæ hodie excolunt, ut lingua Hollandor, Russor, Polonor et Sclavor et Hungaror.

Quæ lingua pūt esse Philica? Illa, quæ sufficientes et aptos terminos continet in se ad ōes nōnes exprimendas, earumque relaones, quæ pertinent ad Philiam ipsam.

Philosophia duplici pūt summi pūt extensive et intensive. — Extensive ad Philiam pertinent Anthropologia, Historia ōes disciplinæ empyricæ, ut Anthropologia, Historia naturalis. Si jam lingua aliqua aptos continet terminos ad has scientias exprimendas, tunc lingua dicitur Philica extensive. Intensive ad Philosophiam pertinent scientiæ altiores et abstractæ, ut Logica, Metaphy. Psychol. Cōnalis, Philia moralis. Si jam lingua aliqua sufficientes habet voces ad exprimendos hās scientias abstractas terminos tunc lingua dicitur Philica intensive.

Ante 100 aos Philosoph imprimis in Germania Leibnitzius et post eum multi soliciti esse cœperunt de lingua quadam universali, qua scientiæ, ut Philia tradi et cōmuni cari possent cum tota Europa v. et toto orbe. Hæc lingua talis futura erat, qua ōes nāones loqui non possent, sed quæ talia signa in se contineret, quibus nāones saltem

pūne

ppria expimi et cum alij communicari possent. Possibilem esse credebant hanc linguam ppterea, quia in Arithmetica inventi sc. tales caracteres, quibus ocs nationes in Europa uti possunt; itaq. tentarunt tales ex terminos invenire, quibus lingua ursalis inveniri posset. Kalmár de hac re sic cogitavit: si litera V designet vitam, si conversa tasve inverso situ designabit mortem, atque talibus caracteribus alia multa idea exprimi possunt. Sed in hac lingua est impossibile, nam ppterea quod in Arithmetica tales termini sc. inventi, quos ocs Europæi intelligunt, non sequitur ex in phia posse inveniri, quia phia objectus est latissimum, agit enim de pluribus nationes et earum relationibus; Arithmetica vo occupatur cum sola quantitate.

Quid lingua poëtica? 1o Si illa contineat voces quamplurimas ad peculiares rei ppriet. tes apte exprimendas, et si voces aptæ sint ad intensionem phantasiæ et imaginationis exprimendam, ex. gr. voces vivere, fluere, non sc. poëtica ac as voces strido, fulgor, strepitus, ejulatus, gemitus suspirium sc. poëtica voces.

2o Si illa contineat voces quamplurimas, svaviter ac dulciter sonantes earq. terminationes habentes et aptas ad Rithmizandum.

3o Si lingua plura admittat metra et pedes, plures ac numerosiores, inter ocs linguas aptissima ad poësim Ungaricam.

Ex his jam quo magis svavis et energica est lingua aliqua eo magis apta ad poësin. Laudam dicebant linguas incultas magis ad poësim aptas, quam cultas, quia hæ plures continent voces onomatopoëticas. Hoc decurrens cantilena nationum barbarar, ita poëtica Homeri, Ossian et S. David.

Etiam lingua ex culta sc. apta ad poësin, quia hæ ex possunt continere voces aptas ad peculiares rei proprietates exprimendas, docet exemplum Virgilii, Horatii.

De Scriptura.

Quemadmodum hoc sermone articulato suas cogitationes exprimere et cum alijs communicare valet, ita ex Scriptura, qua est illa ars, qua hoc certis characteribus scriptis v. figuris pictis suas nationes et cogitationes exprimunt et cum alijs communicant.

Genus Scripturæ est Duplex:

1o Alphabeticum quum hoc certis characteribus v. literis scriptis exprimunt suas nationes et cogitationes.

Hoc genus habet species plures: a)

1o Quoad modum scribendi sc. sequentes: a) Quod nationes voces exprimunt meris consonantibus ut Hebræi qui vocales exprimunt certis punctis.

b) Alia gentes utuntur meris vocalibus ut orientales sc. Tartari et Arabes.

c) Alia utuntur consonantibus et vocalibus mistim ut nationes occidentales in Europa; hoc genus Scripturæ unitso accomodatius quam reliqua gra.

2o Quoad modum literas v. ordinem describendi sc. sequent.

a) Quod nationes incipiunt Scripturæ a dextra et progrediuntur ad sinistram, ut orientales gentes Hebræi sibi.

b) Alia nationes in primis occidentales incipiunt a sinistra et in scribendo progrediuntur versus dextram, quod commodissimum et facillimum per mechanismum corporis.

c) Alia ducunt ordines perpendiculariter deorsum ut Japonenses hoc patet ex diplomate Comitis Benyovski.

d) Alia incipiunt v. a dextra et progrediuntur versus sinistram v. a sinistra versus dextram, sed interrupta serie convertunt ordines et ita sper progrediuntur Svastæ memorat simbolos olim ista scripsiste.

2o Hieroglyphicum, quum hoc suas nationes certis figuris v. imaginibus pictis objectis similibus

similibus exprimunt, si voluerint designare aal aliquod designabant per ejs imaginem boven npr. designabant per imaginem bovis similem. — Historia docet hoc gre scripturæ usos fuisse antiquos, ut Ægyptos, Sinenses, Siberienses, Lapponenses et Mexicanos. De quibus notum quod hi sua facta expedit. ores bellicas in cortice arborea hyeroglyphice descripserint, imo et qui xni stæ facti, ex sacra scriptura multa designabant.

Utrum jam ex his duobus scripturæ generibus sit inventum nescimus. attamen conjicimus prius inventum fuisse — — — Hyeroglyphicam scripturæ genus; quia facilius est invenire figuras, quam certos characteres ad objecta exprimenda. Hanc opinionem confirmat hoc et, quod hodie et nationes barbaræ Indiæ, quæ sermonem Europæ intelligere non possunt statim conjungunt ad imaginem et figuram objecti ut hoc ex itineratoribus patet, itaque et hyeroglyphicum scripturæ genus prius est inventum.

Quomodo potuerint hoës objecta invisibilia et abstracta determinare.

Hoës 1o usi fuerunt ad obj visibilia exprimenda his signis, tandem ceperunt et obj abstracta exprimere per similitudinem h. e. designabant similitudinem ab obj similibus eg. Ægyptii Deum designabant per sceptrum cui super impositus oculus, sceptrum designabat potentiam, oculus omniscientiam sic eam designabant per papilionem, ex hac similitudine, quod papilio mutat corpus ista et ea deserit suum corpus.

Quomodo jam inventum Alphabeticum scripturæ gen.

scripturæ genus.

De hac questione Meiners sic opinabatur. Cum hoës multiplicati fuissent cum necessitatibus multiplicati fuerunt et ideæ, et voces, itaque inter has circumstantias, plures ideas designare debebant. Græca itaque imagines non sufficiebant ad eas exprimendas, unde minuebantur, et cum jam supra modum multiplicata fuissent ideæ, imagines, ita minuebantur ut amitterent formam et evaderent certæ figuræ v. litteræ. Hoc docet Historia Sinensium, quod characteres sint ultra 60 millia. Quomodo jam inventum sit hoc scripturæ genus non pt, nam hoc supra pro certo explicare non pt, nam hoc sup. ponit sermonis usum litteras. Procul dubio ponit sermonis usum litteras. Procul dubio fuit aliquot tas litteras sit inventa et postea inventio sive aucta est. Græci etas primo habebant 16 tas literas, ab inde Palamedes et Simonides adjecerunt alias, sed quomodo hoc explicari nequit. Finis Partis Primæ

Pars 2a. De extraordinariis mentis operationibus.

Per extraordinarias mentis operationes intelligimus illas operationes quas peragit hoo in statu extraordinario. — In statu extraordinario est hoo, quum est mente et corpore sano, et est in statu vigiliæ, quia in hoc statu oës vires et activitates suas exercet hoo. Hi status vocantur et naales, sed hoc criterium non sufficit, quia et somnus est naalis status; adeoque hi status vocantur rectius ordinarii, quam naales, quum hoo jam non est in statu vigiliæ, v. in statu mentis v. corporis sano, tunc est in extraordinario statu, quia hic

status

status differt ab ordinarijs mentis statibus.
Hi Status extraordinarii sũt: 1o Somnus, 2. Somnium. 3. Somnambulismus. 4. Reveri. 5. Ebrietas. 6. Vertigo. 7o Deliquium animi. 8. Catalepsis. 9. Visio. 10. Insania. — 1o De Somno.

Somnus est ille status, in quo functiones organorũ externorũ simpliciter, organorũ autẽ internorũ functiones magna ex parte cessant. In hoc statu in operationes mentis simpliciter quidq̃ non cessant; nam si simpliciter cessarent, hõ nunquam posset ita judicare, et operatiões minuere: sed peragnntur operatiões, fiunt et reproductiones, sed ita obscure sũt, ut non percipiantur, et nulla fit horũ consientia.
In somno observamus hæc criteria.
1o Clauduntur sũs externi, ut oculi, aures, ita et alii sũs, hebetantur adeo, ut quibusdq̃ stimulis ut oculis nihil plane percipiatur, et auditus et sũs vigilantissimus in somno claudit.
2o Cessant cogitatiões et reproductiões ordinariæ, vel si non simpliciter, at debilitantur et impediuntur. 3o Imminuitur calor vitalis.
4o Cessant vel debilitantur functiones internorũ organorũ, imminuitur circulatio sanguinis, et aliorũ humorũ, ita et digestio cibi; adeoq̃ hõ, et oês ejus functiones debilitantur, et impediuntur, unde dicimus somnum esse vicinum mortis.
Somnum procedunt circumstantiæ hæ:
1o Dulcis quæd quies, quæ est dispoõ hõis ad somnũ
2o Dormitatio in quo sũs incipiunt jam hebetari.
3o Cessatio functionum organorũ externorũ et imminutio organorũ internorũ, quum jam incipit esse somnus et denique defectus consuetudinis. — In somno 4 gradus sequenses:
1o Somnus

1o Somnus altus in quo status motus corporis nullus, reproductiones et voluntas nulla in aa, functiones quidq̃ vitales, ut circulatio sanguinis et humorum adsunt et hæ ex debilitate. Hi est gradus primus. 2o Incipit jam hõ movere manus, pedes v. alia membra, itaque adsunt reproductiones et voluntas ex, sed hæc non perficiuntur, 3o Incipit imaginari, reproducere, cogitare fiunt in hõe volitiones et motus divelli, sed hi sũt nimis inordinati, et hõ hõ obliviscit. 4o Expergiscitur. Quæ sunt causæ somni?
De hac quæstione quinio Haller est. In statu vigiliæ deficiunt spiritus vitales v. animales: itaque requiritur quies, quæ hos spiritus animales reficiat, et aptos reddat ad ulteriorem laborem, quod per agit somnus. Sed hanc stylothesim, refutant observationes sequentes:
1o Homo ex ipso prandium obdormit, tunc autem spiritus vitales reficiuntur magis, quam deficiunt. 2o Homo ex in calore obdormit.
3o Etiam ex consuetudine hoc fit, ita ut si quis semel v. bis post prandium dormiat, deinde ultro obdormit.
Alia stylothesis est hæc: Diurno labore functiones debilitantur, unde nata requiritur, ut vires defatigatæ atque langvidæ reficiantur. Hæc stylothesis est probabilissima, quia huic neque consuetudo, neque illa status, quum hõ satiatus, neque calor obstat. Huic stylothesi objicitur, quod homo viribus fractus et debilitatus non possit dormire, ergo forte debilitatio vitium non est sufficiens. Hinc nos confitemur causam veram esse dubiam. Hinc nos confitemur causam veram esse dubiam et sufficientem somni dare non posse.

De Somnio.

Status Somnii est ille status hõis natalis quidq̃

quidq, sed extraordinarijs, in quo clausij, v. gr. ie. tenebrijs sibj extensis magis minusve phanta. sia et imaginaõ in hõe maxime operantur, h. e. 1° In hoc Statu Somnij debilitantur alia vis mentis preter phantasiam, ut vis voluntatis, volunt. rãonalis &c. 2.) Debilitate ã vires Intellectus, Intellectus quidq secundq leges combinat res, sed hic combinat res heterogeneas. 3.) Debilitate ã vires judicandi et rãonãdi, que sites ut cetera combinate ã cum statu vigilia; hinc fluunt falsa rãotinia in rebj. 4.) Debilitate sibj personalitatj, somnia. mus ergo nos destunctos esse tñ vivere. Ita et debilitatur vis conscientiæ et Memoria; unde ob defectum Memoriæ et Intellq somnia. mus nos transmutatos esse in asinum v. bovem et alia multa mirabilia et irregu. laria fingimus et combinamus.

Ut hõe ope somnij phantasmata habere possit requisitu ut hõe habeat magnam copiam ideãrum et organa sint exercitate, quia aliter nulla v. pauciss̃ima habet somnia, ut exgl. Infantes qui non habent multas ideas acquisitas ratissime somniant. Sic hões et stupidi raro somniant.

Veichardus circa stupidas personas fecit obsrvãonem, interrogans quid somniassent? respondent: nihil. Itaque ut quis somniare possit requisitu copia ideãrum acquisitarum; unde quo major copia ideãrum acquisitarum eo plura somnia.

Que sit causa, que in nobis hæc phantasia excitat organis quiescentibus?

Dum hõe sanus obdormit in primo gradu somnij sibj in alto somno raro somniat; quia præsentj vitalem hõe vix ullam sibj conscientiam reliquat sensum et actionem; tñ Cant dicit, ãmas simpliciter non posse reprãe abinde, si semel cessaret, sed quia vis conscientiæ est debilitata, hinc junctiones ãe clare non percipiuntur — sibj præmissis —

1° Post somnum altum ubi sibj hucusque clare magis explicantur: ut exgl. auditu tactus: sapor exercitantur, possumus agere objj in hæc organa præter oculum, adeoque et quasi repræsentat in ãa mã excitare, exgl. calor, frigus, ventus, vocem, strepitus &c. possumus agere in organa et repræsentes excitare. Unde imaginaõ incipit alia et objecta repræe, que erant cum illj conjuncta, et hic est jam cãa somnij. Et versus tpus matutinum somnia sunt clariora et vividiora sunt.

2.) Sibj necessitatj corporis exgl. sitis, fames, æstus interni corporis, minima circulãõ sanguinis, motus extraordinarijs humorum. hæ cãa agunt in organa ntra, et incipiunt operari, exgl. quidam obdormit cum sitit, bibit et alios alios que quærit fontes, nec tñ satiatur. Ita et exercens occupatus cum cibis. Sic motus extraordinarijs sanguinis cum cibis. Sic motus extraordinarijs sanguinis diversas excitat repræsentes.

3.) Stomachi Status exgl. est cãa diversi somnij exgl. Stomachus valde repletus habet singulares ideas, que excitant nauseam.

4.) Rectus v. Status interni, hinc venit Status ille quo stupidi se oppressos esse somniant. Hinc veninnt et anxietates illæ, que videntur circumiare corpus. Ex sanguinis circulãone veniunt alia et anxietates illo, qui se somniant strangulari.

5.) Voles v. Strepitus, qui erant quum obdormit hõe, presentes. Nr. Quoties corpus est in statu sano, atque vis circulãõ sanguinis est nãalis et si hõe non est occupatus cum circumstantijs v. affectibus; sed est in statu sano occupatus cum objectis gratijs ita ut dum expergiscatur peniteat se excitatum esse; quum võ hõe

hõ est egrotus est ppne cãe intensa; ut sto-
machꝰ sꝯ cãe, mors ingrata sꝯ somnia. Ita et
si laboremus cum diversis rebus gravioribus
somnia sꝯ minus jucunda.

6.) Cãa somnii est Lusus fibrarum; nam quum
hõ obdormit sape non õis motus fibrã cer-
sat et huic fibre, que non cessat, respondes fan-
cio, unde plurima sꝯ causa somnii excitantꝰ.
Hæ sꝯ cãe somnii.

Sed quo sꝯ cãe somnios diversos h.e. qui fiat
ut hõ heterogeneas somnietꝫ res?

Ad hanc questꝫ quo to respondere non possumus,
tñ dicimus phantꝫ suppressis aliis viribus ãe
maxime operari, que sibi relicta sine regi-
mine Intellꝰ profect, combinat, mutat diversas
repraõnes et quidꝫ quo fertilior est phantasia eo
plures combinat et mutat ideas. Unde Imagꝫ
est cãa diversi somniorum.

2ª Ex legibus Associationꝫ Ideas notum est, quod
excitata una idea excitantur in mente seum-
dum has leges alie ideo cum excitata altera
quomodocumꝫ conjuncte, Scilꝫ v. in ordinem re-
dacte, v. coëxistentes, v. Similes, v. contrarie.

3ª Quoniam phantasia sine regimine Intellꝰ ope-
ratur in somniis, hinc fit ut unum objꝫ facile
transmutet in aliud, relaõnem enim perci-
pere nequit, unde reproducit res pridem
mortuas, et loquitur cum mortuis, verbo rea-
lia confundit cum objectis.

Quomodo phantasmꝫ somnii inter nosci possunt
a realibus repraõnibus?

Ad hanc questionem jam a longo tpore vario
modo respondꝫ Phi. 1º Hobbesius opinabatur
nos in somniis alias personas, alia loca, et
ea amustantꝫ videre, verbo plane alia objꝫ gñ
in statu vigilie, ita ut homo videat se in
somno quasi in alium mundum delatum esse.
Atqui hæc Hypothesis est probabilis, quia qui

qui attendit ad somnia sua, plane aliter et in-
ter alias circumstantias videtur videre objꝫ ac
plurimum.

2.) Volfius et alii Volfiani dicebant inter objecta
que nobis somniantibus obversantur nullam
esse connexionem nãalem, nullam seriem ac-
curatꝫ ideaꝝ, sed has visiones sumere sibi in-
vicem sine rãone, quasi sufficienti, unde nãs
visiones esse sepe monstrosas.

3.) Addunt alii, nos in somniis absurditatꝫ
non animadvertere, in statu võ vigilie et
sano nos illas percipere, imo ne pati quidꝫ posse.
Hæc singula sꝯ criteria distinctiva phanta-
smatum somnii a repraõnibꝫ realibus.

Ad hoc criteria observari possunt. 1.) Quam vis
nos objꝫ in somniis plane alia forma, intera-
lias circumstantias &c repræsemus; tñ dantur
et talia somnia, que plane eadꝫ forma, rela-
tione, et inter eadꝫ circumstantias reprodu-
cunt objecta.

2.) Sape in somniis adest eꝫ nexus aliquis, adeo-
que series et ordo ideaꝝ combinatarꝫ, quamvis
rarissime.

3.) Sape in somniis animadvertimus absurdita-
tes imo nitimur emendare illas; quia Intellꝰ
quamvis vis ejus debilitetur in hoc statu tñ
percipit sepe absurditatem. Hinc concludi-
mus illa criteria non esse accurata plane ad
distinctionem phantasmatꝫ somnii a repraõnibꝫ
realibus.

4.) Addebant alii hoc eꝫ criterium distinctivꝫ
quod ideæ in statu vigilie multo clariores,
sꝯ, quam in statu somnii, sed ad hoc cri-
terium eꝫ observari pt, quod in somniis eꝫ quidꝫ
ideæ ita vivide et claresꝯ, ut vix a mente
nostra depellere possimus. Interim tñ notandꝫ
est quia

est ōia hæc ēiā continere aliquid vri.

5.) Prof. Videman addit aliud et ēium, quod statum hōis ꝑme attinet: Scil. hō. sanus ordinarie ſpūs pōt percipere tpus illud in quo obdormit, prout et ordinarie pōt notare et tpus in quo expergiscitur, et in quo ex statu somnii in statum vigiliæ transit. Jam oēs Imag et visiones inter duo hæ puncta stī meræ somnia. Unde siquis hæc duo puncta notare pōt, ille pōt et phantasiam somniorum a realib; reprāēntis distinguere. Sepe accidit, quamvis rarissime, ut hōes sint in statu, et hō expergefactus nesciat se esse in statu vigiliæ, itaque punctū quo expergiscitur nescit observare. Ex his ōib; observare possumus criteria vēsalia et necessaria nos dare non posse, quib; phantasmata somniorum a realib; reprāēntib; distinguamus.

Observatum adhuc de somniis: Quod in illis operatur maxime phantasia et vis Imag et alia vis et stī debilitata; in secundo experientiam esse oēs vires ād suas functiones, quamvis ō accurate peragunt. Scilicet

1o Vīs stī fingendi sepe operatur in somniis ex: fingit, combinat et mutat obj.

2o nonnunqū Memoria sepe enim fit ut nos tales ideas revocare possimus, quas in statu vigiliæ revocare ō possemus. Hinc sepe fiunt etiam illusiones, h.e. in mentem veniunt tales ideæ, quas jam pridem eramus oblīti, hinc fit ut illas ideas habeamus pro divinis et miraculosis. Tales casus collegerunt multi viri, ut et Muratorius et J. Cæsar Scaliger. Jecit versus in laudem ꝑmodi viri Vero nempium Prugnoly obvenit ei in somniis et quæstus est quod in laudem ejus nihil scripsisset; ille expergefactus quæsivit nomen illud, sed non invenit, at tamen scripsit versus in ejus laudem, postea ejus filius

filium reperit, vixisse quond ejus nominis virum et sine dubio illud nomen legerat et pater, sed ejus oblitus erat.

3.) Vīs judicandi et discernendi ꝑme in ingeniis exercitatis est tunc hō reflexiones facit non contemnendas et judicia, sed hæc raro. Hinc fit quod judex in somnio jus tam fert sententiam, quam in statu vigiliæ neglexit. Ex his non ē impossibile, quod hō futuros eventus indicantes reprāēntem habeat in somniis. Talia somnia vocantur prophetica.

An dantur somnia prophetica?

Dantur ex 4. causis nāalibus quod 1a Est Physica existens in organis et corpore hōis. ego quid somniat se agrotum futurum et ita evenit. Unde talia somnium dici pōt prophēticum. Sed hoc fluit ex causis Physicis, nam hō qui dispositiones ad morbum, hanc dispositionem in somniis ubi corpus ejus et mens non occupantur variis curis et laboribus facilius percipit, quam in statu vigiliæ. Sic et agroti præsidere pōt sanitatem futuram ob eandem raōnem.

2.) Et ex variis circumstantiis pōt hō talia somnia habere, quibus certi eventus respondeant, ut hō non nunqū est in loco valde suspecto, ubi nāaliter ipse timet v. latrones, v. feras his cogitationibus obdormit et tandē cum hīs occupari incipit et si somniet se per latrones bonis privatum et ita evenit tunc potuit dicere se habuisse somnia prophetica.

3.) hō gaudet ſpū futura præsidendi et sepe prævidet futuros rei eventus, ex his fieri pōt, ut asse ideæ in somniis excitentur et per associationem alia et reducant. Unde in somniis sepe præsidemus certos eventus licet mens nostra jam in statu vigiliæ occupata fuerit his ideis, sed quæ oblita fuerat. Talia exempla stī multa, quibus et eruditi decipiuntur.

H. Couting

4. contingentes et sepe multa eveniunt &c. Is, qui
de Lotteria cogitat provid et certos nos, quib lu-
cratus es dicit hoc somnium fuisse prosecutum.
Huj modi eventib accedit et aliquis nisus, ut
de somnium hoc complementum sortiatur. Ha-
jus cā in intensione, nisu, diligentia ō in somn

An dantur vera somnia prosetica?

Cicero dicit: hōes credunt mentes nostras esse divinas.
Hanc opinionem dicit esse antiquissimam, que ori-
ginem ab infantia gēj tūi sumsit. Jam anti-
quissimi Graeci de hac mā disputabant, nonnul-
li negabant, at plures asserebant dari talia somnia
prosetica, maxime aut superstitiosi, inesuditi, et
ii, qui quaestum exercebant interpretatōne somnio
prosetic. Quare vō hōes incepernut credere som-
nia prosetica, hoc venit inde quod olim nescie-
bant, quid cā pervires suas efficere posset, et pu-
tabant, quid cā pervires suas efficere possit, et pu-
tarent mentibus nostrij observantes multa in-
rabilia, hō loquitur sepe cum nostrij invenit
se varij locis.

*Que sit criteria somnia prosetica? patroni som-
nia prosetica dicunt.* 1°. Somnia, que fiunt circa
tempus matutinum dicit posunt prosetica, quia
per noctem quietem mens nra a sordib corporis
et alij impedimentij purgata apta est ad inspi-
rationem divinam percipiendam.

Ast si mens hra in statu vigilie in quo vi-
res corporis aptissime sit ad futuros eventus provi-
dendos non pt providere futura, qui pt dici quod
hō in illo statu in quo funct sensib debilitat
providere posset futuros eventus.

2.) Veprae dicit circa tempus matutinum clariores
et vividiores si quam alijs temporibus, adequid
hac vividitas et claritas est cā somnior. Ast li-
cet hac claritas et vividitas major sit circa tpus
matutinum, quam in somno alto, quia tunc jam cor-
pus absolvit oēs imitatōnes humor, attamen idee non
sunt ita clare et vivide, quam in statu vigilie, qui
ergo fieri pt, ut in somnijs magis fiant inspiratōnes
quam in statu vigilie.

3.) Possunt spiritus potentiores nobis inspirare tales
eventus futuros, quos mens hra providere non pt.
At prius ostendi deberet existentia talium spirituum
ostendi deberet commercium hō cum mentib nostrij,
quod ostendi non pt, nam etsi quod mens nostra de-
vocatur in somnijs, videamus sepe cum Angelis col-
loqui, ostendere non possumus quod inspirati divinam
acceperimus, deberet ea demonstrari per experientiam,
per certa signa, sed hoc fieri non pt.

Somnia prosetica respicere tales futuros even-
tus, quos intellectus providere ō pt, si enim talia no-
bis suggerantur, que visib et naālibus providere
possumus, ita nos non indigemus spiritib somnia
prosetica inspirantib, si quid dentur somnia
prosetic de illis ita judicare possumus tb, si oēs circum-
stantie nobis sincere referantur, sed hoc demonstra-
ri non pt.

Quod vō interpretatōnem somniō attinet, illud
est ridiculum et observari pt, quod quo minorem
quis habeat fidem somnijs prosetic, eo rarius fit com-
plementum eor, imo denique nullum.

De Somnambulismo.

Somnambulismus est ille status hōis in quo som-
nians diversas easque voluntarias peragit acti-
ones, ē lecto surgit, incedit, loquitur, imo con-
scendit loca altissima, ita ut exprege facta
de his actionib nihil sciat.

Estne hic status possibilis?

Est utique, sunt enim multi hōes noctambulones.

Muratorius

Musatorius et profert exemplum de famulo quodam Negretti. Ita collectores parisienses de Jacobo Jacquier candidato, qui comitiones scribebat in somnijs. Ita et Vaichard dicit se vidisse officialem in somnambulismo peregisse diversas actiones. Unde hic status est possibilis, licet inter exemplia multa falsitates et mirabilia immisceantur, tutus et actiones augeantur.

Sed quomodo est jam possibile ut hō claustra sibi suscipiat et peragat actiones ita, ut homo sanus in statu vigilie?

Possibilitas hujus phenomeni explicatur sequentibus:

1= Status hic somnambulismi neque est status somni, neque est status vigilie, sed est status intermedius inter somni et vigilie statum. Status somnii non est pōsterea, quia in hoc statu voluntas hōis non est activa, in illo vō statu voluntatis activitas est magna. Status vigilie non est, quia in statu vigilie sūs externa debent esse apertis, in hoc vō statu ōes sūs hominis sī clausi, ut oculi, aures &c.

Qualis ergo status hic intermedius?

Est status mere somnii. Sed non in ōi somnio peragit homo actiones, sed quiescit.

2.) Irritationes internōr organōr in statu somnii possunt excitare in hīc somniante imagines vehementiores et vividissimas, quae non nunquam conjunctae sī cum affectibus vehementioribus. Jam vō hae imagines et affectus facile possunt nervos hōis v. musculos in motum agere, ita ut membra ōia facile moveantur, et hō possit surgere, actiones que voluntarias suscipere. Ipsae illa membra facile movent, quae per exercitium habitum acquisiverunt ad actiones peragendas. ex. gr. hōes qui fumo Nicotiano valde usuntur in somnio saepe cum ore trahunt fumum. Vel qui instrumentum musicum exercent, &c. pe movet digitum in somnio. Ita et nostri Zingari interea dum dormiunt peragunt actiones instrumento musico. Sic Galeny doctor celebris refert se iter fecisse unum stadium in somnio absque eo, ut hoc scivisset. Ita D. Porini perlegit totam paginam clausis oculis praesentibus aliis, qui observabant illum. Itaque per irritationem nervōr possibile est, ut actiones in somnio peragantur.

3.) In hoc statu somnambulismi voluntas hōis est valde activa, quacumque conjuncta ē certōr objectōr repraesentatione; si enim voluntas sit activa, ita et musculi et nervi imperio voluntatis subjecti activi possunt esse, et perconsequens per musculos membra. Unde accedente vividissima imagine et affectu moveri possunt membra facillime.

4.) Vaichard aliam et cāam addit sibi ōes tales hōes, qui in hoc statu sī laborant certis morbis imaginariis hypochondriacis &c, qui conjuncti sī cum cāone valde ingrata corporis, cum doloribus, quos hō in somnio acutius sentit, adeoque tunc hōes excitantur, et voluntas illōr imaginatus, quaerit lenimen ad ingratam sēnem sopiendam. —

5.) Quod Idea fixa v. tyrannica dicte quibus hōes et in somniis cruciantur efficere possunt id, ut status somnambulismi sit possibilis ex. gr. Talis erat idea tyrannica cujusdam militaris, qui cum Vaichardo in uno lecto cubebat, et qui semper in somnio laborabat cum paupertate, nam senex et pauper tale nil habebat, tamen

tamen januam observebat. Ex his causis jam memoratis status hicce est possibilis non ita, sed ex probabilis.

Notanda adhuc de hoc statu: 1.) quanam realitas factor in somniis multis observationibus et exemplis demonstretur, interim tñ multa inmiscentur his casibus, quae vera falsa sit, et hoc ppne inde, quia talis casus est certo respectu mirabilis, hoc vñ amans id, quod extraordinarium et mirabile est, inde amans talia ex augere et magis mirabilia reddere. Nos facile in hoc statu ita magis credere possemus, si circumstantias propriis oculis videre possemus.

Accidit ex quod hoc falsi, fraudulentibus simulans se esse noctambulones, sape ex utilitate aliqua. Vicinad refert tale exemplum habuisse Virtzburgi. Juvenis enim miles quidam, qui nocte surgebat per fenestras egrediebatur varias suscipiebat actiones, tandem regrediebatur decumbebat, et cum surrexisset dicebat se nihil scire de suis actionibus, sed hoc ut ab principe quod Eppo detectum est, falsum fuit. itaque ex fraus est dolus inmiscentur huic statui.

2.) Secundum accurationes observationes vera hujus status est morbus internus, qui fundum habet v. in nervis v. in sanguine, v. in humoribus v. in organis internis. Non ex, sed observatum est, quod tales noctambuloones semper fuerint ê gre masculino, praeter puellam quandam et quidam juvenem. Hic morbus raro curari pt, et ppnum habet hoc, quod cum statu desinat per se si, ne cura ex, nisi tales pericula in hoc morbo, quum scil alta loca conscendunt. Ceffat itaque sicut alii ex morbi, qui fundum habent in humoribus v. sanguine &c.

3.) qui possit hoc fieri ut tales noctambuli tales actiones suscipiant, quas hõ ne in statu quidem vigilia peragere possit? Scil, ut loca altissima conscendant et circumeant clausis oculis. Ob hoc Psychologi observant. fieri hoc ex fundo, quia tunc imaginatio est vividissima, inde quia ad illud objectum vividissime tenditur, non timet, sicut in statu vigilia, adeoque nulla est anxietas cum pericula non videat. In Muratorio et Encyclopedia multi citantur tales casus.

De Ebrietate.

Ebrietas est, ille status hõis, in quo per causas quasdam physicas organa hõis, imprimis interiora et externa ex ita perturbantur, ut aã quidem peragat suas operãones, sed valde irregulariter, imo in majori gradu ne peragit quidem suas functiones.

Cãe hujus status st mãa quae physice, quas hõ recipit. Hinc pertinent potus spirituosi, vinum, crematum, aquavita &c. quae mã irritant organa, et confundunt operãones ãe. Praeter has mãa st alia ex mãa, quibus alie nãones utuntur, ut ex. gr. opium, quod magis perturbat org et functiones quam vinum, crematum &c. imo ut observatum est, õis nãones ex barbara habent mãam aliquam inebriantem, ut Kamtschatkani, certam speciem fungorum, ita imo

ita incolæ Insulæ Oceani Meridionalis cavam, cicam, carnabim &c.

Hic status plures habet gradus pro quantitate et vi corporis. 1mus gradus è statu hillaritatis, quia spiritus ætæ et in statu velociori, sed non in extraordinario. Hic status est jucundus et hillaris, licet sit artificialis. 2dus gradus status Sinceritatis, quum defectus judicii adesse incipit, unde ôia eloquuntur, et verum sæpissime dicit ebrius. — 3tius gradus affectus diversi ut ira, amor, rixæ, altercationes. Hos tandem 4tus defectus conscientiæ est denique somnus altus, in quo ita debilitantur functiones, ut nihil de se hôc sciat.

Quod affectus attinet ex actionibus in ebrietate comissis volebant nonnulli concludere ad caracterem, sed hæc conclusio est falsa. Concludere tñ possumus ad temperamentum et consvetudinem.

De Vertigine (: el pedüles :)

Vertigo est talis status, in quo hûs hôj de se, et id eius suis debilitatur, imo et perit ad extremum hûjus: functiones corporis, præter ætales, debilitantur: et conscientia ita perit, ut nihil de se resuscitati ex hoc statu sciant homines.

Cæa hujus status est forte impedimentum motûs spirituum ætalium et organor internor, qui motus impeditur per cæas physicas internas corporis.

Criteria hujus status sunt:

1.) Motus circularis objector externor apparet h. e. hôc obj externa videt circa se gyrari. 2.) Videt colores varios. 3.) Objecta duplicari videntur, quod in ebrietate et sæpe fit. 4.) Audiuntur varii strepitus in auribus.

Qui strangulatur et suffocatur et is percipit percipit in auribus varios strepitus, et videt objecta duplicari et colores diversos.

Deliquio Sensuum.

Deliquium Sûum, est talis status, in quo conscientia, quoad duras hoc status, perit: imo et functiones corporis cessant, maxime vô functiones organor externor; quia hôc nil videt, nihil audit, nihil sentit, nisi accedant cæ physicæ, quæ excitant et restituunt tales homines in statum ordinarium. Cæam hujus status ponunt in debilitatione cordis, quod in hoc statu obruitur ita, ut functiones ordinariam amittat.

Singulare est in hoc statu: 1.) quum hôc in hunc statum incidit, habet pâones gratis, et plane per hoc distingvit se hic status a statu vertiginis, cujus est affinis; quia in Vertigine ad sunt pâones gratis. 2.) quum hôc ex hoc statu in statu ordinarium redit, nihil scit de hoc statu, sed meminit se tñ ôd or mi vipe.

Qui lipótlepsiam (: nyavallya törés :) habet, ille ex licet habeat terribiles convulsiones nihil scit de se: itaque in hoc et conscientia perit, et hic status protracta huc et refertur.

De Catalepsi vel Torpedine.

Catalepsis v. torpedo (: merevedés :) est ille status, in quo hôc nullam hâ pâonem in corpore: membra hôris, ut manus, pedes, digiti, licet in hoc statu sint flexibilia, manent tñ immota in illo situ, in quo erant tunc, quum incipiebantur membra corripi per vim hujus morbi, ego. Si hôc loquebatur in media vocis lingva ejus haberet, quoad duras hic status. Quidam medici de hoc statu referunt, quod non nunquam hôc hâ suas pâones, sed tñ

sed ti ipse nullum signum vitæ edere pñt, unde multi vivi sepeliuntur.

De Reveri. /: el andalodás :/

Reveri est ille status in quo hõ pñs defectionem corporis pñes et vires ad habet debilitatas; functiones quidq; peragunter, sed ñ debiles, permittuntur eq; libero lusui organõ, unde operãões mentis ñ inordinate: hõ multa reputat, cogitat, sed inordinate õia, prouti impressiones agunt in organa, hinc imagines sunt.

De Visione

Visio, est talis status, in quo hõ in statu vigilie aperti pñs videre sibi videt talia objecta, que per leges nãe physicas fieri õ possunt; quia non existunt, eq. videntur sibi videre spiritus. Tales hões vocantur visionarii v. phanatici, quia decipiuntur; visus enim ut plurimum solus nos decipere.

Num dantur tales visionarii?

Teste experientia extitere et existunt ho die ex multi tales visionarii in õib orbis partib pñne autem inter barbaras gentes; atque non ñ in fervidioribus partibus mundi, ubi imaginãe vividior, et fortior est, sed in frigidioribus ex orbis partib existunt tales visionarii.

Nãales hujus status eã ñt:

1.) Inflammãe imag est phant, que pro pto aliquam pñr passionem habet. Hinc eã est maxime brevis, unde phenomena multa explicari facile possunt; quia imag objecta auget, minuit, mutat: imo e diversis partib plane novam componit imaginem: unde si imag inflametur accidentib affectibus vehementioribus, ut ira, amore, timore, cupiditate, aversãone componit ex diversis partibus novas imagines rerum: unde non est mirum, quod hões videantur tales res videre et audire; que non existunt, eq. Meticulosus facile transmutat noctu in sylvis arbores in formam hñam, et necnum in latrones. Sic qui aliquid vehementer cupit, ei videat objectum aliquod illud transformat in figuram rei desiderate.

2.) Visuum organorum nam org hõj videntes sepe esse reversa sana, attamen laborant morbis v. visiis ex quibus fit ut hões videantur videre objecta alia, et non ita, ut agunt in organa hõum sanorum, sed plane aliter, et hinc ñ diverse illusiones; eq. Dome tes refert, quod hõ quidq. quem ipse novit, laborabat tali morbo, ut apparuerint illi cetera se nae in cubiculo, ubi colloquebatur cum presonis non presentibus. Postea hec scena disparuit, et videbat esse se in alium cubiculum delatum, ibique cum obj ibidem non existentib occupatum. Ille hõ non fuit superstitiosus, sed doctus et licet crederet illusionem suam esse veram, ñ ita videbat obj ex vitio organorum.

3.) Artificialis tensio imaginãonis, quo pertinent ões illi, qui v. apud antiquos v. recentiores dicitos sunt Præstigiatores, ut oracula, vates, prophetis, se, divinatores, qui ões in eo conveniunt, quo per certas artes et præparamenta ita intendant vim imaginandi, ut revera credant se videre tales res que videri sibi vere non possunt: quod colloquia habeant cum spiritibus potentioribus et inspirationes ab illis accipiant, ut futura predicere possint. In his õib casibus fctum est imaginãe, quæ-

que per physicas cãas intenditur: inde vates antro et spelunças obscuras quærunt, in quibus pretiosiores odores, et obscuritatem loci Imaginãe eos intendit.

Dantur multi tales præstigiatores, et Bemyotzki dicit, quod hi hoes se inebriant, saltant, atque se semper magis inflammare studeant, ut tandem in hoc statu perturbato videantur talia videre, quæ revera non vident; inde quia hoc cã est artificialis, semper dolus subrepsatus. Ita et uxor Lavatzi in Helvetia per vim virgæ magneticæ a Mersero inventæ, videbatur clausis oculis videre omnia objecta.

4o= Corruptio Imaginãonis, quæ in quo consistat explicare nos non possumus. Tasso fuit in tali statu, ubi dicebat se commercium habuisse cum spiritibus potentioribus.

De Insania.

Insania s: perturbãe mentis: est talis status in quo hoe v. in perpetuum v. ad certum tempus continuis illusionibus est subjectus. Si huic statui accedant affectus vehementiores ad actiones crudeles tractandas incitantes, vocatur hic status Rabies.

Insania prout variis modis se exerit, ita varias habet species: nunc dicitur rabies, nox hypochondria, nox insania, melancholia, amentia, dementia, vesania, et delirium. Hæ species differunt a se invicem, sæpe gradu perturbãonis; si enim ad insaniam accedant affectus vehementiores accedant eam mania, et stand in majori gradu rabies v. furor.

Insania differt ab imbecillitate et stupiditate ingenii; quia imbecillitas ingenii est impotentia accurate intelligendi, judicandi, rãocinandi, et in specie defectus perfectibilitatis vocatur imbecillitas.

Criteria hujus status sũ: 1o In hoc statu hoe talia objecta combinat, quæ secundum leges experientiæ, atque sanæ rãonis combinari non possunt.

2o Cant dicit: quod hoe in hoc statu amittat sum commune quo gaudent hoes sani, et loco hujus succedat sus privatus, egoismi, et loco hujus succedat pes privatus, egoismi. nonnulli ei ednut pedem habere ex vitro.

Ubi est cã hujus status num in ãa v. morgani?

Oes Psychologi et phi dicebant cãam sui ipsius se in ãa ipsa; sed quomodo nos hoc simplicissime ignorare. Itaque probabilius est cãam quærere in organis ex his causis:

1.) Teste experientia sũ quædam res mãe physicæ, quæ si afficiant corpus nostrum in specie ea, quæ si afficiant corpus nostrum in specie organa operãonis ãe perturbantur, cæt. testis potus spirituosi confundunt operãones mentis: sic et lesio cerebri et certa venenorum species hoc efficere possunt. Atqui hæ cãe species hoc efficere possunt. Atqui hæ cãe in ãam immediate agere non possunt, itaque probabilius cãam esse in organis quam in ãa.

2o Hoem ab hoc statu liberant certa cãe physicæ, hæ et cãe quomodo agant in ãam percipere non possumus.

3o Ex observãonibus Anatomorum, Psychologorum videmus, in his morbidis hoibus esse certas partes corporis, vel organa certa esse destructa; unde concludimus cãam probabiliorem hujus status esse in organis magis, quam in anima.

In hoc statu patientes maxime functiones sequentes: 1o Remi

1o= Reminiscentia v. conservaõ idearũ; nam hoõ quidẽ multas ideas conservat et in hoc statu, sed ad certum tẽ tẽpus est hoc cito obliviscitur, hisque succedunt alie, egr. hoõ de facto praeterito nihil scit; quia hujus oblitus est. Porro per intentionem perturbaõnis occupatur mens, cum ideis fixis, v. tyrimnicis, quae illam cruciant.

2o= Attentio hõis libera est hoc fit v. per abundantiam, quum certarum idearum sibi succedentium multitudo et series rapit hõem, et ejus attentionem seum per lusum organorum perturbatorum: vel per defectum, quum una idea fixa v. tyrannica hõis totam attentionem occupat, ita ut alie ideae penitus excludantur.

3o= Vis sentiendi, non ita quasi obj externa õ agerent in organa sõria: sed patitur, in quantum his reprãonibus impyricis realibus substituuntur obj imaginaria: adeoque hoõ obj pũalia permutat cum idealibus, et hae habet pro obj sãonis. Unde talis hoõ permutat se in aliam personam: videt amicum quum, tamen negat illum videre, sed dicit eum esse regem.

4o= Vis Intellectiva, Judicandi et rãonandi; quae a falsis sepe combinantur in hoc statu, quae combinari v. separari non possunt: tales elicitur conclusiones, quae fluunt ex falsis principiis. Patiuntur alie et istes, prout male afficiuntur horum istum organa in cerebro.

Species hujus stus sunt sequentes:

1a= Hypocondria est ille morbus ãe in quo hoõ licet conscius sit perturbate operationis mentis, tamen regere, et in ordinem redigere suas cogitaõnes õ pt, quia rão õ ht illam vim, ut operaõnes suas perturbatas in ordine continere sciat. Hinc statum Gall ita explicat, quoniam istes mentis, bina hnt organa, et si unum destruatur, aliud manet, et vi hujus consistit hoõ perturbatarum suarum operaõnum. Hic status cãam ht in corpore, et curari potest per aetatem.

2a= Mania est talis status in quo cogitaõnes legib experientiae sunt contrariae. Hic status est major gradus Hypochondriae.

3a= Amentia est impotentia reprãones suas in dependentia et ordine continendi: inde reprãones hõis in hoc statu sũt tumultuarie.

4a= Dementia est talis status, in quo quis secundũ leges experientiae cogitat, sed objecta ejus sũt idealia, non realia, quae suggestio imaginaõ minus intensa et corrupta egr. qui credit pedem suum esse ex vitro.

5a= Insania est perturbaõ vis judicandi; quia obj realia non pt combinare, sed talia combinat, quae combinari non possunt egr. Talis est hoõ qui timet ab illo, qui jam pridem mortuus e.

6a= Vesania est defectus vis rãonandi; quum quis credit se talia perspicere, quae perspici õ possunt egr. qui circulum vult quadrare.

7a= Delirium est morbus corporis in quo homo in statu vigilie talia combinat, quae combinari non possunt.

Istes supra memoratae, quae in hoc statu patiuntur, non pereunt penitus; quia pie nunquam amplius redirent, sed debilitantur tantum

tanty ad certum tpus, quomodo vō, hoc ignoramus, quia tales hōes hūt intervalla lucida in quib operaōnes mentis recte peragunter. Unde cāa est in certa perturbaone organor internorum. Qui fit quod hōes in paroxismo ipso videantur recte judicare, et quomodo proferunt integras demonstraōnes?

Ste demonstraōnes non fiunt per leges Intel. lectus, judicandi, et raōcinandi, sed per associationem idearum, unde totam demonstraonem et posteriorem proferre possunt, quae antea menti impressa fuerat, nam si aliqua idea ex hac recurrat per leges associationis alia et idea cum prior conjuncta excitantur, et hoc pacto per mechanismum idearum demonstraōnem proferre possunt et sine legibus intellectus: polata aut demonstraone statim divagantur, et revera apparet in iis defectus Intellectus.

Hinc illi juvenes, qui vel Matheseos v. gr. diam, didicerunt in hoc statu profecerunt per mechanismum id ex certas demonstraōnes sine hoc raōcinaōne. Extensio imaginaōis et memoria et, conferunt in hoc statu ad demonstraōnes producendas.

Probabiliores hujus status cāe sū:

1o Mala organizatio hōis, unde fit quod nonnulli a nativitate ipsa sint dementes, quia organa eorum in infantia per certas cāas physicas sunt destructa, unde per ōem vitam sū infelices. Imo in certis familiis hic defectus per generationes aliquot transit in filios.

2o Certe cāe physicae Epilepsia, apoplexia: nimia tensio organorum inter nos, affectibus et passionib, ut amore, metu, ambitione destruunt organa debilitant, et perturbant operaōnes mentis. Cimmerman ex nimia ambitione memorat viros, ex amore puellas, mulieres ex zelotypia in hunc statum fuisse redactas.

De Animabus Brutorum.

Cōtra pro existentia aārum brutor sū sequentia.

1o est ex Analogia petitum: Bruta nri ipsa hōis organa sōria illa, quae hōes: haec organa aut in hōib sū instrumenta aā: ergo et in brutis sū instrumenta: ergo si in hoc datur aā, ista et in brutis dari debet.

2o Bruta animantia edunt actiones actionib hōum similes, quae ppium in hōib est aā: ergo et in brutis debet esse aā.

Multi phi actiones has brutorum explicant ex mechanismo corporis, ut et Cartheseus, qui

1o Videns hōes multas actiones producere per mechanismum posse, affirmabat oēs actiones necessarias ad vitam bruta producere per mechanismum corporis.

2o Affirmabat Deum potuisse tales res compositas producere, quae sine aā possint producere actiones actionibus hōis similes.

3o Dicebat bruta non habere aām; nam si haberent illo deberent esse simplices, indestructibiles, adeoque iin ortales, majorisque felicitatis et perfectionis capaces, quod est absurdum. Adeoque Cartheseus ex his argumentis denegabat brutis aām.

Ad objecta his argumentis:

1o Ex mechanismo corporis non sq bruta, sed et hōes edunt tales actiones, quae cum anima nihil commune hūt, ut concoctiones: inde ergo, quod bruta non nulla actiones edunt ex mechanismo, non sequitur, omnes actiones edere per mecha

per mechanismum corporis.
2° Quod Deus per omnipotentiam suam non possit producere tales compositas res, que tanquam machine producant actiones, hoc non negamus: attamen inde non sequitur, quod bruta sint machine.
3° Vel si ăa brutorum sint simplices, inde„ structibiles, et immortales, hoc sapientiæ di„ vinæ non contradicit: imo hinc sapientia, et potentia divina elucescit, quod ex bruti ăas majorij felicitatij capaces largitus fuerit.
4° Bruta edunt ejusmodi et actiones, que ex mechanismo corporij simplicitèr explicari ō possunt; nisi supponatur ftās sentiendi, et reptăndi; nam ăălia perfectiora domestica, ut„ canes noscunt distinguunt heros suos, et ex„ ga illos fideles st, eorumque ex vultu colligunt, mm sunt hillares, v. irati: porro canes certe astes addiscunt, que sint res amissas herorum suorum, et v. custodiant, v. referant illis: pro ro canes futura et prævident, nam si aliquid mali commiserint, timent, abscondunt se; unde futuram malam actionis suæ male se„ quelam præsident. Hæc omnia facta ex mecha„ nismo corporij explicari ō possunt: per conse„ quens habens bruta reptăones: reptăones vō supponunt vim reptăndi: at hæc vis reptăndi supponit animam, ergo bruta perfectiora hnt animas.

Sed an animalcula minora habent ăas?

Uncerus ex multis observăonibus collegit: ani„ malcula minora edere actiones tales, que ex mechanismo tt corporis explicari possunt; quia hæc amissis ptibus corporis partibus, ut organis, v. et ptio vitæ edunt actiones volumtarias per mechanismum: si ergo edant ō indigent ăa. Hoc probavit exemplo de ranis acepto, que

112

qua amisso capite, et ptio vitæ, prosiliunt in fluvium, natant, adeoque edunt actiones: ita et insecta detruncata, v. in duas partes secta vivunt per aliquot dies, et edunt actiones, ess Scarabeus vivit per quatuor et dies, et edit a„ ctiones instinctui similes, ut et papiliones amisso capite. Sic musca amisso capite pe„ dibus nititur purgare oculum, circumque vo„ lat ad certum tempus.

Sed ad hæc observamus: 1° Hæ actiones du„ rant ad breve ptis, quod ex mechanismo corpo„ ris fieri pti; quia talia animalcula multo ris fieri pti; quia talia animalcula multo majorem hnt irritabilitatem, quam majora: majorem hnt irritabilitatem, quam majora: ppne insecta et amphibia: unde cauda serpen„ tis amputata per totum diem motitat se se. 2° Omnia ăalia minora non habent ptium vi„ tæ in capite, v. in corde; sed quod hnt forte in stomacho, v. in cauda, v. in spina dorsi; que cor„ poris partes, si maneant illesæ, animalcula vivunt: ergo rana amissis illis organis, que non habemus, possunt tn edere actiones; ptium vitæ enim manet illæsum.
3° Secundum observăones ăcula minora hnt ssăones, et reptăones; nam musca approprinquan„ te manum hōis avolat; sic et de polippo in„ cluso vitro, obductoque măa crusta, et uno foramine relicto refertur, quod convertat se ad illam partem viti, ubi radii solares illa„ bunt. Hæc ōia sine ssăone explicari et„ plicari non possunt. Et his itaque conclu„ dimus bruta habre animam.

Et quales hnt ăas, an similes v. diversas ab animabus hominum?

Hoc difficile est determinare; quia nos scire„ mus. Attamen ut observatum est, tă est diver„ sitas gradus inter animas brutorum, ut en

us enumerari ō possit: adeo ut āa Polippi long. giŋ videatur distare, ab anima equi; quam anima equi distat ab āa dejbnitzii v. Newto„ nii. — At ad hanc quæstionem accuratius re solvendam, conferenda ſt ſtŋ āa hñe, cum ſtib brutor. Itaque etiam

1o= Bruta, ut hoēs hñt organa ſōria, adeoq et ſāones: at ingens est diversitas; nam multa ſt bruta, quæ non hñt tott organa, quam hoēs eg. Vermes tres ſt hñt sŋ: unde de objectis talium sūum, quibus destituantur, vel nullam habent repāonem, v. vō defectum illorum explent alīs sensibus. — Bruta quæ hñt organa plura sūs cujusq, quam hoēs, eg. Papiliones 34,000, musca 16,000 oculorum, aranea 8 hñt. Sed an tott objī videant, quot ſt oculi, v. vō unum hoc ignoratur. Id tŋ de hiŋ notum est quod hæc insecta oculos mo„ vere non possunt, unde hi multi oculi defe„ cum immobilitatis suplent.

2o= Sāo illorum aālium, quæ eadŋ hñt orga„ na sōria, quæ hoēs, multum differt a sāone hoīum, eg. equo fenum et avena jucunda ē gustu: hoībŋ non: ita objecta, quæ hoībŋ sa„ piunt, ut mel, zacharum ingrata in brutis excitant sāones. Hoc obtinetur in reliquis ex sibŋ, eg. canes, ut hoēs ō delectantur in har„ monia. Ita nos odores, qui in brutis jucundi, sinam excitant sāonem, non afficiunt. Ex hiŋ itaque certum est bruta habere sāonem, sed criterium sāonis eorum dare ō possumus; nam hoc asserere non possumus, quod canis per eadŋ criteria distinguat herum suum ab aliŋ per quæ nos.

3o= Bruta ex imaginātionem hñt, nam canes venatici dormientes, sæpe tales sonos edere

edere solent, quas ēdunt tunc, quum feras per„ sequuntur.

4o= Bruta ex hñt reminiscentiam et recogni„ tionem objector. nam aālia perfectiora domi„ num suum recognoscunt et addiscunt et vo„ ces; quæ sŋ tribuitur illorum memoriæ.

5o= Associatio ex ideas locum in brutis habet; nam aālia domestica perfectiora, si expressa sint dolorem aliquem per baculum v. sueti„ cam, dum hæc objecta vident, timent, et au„ fugiunt, quod fit ex associatione idearum.

6o= Brutis perfectionibus tribuitur sŋ distin„ guendi objecta a se invicem sūtiva; quia bru„ ta distinguunt objecta a se invicem; ut sa„ xum ab aqua. Distinguunt autŋ pnue obj illa, quæ alimento illorum inserviunt v. quæ illis ſt nociva.

Psychologi asserunt hanc ſtem eandem esse in brutis, quam in infantibus, h.e. bruta, ut in fantes distinguunt objecta per solam impres„ sionem. —

7o= Bruta hñt ex certitudinem sŋalem, nam bes bestiæ metuunt ignem, et aufugiunt, dum vident: ergo hæc aālia certa esse debent de existentia talium objector. Sed num illam habeant certitudinem sŋalem, qua hoēs, hoc ignoratur. Unde non sine dto tribuitur brutis instinctus, promptitud o nātis, et ha„ bitus distinguendi ea, quæ v. ad alimenta eorum, v. ad defensionem pertinent, v. ſt nociva.

Num bruta gaudent vi Intelligendi? Iu„ dicandi? et ratiocinandi?

Bruta quidŋ multa objecta cognoscere pos„ sunt, sed si applicemus definitionem Intell. ad bruta, quod npe Intellectus sit ſtŋ de rebus

nōones

nōnes formandi, per abstractionem; sim-
pliciter nihil tale quid in brutis observamus;
unde Intellectu bruta carent pprio sensu. —
Si hoc verum sit, ita nullum judicium in
brutis supponi potest; quia ad judicium
una saltem nōe requiritur, ita et abstracta
Unde cuiis licet cognoscat horum unum,
non tñ pt judicare, illum esse horum u-
um, sed distinguit tantq modo, at non per
rium judicandi. Si bruta non haberent
rium judicandi, neque rāonium; quia rāō-
cinium est labor magis compositus; ad ra-
tiocinium enim duo saltem judicia re-
quiruntur, et jam si bruta judicare non
possunt, qui possent ratiocinari? Unde li-
cet plurima dentur exempla, ex quibus col-
ligi posset, bruta rāocinari, accuratiores
in observationes docent, bruta non rāoci-
nari, sed agere omnia ex instinctu nāali,
nam dalia in ōib; coli partibus, in omni
climate, et evo nihil mutant in laboribus,
et operibus suis artificiosis, sed spēr eodem
modo peragunt, eq. aves nidum, apes cel-
las, edificia castores peragunt ex instinctu,
sine rāone.

Denique si bruta gauderent rāone, hue-
usque jugum hoīm excussissent, non ferrent
profecto aratra boves: non paterentur e-
qui freni se continere, et non cederet ho-
mini ingens elephas. Finis.

Anno 1807 die 11ma Junij.

Hadrovicum. Samuel Csipkéry.

sig.
Mark 11. 13 St. Mat 5-43 gyuluſy dok dlmy ty

Obum. i Co. 3 12

Apoſtolicum Okum ô inkelig Mat xb 11

Apoſtolicum

Communicatio

Communicatio

Communicatio

Theses Defendendæ

1ª Fontes Religionis Christianæ duo fundatæ sunt: ~~Lat~~ Scilicet Traditio, atque Sacra Scriptura, quæ in Vet N. Testa solet dividi.

2ª Veteris Testamenti libros successive fuisse in unum Corpus Collectos, istamq Collectionem, non alios, quam quos hodie q habemus libros Constituisse, Testimonijs historicis extra dubium ponitur

3ª Canon, seu Collectio librorum Sacrorum Judæorum Aegyptiorq quamvis differret a Canone Palestinorum aliquamdiu, demum tamen et illi, et hi eosdem libros pro Canonicis habuerunt.

4ª Puncta Vocalia Hebræorum, nec non divisio librorum in Capita, et Versus seriores sunt Natis, quam Canon V. Sti.

25 Nov.